

Fröken Sture och andra magistrar.

En undersökning om hur sex manliga lärare upplever sin vardag i den svenska grundskolan 1997.

av

Wern Palmius och Torsten Ydén

Kontakta oss gärna om du vill veta mera om vårt arbete.

Wern Palmius
08/ 58247655
wern.palmius@telia.com

Torsten Ydén
011/ 144556
torsten.yden@sit.se

Sammanfattning

Syfte

Skolan håller på att tömmas på män. Få män väljer lärarutbildningarna. Syftet med detta arbete är att ta reda på vilka faktorer några manliga grundskolelärare upplever som viktiga för att stanna kvar i yrket. Dessutom vill vi ta reda på hur många män som arbetar och arbetat inom den svenska skolan. Mycket har skrivits om varför männen lämnar läraryrket men inget om varför somliga män stannar kvar.

Metod

Arbetet är en kvalitativ undersökning där sex män från grundskolans tre stadier blivit intervjuade. Arbetet innehåller även statistik över fördelningen män/kvinnor i skolan både förr och nu. Dessutom redovisar vi internationell och svensk debatt kring ämnet. I litteraturgenomgången gör vi även en genomgång av olika begrepp som förekommer i ämnet manligt/kvinnligt.

Huvudresultat

Det är få män som arbetar i grundskolan. Bland yngre barn har det alltid varit så. Bland äldre barn är trenden mot fler lärarinnor och färre magistrar tydlig. De sex män vi intervjuat är män som har arbetat i skolan under många år och som hoppas att de fortfarande är kvar om 10 år. Männen har höga ideal och tycker att de utför ett mycket viktigt arbete. Jobbet är stundtals likt ett kall för dem. Dessa män har ett speciellt engagemang för både sociala och ideella frågor. Deras tonvikt i läraryrket ligger alltmer på "relationskompetens" snarare än ämneskompetens. De män vi intervjuat har alla tillgång till manliga arbetskamrater vilket de värderar högt. Karriär i traditionell mening är inget som driver dem i första hand. Däremot finns en strävan att profilera sig på sin arbetsplats. Debatten om sexuella övergrepp i skolor och på daghem har påverkat dessa män i hög grad.

Förord

Tack till de sex män vi intervjuat för att de ägnat tid och tankemöda åt att svara på våra frågor. Vi vill också tacka dem för allt de lärt oss om manliga lärares situation. Genom deras berättelser lärde vi oss mycket även om oss själva som manliga lärare.

Tack också till vår handledare Elisabeth Frykhammar som inte bara gett oss goda råd och intressanta böcker, utan även varit en ”pådrivare”. Elisabeth har också gett oss intressanta feministiska perspektiv på vårt arbete.

Tack Bertil Ydén, fortbildningsledare emeritus, för genomläsning och insiktsfulla, kritiska kommentarer.

Tack Karin Sandkvist för din bok: Pappor och riktiga karlar.

Tack till våra familjer som fått stå ut med ett evigt tjtande om mansroller och magistrar.

Tack till SJ i Norrköping som gav Wern nya biljetter när han tappat bort sina.

Lärarhögskolan i Stockholm, november 1997

Wern Palmius

Torsten Ydén

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Syfte	2
Metod.....	2
Huvudresultat.....	2
Förord	3
Innehållsförteckning	4
Inledning	8
<i>Bakgrund</i>	8
En decemberdag på Lärarhögskolan.....	8
Fyra funderingar.....	9
Vårt ämne	9
Vårt val av titel.....	10
<i>Syfte och frågeställningar</i>	10
Metod och genomförande	12
<i>Inledande ord</i>	12
<i>Val av metod</i>	12
<i>Historik och statistik</i>	14
<i>Intervjuer</i>	14
Valet av män	14
Intervjun	14
Några etiska påpekanden.....	15
Inspelning och utskrift av intervjuerna.....	15
Bearbetning av materialet.....	15
Våra män	16
Referenslistan.....	16
Litteraturgenomgång	18
<i>Inledande ord</i>	18
<i>Om könsroller, manligt och kvinnligt och andra begrepp</i>	18
<i>Androgyn</i>	19
<i>Könsroll eller könsidentitet?</i>	19
<i>Arv eller kultur?</i>	20
<i>Jungianismen</i>	20
<i>Genus</i>	20
<i>Patriarkat</i>	21
<i>Jämställdhet som begrepp</i>	21
<i>Både olika och lika</i>	21
<i>Mannen ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv</i>	22
<i>Från början</i>	22
<i>Pappans roll</i>	22

<i>Identifikation</i>	23
<i>Vinster med förändrad mansroll</i>	23
<i>Män i "kvinnoyrken"</i>	24
<i>Mannen och det pedagogiska uppdraget</i>	25
Manliga lärares villkor	25
En ny mans- och lärarroll	26
Manlig förebild	27
Jämställdhet i skolan	29
Kvinnoperspektiv	30
Styrdokument	32
<i>Inledande ord</i>	32
<i>Nationella styrdokument</i>	32
Skollagen	32
Läroplanen	32
<i>Lokala styrdokument</i>	33
Två exempel	33
Södertälje	33
Borås	34
Aktuell svensk debatt	36
<i>Inledande ord</i>	36
<i>Metod</i>	36
<i>Från svensk press</i>	36
Allt färre manliga lärare	36
Skolans status	37
Sexuella övergrepp	37
Pojkar utan manliga förebilder	38
Biologismen	39
Manligt – kvinnligt	40
Jämställdhet	41
<i>Jämställdhetsprojekt vid Högskolan i Kalmar</i>	42
<i>Det manliga nätverket</i>	42
Internationell utblick	44
<i>Inledande ord</i>	44
<i>Metod</i>	44
<i>Från andra länder</i>	44
Australien	44
Danmark	45
Finland	46
Island	46
Norge	46
Nya Zeeland	47
Pakistan	47
Storbritannien	47
USA	48
Västindien (Barbados, Jamaica och St Vincent)	48
Resultat	50
<i>Inledande ord</i>	50

<i>I skolan för hundra år sedan</i>	50
Män och undervisning av små barn	51
Lärlöner.....	51
Jämförelser med löner i andra yrken.....	52
Från 60- och 70-talet	52
<i>Aktuell situation</i>	53
Inledande ord	53
Diagram och tabeller.....	53
Antalet verksamma i grundskolan 1996.....	56
<i>Redovisning av intervjuer</i>	57
Bakgrund.....	57
Yrkesvalet	58
Att vara man och lärare	58
Förväntningar på mig som man och lärare	60
Fördomar och misstankar.....	62
Lika-olika man-kvinna.....	64
Vad är viktigt.....	66
Det pedagogiska uppdraget.....	66
Arbetskamrater.....	69
Analys, diskussion och slutsatser	72
<i>Inledande ord</i>	72
<i>Bakgrund</i>	72
Familj.....	72
Skoltid	73
<i>Yrkesbeslut</i>	73
Engagemang.....	74
Positiv uppmärksamhet.....	74
<i>Vad är viktigt</i>	74
Vilken karriär?	74
Relationskompetens	74
Motsatsförhållande	75
Extra uppdrag eller nisch.....	75
Medvetenhet.....	75
Yrkessocialisation.....	76
Kvinnliga och manliga sidor.....	77
Arbetskamrater	78
<i>När man blir pappa</i>	79
Förebild i faderskap.....	79
<i>Förväntningar, krav och misstankar</i>	80
Misstankar och fördomar.....	80
Sexuella övergrepp	80
Att inte vara ”riktig karl”	81
<i>Skillnader och likheter mellan könen</i>	82
Det ”lilla livet”	82
Språk- och handlingskultur.....	82
Tydlighet	83
<i>Manlig förebild</i>	84
Läraryrket, ett kvinnoyrke	85
<i>Slutsatser</i>	86
Duktiga lärare	86
Relationskompetens	86
Arbetsplatsen	86
Yrket.....	86

- Fröken Sture och andra magistrar -

Man i skolan.....	86
Arbetsmarknad	87
Skolans roll.....	87
Skolans status	87
Andelen män i grundskolan	87
Svensk debatt.....	87
Internationellt.....	88
Litteraturen.....	88
<i>Om vårt arbete. Glädjeämnen, problem och svårigheter</i>	<i>88</i>
<i>Tips till fortsatt forskning.....</i>	<i>89</i>
<i>Slutord.....</i>	<i>89</i>
Referenslista.....	90
<i>Övriga referenser – tidningsartiklar och internetsidor.....</i>	<i>94</i>
Bilaga 1	100

Inledning

Bakgrund

Detta arbete handlar om män. Det handlar om få män bland många kvinnor. Vi är själva sådana män, manliga lärare i den svenska grundskolan. Wern är tvåbarnsfar och lågstadielärare med 25 års erfarenhet av undervisning på lågstadiet och Torsten är trebarnsfar och mellanstadielärare med 17 års erfarenhet av undervisning på mellan- och högstadiet.

Människor tenderar ofta att tänka i motsatser t.ex. svart-vitt, ljus-mörkt, dag-natt, varmt-kallt (Ekman, 1995). Andra tankemässiga motsatsspar är män-kvinnor och manligt-kvinnligt. Att se män och kvinnor som varandras motsatser kan ge en felaktig tolkning av vårt arbete. En människa kan inte vara en människas motsats. Vi ser det som angeläget att påpeka att:

- Villkoren som gäller för män i skolan gäller ofta även för kvinnor. Arbetet är tungt och stressigt för både män och kvinnor.
- Om man säger att männen behövs i skolan betyder det förklarligt nog inte att kvinnorna inte behövs. En skola utan kvinnliga förebilder vore en katastrof.
- Att männen i skolan känner av krav och fördomar betyder inte att det inte finns krav på, och fördomar om kvinnor i skolan.
- Att det kan vara dags att fundera över mansrollen och dess negativa sidor betyder givetvis inte att kvinnors kamp för bättre villkor i samhället skulle ha varit fel. Tvärtom anser vi att arbetet för en mer nyanserad syn på mansrollen gagnar kvinnokampen.

Anita Gradin är citerad i Hasselrot (1986):

Jämställdhet har hittills varit en kvinnofråga. Nu är tiden mogen för att också granska männens möjlighet till jämställdhet (a.a. sid 7).

Vi vill också redan nu säga att vi känner stor respekt för de kvinnor vi arbetat tillsammans med i skolan. Vi har dessutom bäge två mestadels mött mycket stöd och uppmuntran från våra kvinnliga kollegor.

En decemberdag på Lärarhögskolan

Vi sitter i föreläsningssalen på LHS spec.ped.utbildning. Det är 83 kvinnor och 7 män som lyssnar och en kvinna som talar. Ämnet har en stund glidit in på feministisk forskning och mäns och kvinnors olika sätt att vara. En av de kvinnliga studenterna säger att det ofta är svårt för kvinnor att kommunicera med män. De bär sig så annorlunda åt. Män vänder ofta bort huvudet när man talar med dem, säger hon. ”Gör jag verkligen så”, blir den första tanken. Sen tittar vi på varandra och ler igenkännande åt vår reaktion. I och för sig har ingen av oss förut tänkt på att vi är sådana som vänder bort huvudet, det är inte det som är det bekanta. Det är inte första gången som vi får känslan av att vara representanter för vår minoritetsgrupp - vårt kön - i skolans kvinnodominerade värld. Det är inte heller första gången vi känner det som om vi skulle behöva stå till svars för kvinnors åsikter om hur män är, eller hur somliga (andra) män faktiskt är. Här kommer några exempel på några mera oskyldiga omdömen (eller fördomar om man så vill) om män:

- ? män hjälper aldrig till därhemma.....
- ? män kan bara gör *en* sak i taget...
- ? det är *mycket* ”synd” om en förkyld man....
- ? män tar inget ansvar för barnen.....

Att reagera lite negativt på omdömen som börjar "Ni män..." eller "Män är" är rätt naturligt (Engqvist 1995).

Fyra funderingar

- ? Varför känner vi inte igen oss? Är det för att bilden är orättvis eller alltför generaliserad för att stämma in på någon? Eller är det för att vi är ovanliga eller rent av (hemska tanke) omanliga män.
- ? Är vi ovanliga män? Ja, i alla fall beträffande våra yrkesval
 - Torsten är mellanstadielärare. (ca 29% av mellanstadielärarna är män)
 - Wern är lågstadielärare. (ca 2,4% av lågstadielärarna är män)
 - Till julen 1997 blir vi specialpedagoger. (ca 19% av specialpedagogerna är män)Dessutom har vi jobbat ett par decennier var i skolan – det är ovanligt – och vi har inte hoppat av skolan eller blivit skolledare – det är också ovanligt.
- ? Om vi är ovanliga så är kanske vår sorts ovanlighet vanlig bland de män som jobbar i skolan och fortsätter med det.
- ? Det talas och skrivs (se sid. 39) en hel del om att de manliga lärarna lämnar skolan och om vilka skäl dessa män har (Edlund, U. 1997; Mardell 1997; Nordahl 1994). Vad vet man om männen som *inte* lämnar skolan och skälen de har att stanna kvar?

Vårt ämne

Vi beslöt oss för att undersöka hur några män med lång erfarenhet av läraryrket såg på sitt jobb, sina kollegor och sig själva. Det är förhållandevis lite skrivet om mäns villkor i kvinnodominerade miljöer. Ännu mindre av det som finns skrivet är av män. Böcker skrivna av kvinnor behövs, då det gäller att debattera för större jämlikhet, lägga fram forskningsresultat eller för att försöka få män att förstå kvinnor bättre, men knappast då det gäller att förklara för män hur dessa känner sig eller borde känna sig (Engqvist, 1995). Det är också viktigt att låta männen i dessa miljöer komma till tals. Ekman (1995) skriver:

Vad som saknas är mäns egna berättelser eller beskrivningar av egna upplevelser av hur det är att vara man. Även om jag själv inte känner igen mig i dina erfarenheter kan det få en kontrastverkan, vilket medför att man plötsligt kan formulera sig själv: "Jaså, var det så för honom, så här är det för mig (a.a. sid 128).

I Idéprogram (1984) formuleras önskemålet om att män med erfarenhet av att arbeta i kvinnoyrken skall genom forskning få dela med sig av sina erfarenheter och därmed kunna bli förebilder för andra män i liknande situationer.

På den tiden kallade vi dem magistrar och inte lärare, och på den tiden på St. Peter's fanns det en magister som jag fruktade mer än alla de andra, bortsett från rektorn förstås, och det var kaptén Hardcastle.

Ur: Mitt liv som pojke, Roald Dahl , 1984

Vårt val av titel

”Fröken Sture”, är det en yrkestitel, en benämning på en yrkesroll, ett ironiserande eller ett nedsättande uttryck? Det kan man inte veta och det är därför vi valt denna titeln på vårt arbete: ”Fröken Sture och andra magistrar.” Vi har stött på manliga sjuksköterskor som kallar sig ”syster” när de t.ex. svarar i telefonen på sjukhuset: ”Avdelning 2, syster Sture”. Det är nuförtiden inte så uppseendeväckande. I vårt land kan en kvinna vara talman eller rådman. Hon kallas inte talkvinna utan fru talman. (Undrar vad en ogift kvinnlig talman kommer kallas?) Att jämföra en manlig lärare som kallar sig fröken med en manlig sjuksköterska som kallar sig syster är kanske lite felaktigt. Den manlige fröken kan ju kalla sig för magister medan den manlige systemknappast kan kalla sig broder eller doktor. Å andra sidan är titeln magister egentligen lite felaktig eftersom den antyder en högre akademisk utbildning än t.ex. lågstadielärare i allmänhet har. Fröken var nog från början en mera exakt benämning för en lärarinna som undervisar yngre barn, samtidigt som det var en benämning för en ogift kvinna. Dessa begrepp sammanföll eftersom en småskolefröken inte fick fast anställning i sitt yrke om hon gifte sig och blev fru (Åberg, 1978). Fröken har också en speciell lite nedsättande klang som t.ex. i ordet ”frökenfasoner”. Kan detta vara ett utslag av manssamhället? Vi frågar oss om det är mera ”nedsättande” för en man att få ett kvinnligt epitet än vice versa. I skolans värld lever ordet fröken kvar som ett anropsord med syfte att påkalla en lärarinnas uppmärksamhet.

Wern som är lågstadielärare blir då och då kallad fröken av barnen. Det sker oftare om barnen är yngre, har invandrarbakgrund eller om de inte känner Wern så väl. Torsten har också under sin tid som mellanstadielärare blivit kallad fröken av någon generad liten pojke eller flicka som försent upptäckt sitt misstag.

Om en man presenterar sig som ”fröken” eller blir kallad ”fröken” skulle man eventuellt kunna se det som ett tecken på att han är lite feminin. Något sådant har vi inte sett hos några av de manliga fröknar och magistrar detta arbete handlar om. Dessa män brukar inte heller kalla sig för fröken. Att titeln ”Fröken Sture.....” ter sig lite ovan tycker vi visar att männen i undervisningen av de yngre barnen fortfarande är lite av särlingar i sin yrkeskår.

Syfte och frågeställningar

Vårt arbete syftar till att ge en bred bas för att förstå de berättelser vi fått från de sex manliga lärare i grundskolan vi intervjuat.

? Vår övergripande fråga är:

Varför stannar de sex män vi intervjuat kvar i läraryrket?

För att svara på vår övergripande fråga ställer vi ett antal underfrågor:

- ? Under vilka, för män särskilda betingelser, både samhälleliga och personliga, upplever våra män att de utför sitt yrke?
- ? Vad sägs om män och manliga lärare i svensk och internationell debatt?
- ? Hur många män finns i den svenska grundskolan och hur har det sett ut under det gångna seklet?
- ? Vad står bakom de begrepp som används i litteraturen (t.ex. manligt-kvinnligt, könsroll, könsidentitet)?

Vi vill ha svar på dessa frågor för att:

- ? det är viktigt att veta varför somliga män stannar kvar i läraryrket.
Vet man vad som är positivt för män i läraryrket kan man motivera unga män att söka lärarutbildningen.
- ? kunskapen om hur manliga lärare upplever sitt yrke och sin arbetsplats är viktig om man vill genomföra ett förändringsarbete i syfte att få flera män att bli lärare. Vi är nämligen övertygade om att män behövs i grundskolan.
- ? bilden av hur många män som finns och funnits i den svenska grundskolan är viktig för att ge ett vidare perspektiv och historisk förankring.
- ? kunskap om det aktuella läget behövs för att kunna dra korrekta slutsatser.
- ? visa vad som är svenskt och vad som är internationellt i fråga om trender och debatt.
- ? kunna ge läsaren en litteraturgenomgång om könsskillnader och könsroller, sk. gender-studies, och själva kunna använda adekvata termer i vår diskussion.

Och far är stark och modig, och mor är blid och rar.

Ur: Tomtebobarnen, Elsa Beskow

Metod och genomförande

Inledande ord

De delar vi presenterar i detta arbete är

- ? Litteraturstudier om begrepp kring ämnet manligt – kvinnligt och om mannens situation som lärare.
- ? Styrdokument om jämställdhet i skolan, både nationella och exempel på lokala.
- ? Aktuell debatt med klipp ur svensk press.
- ? Internationell utblick, via internet, om manliga lärares situation.
- ? Historik små- och folkskolans första 100 år
- ? Aktuell statistik från grundskolan och lärarutbildningen
- ? Intervjuredovisning

Val av metod

Vi har valt att arbeta efter en kvalitativ metod. Denna metod inriktar sig på de språkliga aspekterna i materialet. Vårt problemområde handlar således om att förstå vilka villkor män arbetar under i svensk grundskola. Detta sker främst genom att klarlägga och tolka upplevelser av våra mäns vardag. Därför väljer vi en kvalitativ intervjumetod. Huvudskälet till detta val är att vi söker erfarenhets - och upplevelsemässiga aspekter som vi inte anser att vi kan fånga i exempelvis en enkätundersökning. Den information som den kvantitativa metoden ger är förvisso mer exakt men kan enbart skrapa på ytan, enligt vår åsikt. Vi kan inte heller likt det positivistiska synsättet förhålla oss enbart neutrala och objektiva inför forskningsobjekten. Persson (1995) formulerar det så här:

Forskningens uppgift är inte att avbilda verkligheten utan att tolka, klarlägga och problematisera den upplevda verkligheten och argumentera för att framkomna påståenden håller för en närmare granskning (a.a. sid 61).

I den hermeneutiska forskningstraditionen förespråkas inlevelse och en ”inifrån-förståelse” av människors olika perspektiv och synsätt istället för observation utifrån. Den arbetar utifrån en egen förståelse av forskningsobjektet som för vår del handlar om hur situationen är att vara manlig lärare i grundskolan. Detta gör att vi i våra frågor kan gå ett steg längre och ställa följdfrågor som kan ge värdefull kunskap i vår undersökning. Helldin (1990) refererar till annan forskning om kvalitativa studier och menar att:

Följdfrågor kan ge möjlighet att klargöra sammanhang och testa hypoteser.//...(det) ställs alltså ofta för få följdfrågor. Detta kan ge problem vid meningsformuleringen – resultatbeskrivningen. I stället bör forskaren med sina frågor underbygga intervjupersonens utveckling av sitt resonemang, forskaren bör hjälpa honom att precisera sig etc (a.a. sid 44, sid 45).

Även i bearbetningen av intervjumaterialet har vi nytta av vår egen förförståelse. På detta sätt kan vi både sätta oss in i de intervjuades situation och utifrån en objektiv betraktarens position förstå de manliga lärarnas upplevelser bättre. Det kan uttryckas som:

Helhet och del, subjekt och objekt, forskarens förförståelse, perspektivförskjutningarna i pendlingen, allt detta utgör en helhet som lever och utvecklas. Ofta kallas detta för den Hermeneutiska spiralen. (Patel & Davidson 1994, sid. 27).

Kan vi vara objektiva i detta arbete? Ja, säger Giorgi (1985 i Helldin 1990). Han menar att objektiviteten ligger i att vara trogen de uttalanden som de intervjuade gjort. Det är dessa uttalanden som bildar underlag för vår senare tolkning och definiering av olika fenomen. För detta arbete behöver vi sortera uttalanden efter särskilda kriterier. I vårt fall gällde det att finna uttalanden som i texten berättar eller beskriver några skäl till att arbeta kvar som lärare. Detta arbete har till uppgift att tolka lärares upplevelser av sin vardag. Här är det alltså vår tolkning som avgör var dessa uttalanden hamnar. För vår del var vi intresserade av olika faktorer som kunde beskriva upplevelser och villkor för dessa lärare. Dessa situationer och villkor kan skapa förståelse om vad som ligger bakom deras val att arbeta som lärare. I detta arbete ligger också frågan huruvida den egna subjektiviteten styr detta arbete. I sökandet efter upplevelser eller fenomen som förklarar deras val menar Helldin (1990) att sökandet efter fenomenets "essens" är ett sätt att komma åt den "objektiva" kunskapen. Processen kallas för reduktion och:

...i högre grad är en fråga om en laborativ verksamhet med det empiriska materialet, mera en fråga om "medveten reflexion" och ifrågasättande av erfarenhet än att söka universaliteten. // Giorgis fenomenologiskt inspirerade metod går ut på att finna återkommande centrala och gemensamma upplevelsetemata hos flera personer som fått uttrycka sin mening om ett visst fenomen (a.a. sid 55).

Vi anser att vi på detta sätt kan finna "essensen" i olika fenomen med hjälp av vår egen erfarenhet kopplad till forskning och debatt. Ur ett fenomenologiskt perspektiv finns inte *en* sanning om verkligheten. För varje individ finns en speciell verklighet, där forskaren har till uppgift att fånga meningen och innebörden i olika fenomen. Sanning är: "den fullständiga överensstämmelsen mellan det uppfattade och det givna". Upplevelsen kallas för evidensupplevelse eller intuition (Bergman & Törnvall, 1992, sid 22).

Ambjörnsson (1996) beskriver Meads tankar om samspelet mellan subjektiva verkligheten och samspelet med omgivningen så här:

Mig är andras tankar och idéer och i sista hand det samhälle i vilka dessa uppstår. *Jag* är det som inte är andras tankar, och medvetandet uppstår i ett oavbrutet fört samtal mellan jag och mig. Poängen med en sådan här modell är att den beskriver individen som en mötesplats mellan det speciella och det universella (a.a. sid 11).

I var och en av de här männen har vi mött både det speciella och det universella. Vi har även kunnat möta våra erfarenheter och fått dem speglade via våra mäns erfarenheter.

Historik och statistik

Via litteratur, dagspress, skolverket och SCB har vi samlat in data. Vi visar i text, tabeller och diagram hur andelen manliga lärare i skolan förändrats från folkskolans start fram till nuläget och hur trenden ser ut i lärarutbildningen.

Intervjuer

Valet av män

Vi sökte män i grundskolan som har flerårig erfarenhet som lärare. Männerna vi sökte fick inte ha bytt ut undervisningen mot skolledaruppdrag. Vi sökte efter representanter från alla stadier. För låg- och mellanstadiet hade vi inga förbehåll. På högstadiet däremot ville vi välja män som inte hade typiskt manliga ämnen, som t.ex. teknik eller träslöjd. Detta sätt kan betecknas som ett strategiskt urval (Trost 1993). Det innebär att man väljer ut ett antal variabler eller karakteristika som är av betydelse. I vårt fall innebär detta att vi valt två variabler att utgå från. Männerna ska representera alla grundskolans stadier och de skall ha flerårig erfarenhet av yrket. De flesta män har arbetat fler än tio år som lärare. Männerna vi tillfrågade fanns i våra respektive hemstäder. Valet av män har skett slumpvis på så sätt att vi tillfrågat de lärare som finns tillhanda i skolor i vår hemkommun eller att vi fått tips av kollegor om män som uppfyller våra kriterier. I urvalet kan det finnas en risk att vi omedvetet eller medvetet styrt vårt val av män som vi ansåg passa våra syften. Risker finns också att vi förlorar vår distans till forskningsobjektet, då åtminstone en av oss känner till och träffat några av dessa män. En annan risk är att vi bara fått tips om lärare som räknas som lyckade och väletablerade i sin kommuns skolvärld. Dessa risker har vi varit medvetna om. Vi kan heller inte påstå att urvalet är i statistisk mening representativt för den manlige läraren. Detta är inte heller nödvändigt i kvalitativa studier (a.a.). Det är däremot intressant att finna olika aspekter från olika grupper av lärare. Därför valde vi slutligen sex män: två lågstadielärare, två mellanstadielärare och två högstadielärare. Dessa män arbetar i skolor i en större mellansvensk stad och i en kranskommun till Stockholm.

Intervjun

Intervjuformen är som vi nämnt förut kvalitativ. Detta innebär friheten att inte ha i förväg uppgjorda frågor. Däremot konstruerade vi en sk frågeguide som innehöll en lista på frågeområden som vi tänkte ta upp med den intervjuade (se bilaga 1 sid. 103). Detta fick alla män ta del av innan intervjun genomfördes. Inför dessa intervjuer hade vi läst en mängd litteratur och forskning som rymdes inom manligt och kvinnligt och specifikt könsrollsperspektivet inom skolan. Detta gjorde att vi var väl förtrogna med frågeställningen vid intervjutillfället och kunde hålla oss fria inför frågeguiden, ställa följdfrågor och sidofrågor när det kändes motiverat. Vid själva intervjutillfället var vi alltid båda två närvarande. Vi växlade från fall till fall vem av oss som skulle leda intervjun. Exempelvis valde vi den av oss som inte hade haft tidigare kontakt med den intervjuade läraren att leda intervjun. Det kan finnas en risk att vi inom områden som könsroller och föreställningar om dessa ser verkligheten genom våra manliga ”glasögon”, färgade av för män allmänt accepterade föreställningar. Vissa begrepp tar vi för givna utan att ifrågasätta innebörden av dem. Detta kallas för en ideologisk kod (Trost, 1993). För att undvika denna begränsning skulle det eventuellt varit bättre med en kvinnlig och en manlig intervjuare

Några etiska påpekanden

Det finns alltid en risk i samband med intervjuer att uppgifter som framkommer kan identifieras med den person som intervjuas. Detta kan förhindras genom att dels understryka vikten av den tystnadsplikt som gäller för forskaren och dels att man i det material som slutligen presenteras oidentifiera de uppgifter som presenteras i texten. Vi vill därför inte tala om i vilka skolor dessa män verkar eller ange andra personliga uppgifter.

Inspelning och utskrift av intervjuerna

Vi har valt att spela in alla våra intervjuer och göra utskrifter av hela dessa. Detta beror på att ingen av oss har någon vana att anteckna fortlöpande och att vi behövde vara koncentrerade på frågor och följdfrågor. Fördelen med att spela in hela intervjun är att alla tankepauser och tonlägen kommer fram. Detta har betydelse för vår senare bearbetning när vi ska tolka betydelsen av speciella uttalanden. Många människor kan naturligtvis känna sig besvärade av att bli inspelade och inte våga uttrycka alla sina känslor. Tekniska svårigheter som dålig ljudkvalitet eller bandspelare som inte fungerar är naturligtvis mycket irriterande för både intervjuaren och den intervjuade. Vi hade inte dessa bekymmer och kände inte heller att bandspelaren begränsade informationen som våra män delgav oss. En annan nackdel är också att arbetet med att skriva ut alla intervjuer tar lång tid. Våra intervjuer bestod, i utskrivet skick, av ca 80 tättskrivna A4 -sidor. Detta arbete utförde vi själva. Själva skrivandet var mycket viktigt i den process som gjorde att vi fick god kännedom om hela materialet. Detta är en central tanke med den kvalitativa metoden.

Minnet är en viktig ingrediens vid tolkning och analys. Aldrig så noggranna bandinspelningar, anteckningar och/eller utskrifter kan helt ersätta de intryck man får vid själva intervjun, ej heller det man ser och hör eller "läser mellan raderna" (Troost, 1993, sid 29).

Vid utskriften har vi valt att skriva allt som sägs, med tankepauser eller suckar markerade. Däremot använder vi inte talspråk utan skriver talspråket i skriftspråksform. Alla våra män erbjöds att läsa sin utskrivna intervju.

Bearbetning av materialet

Efter att ha skrivit ut alla intervjuer och läst igenom dessa ett flertal gånger började ett mönster skönjas. Vi såg vissa delar i männens berättelser som väsentliga för deras medvetna eller omedvetna val att fortfarande arbeta som lärare i grundskolan. Vi benämnde dessa delar under följande rubriker:

1. **Bakgrund** - familj, engagemang i ungdomsåren ex. barnintresse, egen skoltid
2. **Yrkesvalet** - orsaker att välja lärarutbildning
3. **Att vara man och lärare** - beskrivning av sig själv i yrket
4. **Förväntningar som man** - känner utifrån kommande krav och/eller förväntningar
5. **Fördomar och misstankar** - negativa förväntningar eller rykten
6. **Skillnader och likheter mellan könen** - upplevelser av lika eller olika sätt att verka som manlig eller kvinnlig lärare.
7. **Vad är viktigt i läraryrket**- beskrivningar av olika delar av arbetet i klassrummet, med kollegor, höjdpunkter, jämställdhet, arbetskamrater

För att ha en bättre överblick klippte vi ut uttalanden i varje intervju som passade in under varje kategori. Dessutom "tvättade" vi uttalandet genom att skala av ord och uttryck som inte

hade betydelse för vårt ämne. Detta arbete utfördes i ordbehandlingsprogrammet Word. Därigenom fick vi en bättre överblick i materialet för vårt analysarbete. Från ca 80 sidor krympte materialet till 21 sidor. I analysarbetet har vi jämfört de intervjuade männen uttalande sinsemellan för att finna några mönster och därtill jämfört dessa med forskningsresultat som vi funnit i vår litteraturgenomgång. Resultaten sätter vi också i relation till våra egna erfarenheter av att vara manliga lärare i grundskolan. Genomläsningen av materialet var viktig i sökandet efter kategorier eller informationer som kunde tyckas motsägelsefulla.

Våra män

Basen för detta arbete är sex intervjuer med sex män tjänstgörande i den svenska grundskolan. Vi har valt att benämna dem "våra män" i detta arbete. Vi vill kunna tala om männen i skolan och därmed mena alla de män som arbetar i skolan utan att läsaren ska förväxla det med de män vi intervjuat. Benämningen "våra män" implicerar inte något nära kollege- eller släktskapsförhållande mellan oss och de män vi intervjuat (se sid. 17).

Referenslistan

I vårt arbete förekommer en mängd referenser. De härrör sig från litteratur, press och internet (sk. websidor). Vi har valt att placera alla referenser till litteratur i **Referenslistan** och alla tidningsartiklar och websidor i **Övriga referenser**.

- Fröken Sture och andra magistrar -

Litteraturgenomgång

Inledande ord

Huvudtanken i detta arbete är att undersöka varför manliga lärare stannar kvar i grundskolan. Statistiska fakta visar en fortlöpande demaskulinisering av skolan, både i Sverige och i många andra länder. Vi anser att det är viktigt med en skola där bägge könen finns representerade. Vi kan finna skäl till detta ur flera perspektiv. Männens perspektiv ligger naturligtvis närmast att beskriva, men även kvinnorna, barnen (eleverna) och samhällets perspektiv är viktiga inom ramen för våra frågeställningar.

I december 1996 lånade vi 10 böcker med inriktning på ämnesområdet könsroller i skolan, från Lärarhögskolans bibliotek. Under jullovet läste vi dem och fick genom deras referenslistor tips på fler böcker kring ämnet. Vi fick dessutom hjälp av biblioteken i våra hemkommuner, Högskolan i Kalmar och tips via internet.

Om könsroller, manligt och kvinnligt och andra begrepp.

Vi säger att mannen behövs i den svenska skolan. Vad menar vi med det? Vad är det i "mannen" som gör honom så viktigt att han behövs i vår grundskola, och naturligtvis också före skolåldern! Vad ligger bakom ord som manlighet och mansroll? Vi har försökt titta lite närmare på vad olika begrepp står för i en mängd böcker och artiklar kring ämnet könsroller. Vi stöter ofta på ord som manlighet/kvinnlighet eller den manliga resp. kvinnliga könsrollen. Ofta har dessa roller stått, och står för varandras motsatser och i bästa fall kompletterar varandra. Liljeström (1976) menar att målet med jämställdhet är en "hel människa". Personligheten utvecklas genom samspel mellan svaghet och styrka eller känslighet och saklighet. Dessa egenskaper behöver inte reserveras för endera könet. Detta låter som en positiv väg att gå, men kan skapa oklarheter i samband med utvecklandet av mansrollen samtidigt som mannen behövs som manlig förebild för unga pojkars identifikation. Det kan låta som en motsägelse att säga att å ena sidan utveckla mer "kvinnliga egenskaper" som omsorgsansvar, verbal förmåga, intimitet m.m. och å andra sidan försöka möta de små pojkarnas krav på manligt identitetssökande som aktivitet, tävling, handling och styrka. Frågan är om detta är två oförenliga krav. Behöver manligheten påverkas negativt eller utplånas om han har större förmåga att verbalisera sina känslor, ansvara för barns fostran, inte skygga för förtroliga samtal om sin egen rädsla och sina svagheter? Det skulle också kunna uttryckas som att:

Vissa individuella karakteristiska förekommer mer i grupper av kvinnor, andra i grupper av män. Det är i de sammanhangen vi talar om skillnader mellan kvinnligt och manligt, dvs det beteende man ofta finner hos kvinnor respektive män. Men det är också så att många kvinnor karaktäriseras av det vi ofta finner "manligt" och att många män karaktäriseras av det som vi ofta finner "kvinnligt" (af Klinteberg, 1993, sid 50).

Androgyn

I detta sammanhang används ofta begreppet androgyn. I stället för maskulint och feminint kan egenskaperna ses som två poler med olika dimensioner. Det kvinnliga kan kännetecknas av att: styras av känslor, vara ömsint, kärleksfull, lägga vikt vid sitt utseende, vara känslig och lyhörd för andras behov, mån att vara till lags etc. Det manliga kan i sin tur kännetecknas av att: vara självständig, vara viljestark, vara teknisk, vara handlingskraftig, ogärna tala om sina personliga förhållanden, vara handlingskraftig, ha ledaregenskaper, vara konkurrensinställd etc. (Sandqvist, 1993, sid 190). Robert & Uvnäs-Moberg (1995) har funnit i forskning att dessa begrepp förknippas med män respektive kvinnor på samma sätt i hela världen. Dessa olika egenskaper presenterades för en grupp män och kvinnor som fick värdera sig själva. Undersökningen visade att många hade höga värden i båda skalorna. Det går att värdera både manliga och kvinnliga egenskaper som passande för sig själv. Dessa människor kan beskrivas som androgyna. Märk väl att begreppet ska inte förväxlas med den bisexuella betydelsen (Nilsson-Schönnesson, 1987)!

Könsroll eller könsidentitet?

Lönnroth & Hogfors (1981) skiljer på könsroll och könsidentitet. För att kunna spela en roll måste man ha en identitet först. Man kan ha en mer eller mindre säker könsidentitet.. Det påstås att en säker könsidentitet gör det lättare att överskrida könsrollsgränserna. Att kunna pendla mellan manliga och kvinnliga förhållningssätt utan att känna att identiteten är hotad. Androgyna människor har större "beteenderepertoar" än de manliga männen och de kvinnliga kvinnorna (Lönnroth, 1981). I ordet könsroll finns en antydning om spel och teater. Rollen talar om att man lär sig vissa i förväg uppgjorda gestaltningar av det egna könet och att man dessutom har motspelare som också ingår i den "stora pjäsen". Ordet har kritiserats för att delordet kön antyder att det har med biologiska förutsättningar och att delordet roll talar om att det är något man kan klä ut sig i och byta efter behag. Begreppet mansroll kan då enligt Ekman bli som ett färdigt manuskript och när mannen har lärt sig sin läxa "är han en man och har bara att statuera ett exempel" (Ekman, 1995 sid 135). Sandqvist (1993) påpekar att eftersom våra föreställningar inte alltid stämmer med vad som är manligt, (se exempel om mordfrekvensen nedan, eller att "riktiga karlar diskar inte", men verkligheten säger att redan 1957 diskade 14% av männen) så är ordet "könsrollsideal" en bättre beteckning på könsrollens karaktär. "Idealen kan skifta mellan individer, grupper och tidsåldrar, och där idealen och verkligheten inte alltid stämmer." Sandqvist fortsätter med sitt resonemang och hävdar att idealen kan vara formellt utsagda eller vara dolda.

Motsatsförhållanden tolkas ofta in som manligt eller kvinnligt. Många av dessa föreställningar är just föreställningar. Ett exempel som kan göra saken mer begriplig är att utgå från föreställningen att män är våldsbenägna. Sandqvist (1993) använder statistik över antal mord eller dråp begångna i frekvensen 22 av 100.000 unga män i USA eller 2 av 100.000 i Sverige. Detta jämför hon med hur många svenska pappor som tar ut föräldraledigt med sina barn. Denna siffra ligger på 44%. 44.000 pappor av 100.000 lämnar sitt arbete i genomsnitt för sex veckor, för att vårda sina barn. Slutsatsen är att även om kvinnorna vårdar mer och dödar mindre så vårdar män mer än de dödar (sic). Det sägs alltså att män är mer våldsbenägna..... men vilka och hur många? Sandqvist fortsätter att resonera kring motsatsparen och sammanfattar dessa med *styrka* för det manliga och *känslighet* för det kvinnliga. Styrka står för att hävda sig själv, kunna hantera och påverka omgivningen, arbeta i lag för att öka "styrkan" etc. Känslighet står för att kunna uppfatta andra människors situation, uppfatta fina nyanser, god intuition och helhetssyn etc. Dessa båda begrepp är positiva och det bästa är att kombinera båda. För att inte gå miste om mängder av upplevelser i tillvaron krävs en förmåga att känna, och styrka krävs för att inte bli undanskuffad.

Arv eller kultur?

Frågan om dessa egenskaper har förvärvat genetiskt eller är kulturellt och socialt betingade, har stötts och blötts under lång tid och i många olika sammanhang. Sandqvist (1993) redovisar en mängd undersökningar som hävdar att manliga och kvinnliga egenskaper förändrats både i ett historiskt perspektiv och mellan olika kulturer. Hon redovisar forskning som talar om hur mannens och kvinnans roller påverkats av olika ekonomiska villkor, bondesamhällets resp. industrisamhällets. Det är alltså inte en självklarhet hur manliga/kvinnliga egenskaper bedöms. Det beror på i vilket socialt eller kulturellt sammanhang som man befinner sig i. Det finns krafter som vill förklara skillnader mellan könen, social skillnad eller ekonomisk skillnad med genetiska faktorer, menar Arrhenius (1997d). Detta för att göra sig kvitt obekväma politiska, ekonomiska och moraliska frågeställningar genom att kunna konstatera att det ligger i generna. Dessa krafter och åsikter brukar beskrivas med begreppet biologism (se sid. 42). Ekman (1995) menar att manlighet och mansroll står för statiska begrepp. Orden ”speglar inte att mannens sätt att vara är en process och att vi görs till män.” Ekman vill istället använda orden manlig identitet och maskulinitet för att som han menar kunna beskriva det som är speciellt med männen och som syftar till en utveckling. Detta innebär också att män emellan kan vara olika. Det är ett samspel mellan mannens förhållningssätt och den miljö som han är uppväxt i och som han befinner sig i, som formar hans manliga identitet. Det är detta samspel som vi anser vara så viktigt för pojkarnas och flickornas möjligheter att möta en ”hel bild” av vuxenvärlden och inte bara få växa i en enkönad vuxenvärld. Detta är inte bara en fördel ur mannens perspektiv utan en fördel ur både barnets, kvinnans och samhällets perspektiv. Vi har alltså lätt att tolka in att manligt och kvinnligt sätt att vara som ett givet förhållande eller som följd av hans/hennes biologi eller genetiska arv.

Jungianismen

När manlighet diskuteras finns också argument som har med ärvda mönster att göra. Detta uttrycks i den jungianska filosofin som formades av Jung. Detta synsätt har blivit mycket populärt under de senaste åren. Bly (1991) har stått som en talesman för Jungs idéer som utvecklas i boken *Järn-Hans*. Begrepp som arketyp står för nedärvda mönster, grundtyper som finns nedärvda omedvetet i själslivet. Det går alltså ut på att hitta det ”vilda”, naturliga tillståndet som mannen behöver för att utvecklas till en sund människa och så småningom kunna vara en förebild för små pojkar. Att först möta och ”bottna” i den manlighet som finns nedärvt som djupa mönster i själen är en nödvändighet för att möta även de kvinnliga sidorna av sig själv som man. I dessa sammanhang använder Jung begreppen anima, d.v.s. det kvinnliga inom mannen, och animus, det manliga inom kvinnan (Nordahl, 1994). Robert & Uvnäs-Moberg (1995) representerar denna riktning och har i Sverige fått kritik framför allt från kvinnorörelsen för sina åsikter. Dessa har även framförts i TV-filmer som Robert medverkat i.

Genus

Genus är ett begrepp som skiljer på biologiska och sociokulturella faktorer. Begreppet härstammar från uttrycket ”gender role” som används i USA. Ett genusystem beskriver de förhärskande föreställningarna i varje kultur om vad som räknas som manligt och kvinnligt och hur dessa könsroller ”konstrueras”. Det väsentliga är att olika samhällen värderar eller utnyttjar de biologiska skillnaderna på olika sätt. Genus kan alltså konstrueras, och det intressanta är hur våra föreställningar om genus konstrueras och rekonstrueras. Harding (1986 i Hjälmeskog, 1994) anser att konstruktionen sker i tre olika processer som på olika sätt hör ihop. Den första processen kallas för symbolisk, där föreställningar om manligt och kvinnligt kommer in. Denna process menar Hjälmeskog (1994) har betydelse för hur mycket

talutrymme vi ger pojkar och flickor i klassrummet eller vilket uppmärksamhet vi ger till eleverna i form av frågor, tillsägelser eller hjälp. Den andra benämns som den strukturella processen och handlar om hur sociala aktiviteter organiseras. Den sista nivån kallas den individuella processen och beskriver hur varje individ formas av sin omgivning efter vad som anses lämpligt att vara och uppträda som man eller kvinna.

En annan dimension i begreppet genus lägger Illich (1985) in. Där står genus för det förindustriella sättet att leva. Med tillägget venakulärt eller gement genus menas det rotfasta, typiskt för ort, plats, språk, redskap m.m. Det blir alltså ett socialt genus som är präglad av en komplementär funktion som män och kvinnor anpassade sysslor och beteende efter. Detta könsrollsmönster byggde på en dualitet mellan män och kvinnor och båda rollerna värderades i regel lika. Illich menar att i och med industrialismen förändrades könet till att bli en könlös vara, till att bli ett sk ekonomiskt sexus. Kvinnorna blev då de stora förlorarna enligt Illich, där samspelet man-kvinna i naturhushållningen ersattes med könlösa marknadskrafter. Genus är i denna betydelse också ett socialt och kulturellt begrepp med tillägget att det enligt Illich finns en naturlig drivkraft hos könen att dela upp sysslor, tänkande, redskap m.m. Detta gick förlorat i och med industrialismens födelse och att marknadskrafterna tog över produktionen.

Patriarkat

I samband med mannens dominans används också begreppet patriarkat. Ordet kommer från grekiskans patér-fader, och arkhein-styra. Språkligt betyder det att fadern styr, men kulturellt står ordet för mannens makt i samhällslivet, allt från politik till affärsliv. Intressant är att faderstyret stod inte bara för makt utan också för ansvar för fostran av barnen, ett relationsintresse. Detta har glömts bort i vår moderna betydelse av patriark.

Jämställdhet som begrepp

De formella idealen beskrivs i flera sammanhang i Sverige som en perfekt jämställdhet som, ställd mot de dolda och undermedvetna idealen i TV och veckotidningar, skapar en skarp kontrast. Detta kan leda till en "i princip-inställning" som formulerades av Jalmert (1983 i Idéprogram 1984). Begreppet innebär att jämställdhet är bra och att män borde ta hand om barnen eller sköta hushållet mer, men av vissa speciella omständigheter går det inte just nu, för mig! Men för de "andra"! Det är denna inställning som gör att vi lärare betar oss olika mot flickor och pojkar i klassrummet och i många fall förväntas agera på ett visst sätt. Det är inte bara lärare som har dolda förväntningar. Ett bra exempel är Molloy's (1990) försök att ställa varannan fråga till flickorna och varannan fråga till pojkarna. Även flickorna upplevde att pojkarna behandlades orättvist. Detta är ett bra bevis för att de dolda idealen styr, inte bara lärarna utan även elevernas förväntningar, och påverkar vårt handlande och tänkande.

Både olika och lika

Nu menar inte vi att alla beteenden är inlärd och är socialt/kulturellt betingade. Visst finns det skillnader mellan manliga och kvinnliga upplevelser och erfarenheter grundade på våra biologiska skillnader. Upplevelsen av att vara gravid och bära ett barn inom sig och att kunna ge mat från bröstet ger kvinnor en upplevelse och erfarenhet som inte vi män får dela. Dessa upplevelser på det inre planet kan leda till yttre skillnader i form av beteenden och handlingar. Det är denna kunskap som Robert & Uvnäs-Moberg (1995) kan förmedla genom sin genomgång av de olika biologiska förutsättningar som män och kvinnor har. Den kunskapen kan i vissa fall skapa förståelse för olika reaktioner och handlingar som män och kvinnor ibland uppvisar och som kan leda till konflikter eller irritationer:

Men kvinnor ammar inte alltid och män befinner sig inte alltid i kamp. Vår hypotes är dock att det finns en predisposition för dessa uppgifter - ett slags förberedelse för jägarförsvaret hos män liksom för den barnafödande rollen hos kvinnor och att den borde gå att registrera i form av skillnader mellan könen (a.a. sid 29).

Det är å andra sidan inte de biologiska skillnaderna som gör att kvinnorna lagar mat hemma och de flesta kockar är män eller att män polerar bilar och kvinnor polerar golv (Sandqvist, 1993).

Mannen ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv

Från början

Ur barnets perspektiv är betydelsen av den första kontakten med mamman viktig. Detta kan vara en av de stora skillnaderna mellan pojkars och flickors psykologiska utveckling. Efter den första tidens symbios fortsätter flickorna att ha kvar mamman som identifikationsobjekt och mamman bekräftar detta. Detta fenomen brukar förklara olikheterna till pojkars och flickors olika förhållningssätt till språket och de sociala olikheterna. Flickor lär sig ett relationsinriktat sätt att se världen präglad av intimitet i relationer. Pojken däremot kastas ut i en autonom tillvaro som präglas av ett hierarkiskt, grupprelaterat och offentligt sätt att angripa världen. Detta kan förklara en del pojkars och flickors uppträdande i klassrummet. Sinkkonen (1992) menar att man måste, liksom den jungianska filosofin, bejaka och möta de specifika behov som pojkar har. Han konstaterar att redan spädbarn som lever i symbios med modern visst har förmåga till andra relationer:

Men att upprätthålla den föråldrade modersmyten är väl att stöda mannens strävan att förtrycka kvinnan (a.a. sid 65).

Pappans roll

Som "den första andra människa" kan pappan skapa sin egen kontakt på ett annat sätt än modern. "Pappans vilda, ibland skrämmande skutt och flygplanslek förändrar barnets perspektiv" (Sinkkonen, 1992 sid 142). Sinkkonen menar vidare att många pappor tror det räcker att möta pojken långt senare med:

...att leka med eltåg, vill ta isär motorer eller visar intresse för vapen." " Så enkelt bygger man inte upp en fungerande, flexibel och sund maskulinitet och manlig självkänsla. Många fäder har tagit alltför lätt på att vara sina söners stöd i sin utveckling. Många barn har fått ta ".....tyglarna i egna händer, i brist på en egen far. Pojkarna riskerar därför att skydda sig bakom en karikatyrartad manlighet och " pojken plockar då fram de sämsta sidorna i maskuliniteten; hårdheten, okänsligheten och aggressiviteten (a.a. sid 138).

Sinkkonen konstaterar mycket tydligt "Manligheten omfattar generativa, nyskapande och vårdande drag. Om de här dragen är i förgrunden behöver inte en karl klä ut sig i kjol för det"(a.a. sid 139). Pappornas närvaro är alltså mycket viktigt, men inte vilka pappor som helst. Att bejaka en vårdande sida av sig själv ger möjlighet att möta även små barn med manlighet och egenskaper som ibland kallas kvinnliga.

Identifikation

För pojken fortsätter mamman att vara kärleksobjekt men inte identifikationsobjekt. Pappan kan vara mer eller mindre närvarande beroende på sociala, kulturella eller ekonomiska faktorer. Pojkens utveckling blir en "inte-utveckling", dvs att inte vara kvinnlig som mamma utan söka efter ett manligt identifikationsobjekt i pappan. Enligt Holmström (1995) har inte pojkar pappan lika tillgänglig som flickor har mamman och därför blir pojkar mer sårbara än flickor. Det kan vara, enligt Holmström en förklaring till att fler pojkar än flickor är kriminella, drogmissbrukare etc. Detta stöds av internationell forskning. Biddulph (1997) skriver på en internetsida om det viktiga i far-sonförhållandet för en manlig utveckling. Faran i dagens samhälle, där pappor är separerade från familjen i sitt arbete, är att det leder till att pojkarna endast ser en begränsad del av maskuliniteten (Lee, 1993). Lee menar att detta lämnar fältet fritt för andra bilder av mandom som kan ha en mycket stark effekt på pojkarna. Detta kan eventuellt förändras i och med den förändrade arbetsmarknad som vi nu skönjer. Fler arbetslösa, men även fler arbeten som kan skötas hemifrån. Wernersson & Lander (1979) skriver:

Mot en inlärningsteoretisk bakgrund där imitation av modeller har setts som en viktig mekanism i socialiseringsprocessen har det bedömts som viktigt att även pojkarna redan i småbarnsåldern har god tillgång på modeller av samma kön. Man menar att detta bl a skulle underlätta identitetsutvecklingen hos pojkarna (sid 20).

I skolan finns inte heller stora möjligheter att möta manliga förebilder, och detta leder till att pojken utvecklar sin maskulinitet på tre sätt:

In present day society there are three obvious ways for boys to learn masculinity. And all three are dangerous. First, boys commonly learn masculinity from the media ./.../ The second source of models of masculinity comes from the peer group. In peer groups it's the most aggressive and violent male who calls the shots and ends up providing the example of "successful" masculinity. The third way young men currently learn their masculinity is by reaction. If you can't learn about masculinity from men because at home and school you are largely surrounded by women then it becomes straight-forward to interpret masculine as "not-female" (Biddulph, 1997).

Vinster med förändrad mansroll

Detta gör det än mer viktigt att diskutera och debattera en utvidgning av mansrollen eller som Ekman (1995) vill använda, den manliga identiteten. En debatt om vinsterna av en mer närvarande pappa eller fler män i omsorgs- och utbildningsyrken. En debatt som kan uttryckas i nationalekonomiska termer (Eidem 1984). Han menar att vinsten med en förändrad mansroll - där mannens ökade delaktighet i barnens vårdnad och omsorg - innebär att både mannen och kvinnan får ett gemensamt språk och har större möjligheter att lösa konflikter. Detta ger långsiktiga effekter, genom stabilare äktenskap och mindre social utslagning på arbetsmarknaden som t.ex. högre effektivitet och lönsamhet.

Män i "kvinnoyrken"

Det är inte bara läraryrket som påvisat förändringar i fråga om manlig eller kvinnlig dominans. Många yrken har genomgått förändringar och vi ska här redovisa några orsaker till detta. Historiskt sett har det varit lättare för kvinnor att erövra manliga yrken än män att erövra kvinnliga yrken. Detta för att manliga yrken förknippats med makt och framgång och kvinnoyrken förknippades med rutinsysslor och mindre ansvar. Männen kunde lätt stämpas för kvinnliga eller homosexuella och det kan ha bidragit till att det blivit svårare att komma in i kvinnliga yrken. Bradley (1993) uttrycker det så här:

Compromised femininity is still a possible female identity; women can take to power dressing, drink and swear with the boys, and wear jeans if need be. The threat to masculinity in entering a women`s area is much greater because of the greater visibility and stigmatization of male homosexuality (a.a sid 15).

Industrialismen öppnade ett flertal yrken för kvinnor. Detta beror på att det skapades fler rutinsysslor med maskinernas hjälp. Lönen har därmed pressats och lönsamheten ökat. En annan orsak är att män har vid ett flertal perioder varit bristvara, t.ex under perioder av krig och konflikter. Motsatt riktning har varit svårare att finna, men exempel finns. Enligt Bradley (a.a.) finns det tre generella förutsättningar för att ett yrke skall omdefinieras från kvinnligt till manligt eller könsblandat. En orsak är brist på arbetstillfällen. Detta förekommer framförallt i tider av hög arbetslöshet och depression. Detta hände i 80- och 90-talets England med ett flertal yrken, framförallt inom servicebranschen. Den andra orsaken är tekniska innovationer som vi nämnde ovan i samband med industrialismen. Det är dock skillnad mellan mekaniserade rutinsysslor och tekniska arbetsuppgifter med högre ansvar. Exempel på yrken som övergått till manlig dominans är från textilindustrin och mjölkproduktion. I och med att dessa yrken mekaniserades övergick sysslorna till i huvudsak män. För att exemplifiera skillnaden mellan rutinsysslor och sysslor med större ansvar kan spinnarna och vävarna vara ett bra exempel. När dessa yrken mekaniserades blev spinningen ett manligt ansvar medan vävmaskinerna sköttes av kvinnor. Förhållandet var det motsatta när textilproduktionen sköttes manuellt. Bakning och bryggning är andra exempel på sysslor som utfördes i hemmet av kvinnor. När dessa mekaniserades blev även dessa manliga yrken. De viktigaste faktorerna för män att överta ett tidigare kvinnligt yrke är trots allt ekonomiska och sociala förutsättningar. Arbetsuppgifterna kan t.ex. specialiseras och möjligheterna till karriär är större. En sådan "nisch" har enligt Bradley uppstått i sjuksköterskeyrket, där vårdande sysslor sköts av kvinnor och mer teknisk/medicinskt inriktade sysslor sköts av män. Arbetsuppgifterna förknippas inte längre med feminitet. Ett annat exempel på detta är barnmorskeyrket, som åtminstone i USA är ett manligt yrke. Där har den medicinska delen kommit i förgrunden och expertrollen betonats. Det finns även etniska skäl att yrken har förändrats från rent manliga till kvinnliga eller rentav från kvinnligt till manligt och tillbaka till kvinnligt. Detta var det som hände cigarrtillverkarna i Amerika där bristen på kvinnlig arbetskraft gjorde att de anställde först manliga invandrare och sedan kvinnor från central- och Östeuropa, där yrket av tradition utfördes av kvinnor.

Ämnet för vår uppsats är män i läraryrket. Frågan kan då ställas huruvida yrkets karaktär håller på att omdefinieras till ett feminint yrke med låg lön, låg status. Vi har förvisso hög arbetslöshet, den högsta på mycket länge, men trots det blir det färre och färre män i grundskolan. Alltså i motsatt riktning till ovanstående exempel. Bradley beskriver fenomenet få män i kvinnoarbeten - med begreppet infiltration - till skillnad från "takeover" där yrket

helt omdefinierats, se ovan. De få män som vill jobba i kvinnoyrken har andra orsaker än hög lön, makt eller status. Bradley skriver:

Individual and "pioneer" men may choose to take up women's work for all sorts of personal reasons, such as interests, talents, or inclinations; distaste for stereotypically macho environments; or desire to work jointly with a partner or to remain within a particular neighborhood. Considerable numbers of men have been drawn to nontraditional masculine activities, such as needlework or the care of young children (a.a. sid 22).

Dessa män har heller ingen önskan att omdefiniera yrket till manliga förtecken. Det måste vara något skumt med dessa män, för att använda Wernerssons & Landers (1979) ord:

Att avstå från prestige, god lön m.m. verkar "skumt". Det leder till misstankar om att det egentligen inte är ett frivilligt val utan att vederbörande "inte duger" till något annat. Att den man som väljer ett kvinnoyrke "inte är någon riktig karl" (a.a. sid 17).

Wernersson & Lander (a.a.) menar att dessa män i barnomsorgen har tvingats att ta ställning till vad de vill med sitt yrke och därmed blivit mer medvetna. Dessa fenomen finns beskrivna för gränsöverskridare i allmänhet (Williams 1993).

Mannen och det pedagogiska uppdraget

Mannens roll i det pedagogiska uppdraget har inte undersökts och debatterats särskilt mycket i den litteratur som vi hittat. Debatten i massmedia och på internet har däremot varit mycket intensiv om att män i allmänhet behövs i grundskolan. Detta framförallt beroende på de faktorer som redovisats under det utvecklingspsykologiska perspektivet: Pojkens behov av nära manliga förebilder istället för massmedias stereotypa bilder eller det motsatta: en "ickekvinnlig reaktion" i en kvinnodominerad skolmiljö. Det har på många håll uppmärksammats bland de manliga lärare som finns ute på skolorna hur viktig denna fråga är. Manliga nätverk har skapats på skolor, t.ex. mansgruppen på Hallonbergsskolan och "Brynjan" i Kalmar. Skälet till att skapa mansgrupper var att några män ville bryta det ökande våldet, machoideal och fördomar och göra sig själva till manliga förebilder för stökiga tonårskillar. Manliga nätverk finns också utanför skolans värld både i Sverige och andra länder (se sid. 45). Det finns också mycket skrivet om skillnader mellan pojkars och flickors villkor i klassrummet (af Klintberg, 1993; Nilsson, 1993; Reinsholm, 1991; Wernersson, 1995; Zackari & Borhagen, 1994) Det finns undersökningar om att pojkar dominerar talutrymmet och att lärarna uppmärksammar pojkarna mer i klassrummet. Däremot är det inte skrivet lika mycket om manliga lärares villkor i dagens skola.

Manliga lärares villkor

En av dem vi hittat är Kryger (1991). Han menar att skolans värld är manligt dominerat på så sätt att den ofta styrs av män och det är mest manliga idéer och beslut som ligger bakom. Däremot är skolans inre värld, elevernas värld, dominerad av kvinnliga ideal och rutiner. För männen i skolan finns en konflikt i att förvalta en manlig auktoritet och samtidigt utveckla en ny mansroll. Kryger nämner tre generella skillnader mellan manliga och kvinnliga lärare. Den manliga läraren har ofta mer respekt, ser "mer stort på" och använder humorn mer. Dessa skillnader ska inte ses som kritik av den kvinnliga läraren utan - som vi tolkar det - ses som en

tillgång för den manlige läraren i sitt arbete för att möta pojkarnas behov i skolan. Dessa behov blir mer och mer undanskuffade enligt Kryger. I kvinnornas värld där snällheten och skötsamheten dominerar får inte pojkarnas behov att agera som pojkar tillräckligt stort utrymme och hålls därför tillbaka. Kryger (a.a.) beskriver två grundläggande typer av manliga lärare som förekommer i skolans värld: Patriarken och den Anonyme teknokraten. Patriarken är symbolen för den gamle fadersgestalten som samtidigt representerar samhällets hierarkiska maktstruktur. Patriarken står för ordning, rättfärdighet och förnuft men förnekar inte relationsarbetet med barnen. Den anonyme teknokraten däremot skyggar för relationer och har som mål att skapa en yttre ordning och struktur för inläring eller rättare sagt utläring. Han håller eleverna på avstånd och undviker pedagogiska och mänskliga processer. De flesta lärare Kryger pratat med sätter relationsarbetet främst för att utveckla lärarrollen. Det är därför den anonyme teknokraten kommer att få det kämpigast, enligt Kryger. Svårigheten blir att se hur den nya lärarrollen kommer att se ut:

Der synes att være to mulige veje ud af denne traditionalitet
- at hente forbilledet hos de kvindelige lærere/opdragere
- at finde "drengen i sig selv" (a.a. sid 107).

En ny mans- och lärarroll

För många män är det inte tillräckligt att hämta inspiration från de kvinnliga kollegorna. Ett exempel hämtar Kryger (1991) i beskrivningen av "kvinders angst för att mista kontrollen". Detta gör att kvinnor tidigare än nödvändigt skär av och hindrar pojkarna i deras aktivitet av rädsla för att mista kontrollen. För pojkarna känns den manlige läraren som en överlöpare och som flickornas beskyddare om de få män som arbetar i skolan övertar de kvinnliga umgängesformerna och hindrar pojkarnas möjligheter till positiv utveckling av sin identitet. De viktigaste, enligt Krygers sätt att se det är:

.....at forsøget på at skabe nye rum og opmærksomheden mod - specielt - drengenes identitetssøgen, retter lærerens opmærksomhed mod et meget vigtigt - og ofte forsømt - område i pædagogikken: Det bevidste arbejde med lærerens egne relations- og autoritetsformer i forhold til eleverne (a.a. sid 113).

Men det finns en press på männen att dels utveckla en ny mans/lärarroll och dels bli betraktade som bärare av en manlig auktoritet, framförallt av de kvinnliga kollegorna. Denna konflikt redovisas också i en undersökning från USA, 1989-1990 gjord av Allen (1993) i antologin *Doing Women's work* (Williams red. 1993). I några djupintervjuer redovisar manliga lärare en känsla av att förväntningarna att vara en "riktig karl" är ofta förekommande. Samma förhållande, men i motsatt riktning, uppmärksammas av Wernersson & Lander (1979). De redovisar också fördomen att män som jobbar på dagis och i skolan gör det för att de inte duger till någonting annat. Männen upplever att de ofta blir sedda ur en stereotyp könsrollsperspektiv:

Men who are elementary teachers are aware of others attention to their maleness, as well of others conflicting expectations and stereotypes of them as men (Allen, 1993, sid 114).

Det är en svår balansgång för många manliga lärare. Att förstärka de maskulina dragen för mycket underminerar förtroendet för honom som yrkesman. De vill inte heller uppfattas som

alltför feminint så att misstankar om homosexualitet uppstår. Den stora utmaningen är för dessa män att visa sin kompetens samtidigt som han möter barnets känslor och behov:

They must assert - and especially model- "being a real man" in ways that are personally sustainably, that have integrity, and that are also acceptable to those who evaluate them on this important job criterion and control their careers. At the same time, they feel the pressure to conform to stereotypically feminine qualities to establish the sensitive, caring relationships necessary to effectively teach the children. For these men, gender is highly problematized, and they must negotiate the meaning of masculinity every day (a.a. sid 114).

Enligt de intervjuade männen i Allens (1993) undersökning löser en del män den konflikten med att vara ledare i någon sport eller vara aktiv i någon annan manlig aktivitet. Flera män vittnar om att kroppskontakt med barnen kan ibland leda till problem och många av de intervjuade männen har en avvaktande inställning till alltför mycket kroppskontakt med barnen. Medvetenheten om att misstankar om sexuella övergrepp lätt kan uppstå är hög hos dessa män.

Manlig förebild

Även i Allens (1993) undersökning är frågan om pojkars behov av manliga förebilder viktig. Den skiljer sig emellertid lite från de perspektiv som redovisats ovan. Här är de män som intervjuats medvetna om att allmänhetens förväntningar på dem som förebilder är stor, p.g.a. det ökande antalet barn som växer upp utan pappa i USA. Männen är som sagt var medvetna om förväntningarna men vet inte vad dessa innebär för deras arbete som lärare. Både föräldrar och rektorer har höga förväntningar på dessa män och i flera fall är det positivt för en skola att ha manliga lärare som ett tecken på att just denna skola aktivt strävar för att öka jämställdheten. Förutom att vara manliga förebilder och att vara ett föredöme för jämställdhet redovisar Allen ett tredje skäl till att män gärna anställs i skolan. Rektorer, som ofta är män i USA, vill gärna ha en allierad i en ofta kvinnodominerad värld. Detta argument gäller troligtvis inte för de svenska förhållandena p.g.a. att majoriteten av rektorerna i Sverige numera är kvinnor (se sid. 59). Däremot kan det som Allen påpekar finnas motsättningar, där det finns en manlig chef, mellan å ena sidan chefens vilja att vara allierad med den manlige läraren och å andra sidan att arbeta tillsammans med sina kvinnliga kollegor och därmed skapa en ny allians, mot chefen den här gången. Misstanken från kvinnliga kollegor kan bli att han anställdes enbart som man eller i det senare fallet att han upplevs som ett hot mot den manlige chefen.

En författare som på ett populärvetenskapligt sätt försökt skapa debatt om pojkarnas och de manliga lärarnas situation är Nordahl (1994). Han menar att pojkarna i skolan behöver en sån god kännedom om sin manlighet att de kan utvecklas till en hel människa. För att lyckas behöver dessa pojkar positiva manliga förebilder. Nordahl (a.a.) menar att männen blir fångna i den kvinnodominerade världen och övertar sättet att vara och verka:

De dukar under i matriarkatets fångenskap istället för att - likt många pojkar som de dagligen undervisar - göra uppror på alla upptänkliga vis. De manliga lärarna lägger sig tvärtom till med ett sätt att vara på och tala som överensstämmer med den kvinnliga miljön (a.a. sid 60).

Ju större kännedom om sig själv och sitt eget kön desto större förmåga att möta allas (läs pojkarnas) behov. För att skapa debatt beskriver Nordahl hur manliga och kvinnliga lärare generellt är. Dessa påståenden står för Nordahl - men kan vara en utgångspunkt för diskussion och varför inte en början till medveten debatt om hur män fungerar som lärare. Vi anser att det kan fylla en funktion att använda dessa av Nordahl formulerade egenskaper som ett sätt att väcka debatt. Läs och fundera om det ändå kanske ligger något i dessa påståenden:

13 påståenden om kvinnliga lärare:

1. En kvinnlig lärare är mycket allvarlig och förbereder sig noga till lektionerna.
2. En kvinnlig lärare lägger stor vikt vid att den plan som hon har gjort upp skall följas och åtlydas.
3. En kvinnlig lärare menar att detaljerna är viktiga.
4. En kvinnlig lärare kan bli mycket arg.
5. En kvinnlig lärare menar att böckerna är mycket betydelsefulla i undervisningen.
6. En kvinnlig lärare menar att det är mycket viktigt att saker och ting görs precist och korrekt, snyggt och ordentligt.
7. En kvinnlig lärare lägger vikt vid att det är lugnt och ordentligt i klassen.
8. En kvinnlig lärare är mycket uppmärksam på hur eleverna har det med varandra.
9. En kvinnlig lärare berättar ofta om sitt eget liv.
10. En kvinnlig lärare diskuterar mycket med eleverna.
11. En kvinnlig lärare får eleverna att känna att det är synd om henne när de inte läser sina läxor.
12. En kvinnlig lärare har svårt att säga ifrån och sätta gränser.
13. En kvinnlig lärare har inte stor självtillit; i varje fall inte så mycket som en manlig lärare.

13 påståenden om manliga lärare

1. En manlig lärare lägger vikt vid att eleverna respekterar honom.
2. En manlig lärare finner sig inte i något.
3. En manlig lärare är konsekvent.
4. En manlig lärare har lätt för att säga ifrån och sätta gränser.
5. En manlig lärare har en tämligen grov ton.
6. En manlig lärare förlorar sig inte i småsaker.
7. En manlig lärare är ytlig.
8. En manlig lärare berättar inte särskilt mycket om sig själv.
9. En manlig lärare har inget emot lite oro i klassen.
10. En manlig lärare kan tramsa lite på timmarna.
11. En manlig lärare är avspänd och förbereder sig inte så mycket till lektionerna.
12. En manlig lärare har inget emot att det ändras i den planering som han lagt.
13. En manlig lärare ser det inte som sitt problem om eleverna lär sig något eller inte (Nordahl 1994 .sid 39-40).

Så här enkel ser naturligtvis inte verkligheten ut. Det är inte bara att anställa en man så löses problemet med pojkarnas bristande manliga förebilder. Wernersson & Lander (1979) konstaterar att det inte hänger på att männen som sådana behövs, i det här fallet i förskolan.

Det är män befriade från traditionella könsroller som är önskvärda. Efter genomgång av studier inom området finner Jalmert (1984) att det inte spelar någon roll om det är en manlig eller kvinnlig lärare för vem som får mest talutrymme i klassrummet. Pojkarna brukar dominera ändå. Ändå anser lärarna att det var mer intressant att vara lärare för pojkarna, vare sig det var en kvinnlig eller manlig lärare. Det är inte heller bara lärarnas påverkan som konserverar traditionella könsrollsmönster. Eleverna slår själva vakt om pojkarnas dominans när de själva griper in och fördelar talutrymmet. Wernersson (1997) redovisar att pojkar ofta upplevs som aggressiva och bråkiga, medan flickorna upplevs som välanpassade, problemfria och duktiga. Lärarens medvetenhet om dessa förhållanden är synnerligen viktig i dessa frågor.

Jämställdhet i skolan

Begreppet jämställdhet har stått i den svenska läroplanen sen slutet på 60-talet. Det rör sig alltså om dryga 25 år som lärare haft ansvar för jämställdhetssträvanden i den svenska skolan (Hjälmeskog, 1996). Ofta har jämställdhetsfrågorna i skolan handlat om kvinnofrågor och inte om pojkarnas och männens situation i skolan. Framförallt varför inte flickorna är intresserade av vissa ämnesområden och senare för pojkars och flickors olika villkor i undervisningssituationen. Exempel på denna forskning är BASK-projektet, ledd av Inga Wernersson (1997). Syftet är att empirisk undersöka könsskillnader, och antagandet har varit att pojkarnas dominans i klassrummet påverkar flickorna till deras nackdel i fråga om kunskapsutveckling och självuppfattning. Först nu på senare tid har även en intensiv debatt inletts om den sneda inriktningen på lärarutbildningen. En viktig vinkling i debatten som Hjälmeskog (1996) tar upp är att kvinnor kan få stämpeln att vara "sämre" lärare. Detta kan förstärkas när behovet av fler manliga lärare påtalas. Målet med jämställdhet är inte att det ena könet får fördelar på bekostnad av det andra. Samarbetet som bygger på bägge könens deltagande är ett viktigt mål och är en av våra egna hörnstenar i vår undersökning. I detta sammanhang betonar Hjälmeskog (a.a.) frågan om den "manliga kompetensen" i samband med ett samtal om könskvotering med lärarutbildare:

Men framför allt poängterades det att det måste vara "rätt" personer, i denna diskussion om män, som antogs till utbildningen. Detta tolkar jag som att lärarutbildarna betonar att det inte är en tillräcklig merit att vara man utan att vissa kvalifikationer också måste finnas. Däremot var det svårt att få fram en mer preciserad bild av vad det handlade om för kvalifikationer eller kvalitéer som var önskvärda (a.a. sid 52).

Det är alltså viktigt att alla lärare får möjlighet att bearbeta dessa frågor för att kunna medvetandegöra inte bara pojkars och flickors situation utan också kvinnliga och manliga lärares situation i den svenska skolan. Som stöd i dessa diskussioner och arbeten ligger skolans styrdokument, läroplanen, LPO 94 och Skollagen. Dessutom tillkommer lokala arbetsplaner från den egna kommunen och skolan. I dessa påtalas vikten av att främja jämställdhet:

Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsroller (LPO-94 sid 6).

Men samtidigt vill styrdokumentens författare att eleverna skall:

...pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet (a.a. sid 6).

I detta ligger en motsättning, tycker vi. Eleverna tar med sig många av de föreställningar och erfarenheter som har format eller konstruerats (se sid. 23). Dessa är i de flesta fallen inom ramen för de traditionella könsrollsmönstret. Samtidigt skall skolan ansvara för att motverka de traditionella könsrollsmönstren. Det verkar vara en svår balansgång. Hjärleskog (1994) är inne på samma tema när hon jämför skolans ansvar att sörja för kulturens fortbestånd eller att ”överföra grundläggande värden” (LPO 94 sid 5 och sid 7) och samtidigt ha uppgiften att ”låta varje elev finna sin egen egenart” (a.a. sid 5). Hur skall detta göras? Hjärleskog (1994) menar att:

Vårt kulturarv, sett ur ett genusperspektiv, har sett kvinnan som i första hand mor och maka medan mannen har varit hushållets överhuvud och en politisk varelse osv. Hur ska skolan kunna överföra detta och samtidigt motverka traditionella könsroller (a.a. sid 57).

Ett förslag är att inta ett genusperspektiv, enligt Hjärleskog. Att människor kopplade till skolan blir mer medvetna om alla de nivåer som styr skolans värld. Klassrums-interaktionen, skolans övergripande målsättning och organisering kan studeras genom kategorin genus. Vi anser att en ökad medvetenhet om dessa frågor redan har gett synliga resultat i klassrummen. Många lärare kämpar aktivt för att lyfta fram flickorna alternativt dämpa pojkar. Lärarens arbete är mycket svårt och ställer höga krav. Detta perspektiv är inte det enda man bör vara medveten om. Elevernas möjligheter till inflytande, klasskillnader och skillnader mellan olika etniska grupper kan heller inte glömmas bort, menar Hjärleskog (a.a.).

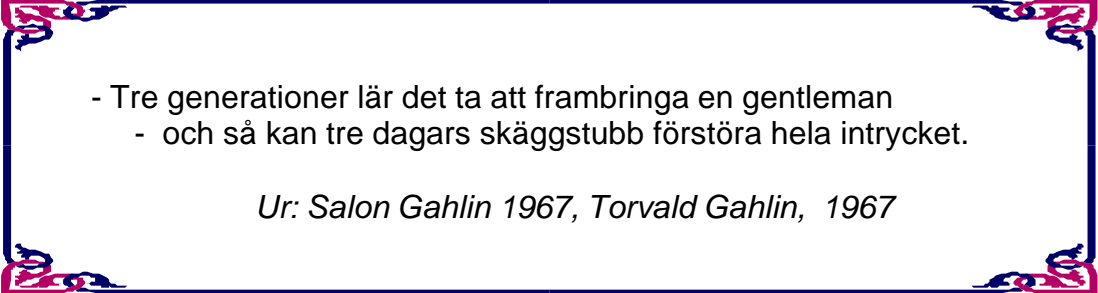
Kvinnoperspektiv

Från en annan synvinkel, ”det lilla livets” perspektiv, det reproduktiva perspektivet, resonerar Hjärleskog (1994) om undervisningens innehåll. Enligt kvinnoforskningen har skolan traditionellt utformats för de blivande männen. Målet var att männen skulle förberedas till det offentliga, produktiva livet. Flickornas erfarenhet i det s.k. privata sfären, eller som Hjärleskog hellre vill kalla den, den reproduktiva sfären eller processen, värdesätts inte i skolsystemet. Den reproduktiva processen kännetecknas av det som förekommer i det privata livet såsom omvårdnad och att bry sig om andra, alltså av tradition kvinnliga ansvarsområden. Hjärleskog menar att detta ”lilla liv” inte är litet och betydelselöst. Tvärtom har ”det lilla livet” stor betydelse för om både flickor och pojkar ska växa upp till medborgare som delar ansvaret för det oavlönade arbetet, bl.a. ansvaret för fostran av barnen. Detta skulle i så fall vara en stor uppgift för skolan att: ”.....synliggöra och uppvärdera de kunskaper och värderingar och det arbete som utgör den reproduktiva processen”(a.a.sid 20). Om den reproduktiva processen accepteras som en lika viktig kunskapsfär som den produktiva processen skulle den enligt forskning Hjärleskog (1994) funnit, överbygga de praktiska och teoretiska hindren för att ignorera känslor, intimitet och samband (a.a. sid 21). Hon menar t.o.m. att om det ska finnas något hopp för mänskligheten måste morgondagens makthavare vara sprungna ur kunskaper från den reproduktiva processen. Finns det då några förslag om hur man rättar till balansen mellan den reproduktiva och den produktiva processen? Ett sätt är att skapa en medvetenhet om den dolda läroplanen som gör att eleverna lär sig andra saker vid sidan av de traditionella kunskaperna. Eleverna lär sig att vänta, att bli avbrutna och framförallt flickorna lär sig att underkasta sig makt. Ett andra steg är enligt Hjärleskog (a.a.) att internalisera tre färdigheter som skall genomsyra all undervisning. Dessa färdigheter betecknas som tre C: ”caring, concern, connection”. Hjärleskog (a.a.) menar att om en

uppvärdering sker av personliga erfarenheter och upplevelser så kan undervisningen bygga mer på erfarenheter och samarbete. Målet är:

En skola där flickor gör val på samma villkor som pojkar, eftersom det oavlönade arbetet delas lika mellan kvinnor och män. // Det (utbildningssystemet) kan följa nya mål och nya vägar att nå målet. Det kan föra med sig en ny definition om skolans funktion och en helt ny syn på vårt ideal om vad den *utbildade mannen* (vår kursivering) och den utbildade kvinnan egentligen innebär (a.a. sid 24).

Vår reflektion är att dessa tankar ligger som grund för stora delar av dagens debatt om lärandet och den nya lärarrollen inom skolan. Lärarens handledande funktion rymmer en insikt i att värdera elevernas egen erfarenhet. Problembaserat lärande (PBL) bygger på gruppens gemensamma arbete och samarbete. Det kvinnliga perspektivet med "det lilla livets" pedagogik kanske har större betydelse för villkoren i dagens skola för både de manliga och de kvinnliga lärarna än vi har anat.

-
- Tre generationer lär det ta att frambringa en gentleman
 - och så kan tre dagars skäggstubb förstöra hela intrycket.

Ur: Salon Gahlin 1967, Torvald Gahlin, 1967

Styrdokument

Inledande ord

Arbetet i skolan styrs av lagar och förordningar. På det nationella planet finns skollagen och läroplanerna (Skolverket, 1996) och på det lokala planet finns de kommunala skolplanerna och målsättningsdokumenten. Skolan åläggs i lagar och planer på alla nivåer att arbeta för jämlikhet mellan könen. Skollagen betonar det som särskilt viktigt att verka för jämlikhet mellan könen.

Nationella styrdokument

Skollagen

Portalparagrafen i Skollagen 1 kap. 2§ :

Alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. /.../
Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. främja jämställdhet mellan könen samt
2. bemöda sig om att hindra varje försök från elever att utsätta andra för kränkande behandling (SFS 1995:884).

Läroplanen

Den gemensamma värdegrunden i läroplanerna (LpO 94 sid 14)

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94 sid 15)

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att

forma vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Kursplaner för grundskolan (sid 43)

Mål för åk 9 i samhällskunskap:

Eleverna skall kunna reflektera över människors livsmönster och hur dessa skiftar utifrån t.ex. kön samt social och kulturell bakgrund.

Lokala styrdokument

Två exempel

Vi har hämtat två lokala skolplaner via Internet, Södertäljes (Södertälje kommun, 1997), och Borås (Borås kommun, 1996). De får vara exempel på vad som står om jämställdhet i de lokala skolplanerna. Bägge planerna tar upp vikten av:

- ✗ jämn könsfördelning i personalen
- ✗ personalens kunnighet och medvetenhet i jämställdhetsfrågor
- ✗ att stimulera eleverna till otraditionella val

Man påpekar i bägge kommunernas planer att jämlikhet är en kunskapsfråga. Det blir därmed logiskt att det är skolans sak att undervisa i denna fråga. I Södertäljes plan påpekas dessutom vikten av att inte behandla pojkar och flickor lika utan på det sätt som gagnar dem bäst. Här finns en parallell till diskussionen om pojkepedagogik (Norrdahl, 1994; Kryger, 1991) och flickpedagogik (Helmadotter, 1989).

Södertälje

I Södertäljes skolplan (Södertälje kommun, 1997), kapitel 1:3, som heter *Jämställdhet*, står det så här:

Jämställdhet är en pedagogisk fråga och ett kunskapsområde samt en del av skolans värdegrund. Som värdegrund ska jämställdhet vara synlig i undervisningen och i skolans organisation. Skolan bör till exempel eftersträva en jämn könsfördelning när det gäller personalen.

Jämställdhet handlar om rättvisa mellan könen. Men skolans verksamhet får inte vara könsneutral, det vill säga behandla pojkar och flickor lika. Den enskilde läraren måste ha en medvetenhet och en kunskap om könstillhörighetens betydelse i olika sammanhang. Det är således viktigt att de som arbetar i skolan har en hög kompetens när det gäller jämställdhetsfrågor.

Lärarna måste i sin undervisning utgå från frågor och perspektiv som intresserar både flickor och pojkar och som anknyter till deras ofta olika erfarenheter. Undervisningen i skolan måste alltid utgå från elevernas egna förutsättningar. Men den måste också kompensera för och komplettera med sådant som ger nyfikenhet på otraditionella möjligheter.

Ungdomarna måste stimuleras att söka utbildningar och yrken på ett icke könsbundet sätt. Forskning har visat att flickor och

- Fröken Sture och andra magistrar -

pojkar har olika inlärningsstrategier. Undervisnings-situationen måste därför förändras så att flickor och pojkar ges samma utrymme och de olika sätten att lära ges plats i skolan.

Syfte

Skolans arbete ska ta tillvara både flickors och pojkars sätt att lära för att ge varje elev möjlighet att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar.

Borås

Borås kommun har skrivit en plan som heter: *Barnomsorg och skola - en pedagogisk plan från förskola till komvux* (Borås kommun, 1996). Så här skriver de om jämställdhet:

Förskolan och skolan ska arbeta med jämställdhet och skapa likvärdiga utvecklings-möjligheter för pojkar och flickor. Därigenom ska skolan verka för att bryta traditionella könsrollsmönster.

Jämställdhetsarbetet är en kunskapsfråga i vid bemärkelse.

Förskolan och skolan ska:

- präglas av medvetenhet om jämställdhetsfrågor
- verka för en jämnare könsfördelning
- arbeta med information och opinionsbildning
- stödja både flickor och pojkar att välja otraditionella utbildningar.

- Fröken Sture och andra magistrar -

Aktuell svensk debatt

Inledande ord

Sedan vi i december 1996 beslutade oss för att forska kring männen och skolan, har vi följt debatten i svensk press. Under våren 1997 upplevde vi debatten om mansrollen och om de allt färre männen i skolan som intensivare än tidigare. I detta kapitel redovisar vi vår spegling av de pressklipp vi funnit. Vi har också tagit del av ett projekt på Högskolan i Kalmar (Havung & Karlsudd, 1992) och tidskrifter utgivna av föreningen Det manliga nätverket (1992).

Metod

Artiklarna vi redovisar i detta kapitel är dels dem vi själva stött på i vårt tidningsläsande och dels dem vi fått av vänner och bekanta som känt till vårt ämnesval. De flesta artiklarna är således publicerade under det första 9 månaderna 1997. Undantag från detta är de artiklar som vi nått via artikelsökningen på datorerna i Lärarhögskolans bibliotek. Artiklarna i detta kapitel är sorterade ämnesvis efter tidigare i detta arbete redovisade huvudlinjer.

Från svensk press

Allt färre manliga lärare

- ? Den manlige läraren är en utrotningshotad art om utvecklingen fortsätter som den gjort under de senaste tio åren tror Leonardz (1997) i *Svenska Dagbladet*. Hon redovisar statistik från SCB (1997) och redogör för hur högskolan i Norrköping försöker vända trenden med allt färre manliga studerande genom att låta "ett underrepresenterat kön" vara en merit vid antagningen.
- ? Högskolan i Norrköping kommer att, som enda lärarutbildning i landet, intervjua blivande studenter för att se om de är lämpliga (Zobel, 1997). Syftet är att väga in de speciella meriter som de få sökande männen kan ha. Andra grupper som man också vill främja är sökande med invandrabakgrund och yrkeslivserfarenhet. Den i artikeln, i *Folkbladet i Norrköping*, intervjuade Elisabeth Ahlstrand säger att det ändå inte kommer att bli så att man tar in män med sämre meriter än de sökande kvinnorna.
- ? I tidningen *Amos* diskuterar (Blank & Palmqvist, 1997) högskolornas möjlighet att bryta könsmonstret i utbildningarna. De tycker att statsmakterna å ena sidan ställer krav på högskolorna med ambitiösa styrdokument medan de å andra sidan inte tillåter högskolorna att vidta extraordinära åtgärder som särbehandling eller könskvotering.
- ? Att de allt färre männen i skolan gör att det blir ännu mindre attraktivt att bli lärare, som en "ond cirkel" menar Björnström (1997) i *Svenska Dagbladet*. Inte ens IT-utbyggnaden i skolan som många tror ska attrahera män att söka sig dit tror han på. "Varför skulle dataintresserade män söka sig till skolan när de kan få dubbelt så hög lön som ingenjörer. Björnström redovisar den låga lönen och bristen på karriärmöjligheter som de främsta skälen till männens flykt från skolan.

- ? På fem år har över 3800 manliga lärare försvunnit från de svenska klassrummen, skriver Sjökvist (1997) i *Dagens Nyheter*. Hon beskriver bristen på manliga lärare som ett lika stort samhällsproblem som bristen på kvinnliga tekniker och tycker att det satsats mycket på att få kvinnor att välja tekniska utbildningar och nästan inget på att få män att utbilda sig till lärare.
- ? Femininiseringsen eller om man så vill demaskuliniseringen av läraryrket fortsätter skriver Edlund, U. (1997) i *Lärarnas Tidning*. Han berättar att på Lärarhögskolans i Stockholm utbildning av 1-7 lärare har andelen män minskat från 15% till 8% på tre år. En intervjuad elev, Per Larsson anger orsaken till att det är osäkert om han tänker jobba som lärare när hans utbildning är klar: "Det är för mycket kärringsnack!"
- ? Lars Jakobsson hoppade av jobbet som mellanstadielärare för att det var för mycket "tjejsnack" i skolan, skriver Mardell (1997) i *Aftonbladet*. Den intervjuade Lars Jakobsson säger också att han saknade manliga kollegor att prata med på rasterna.
- ? En annan lärare som hoppat av skriver Petersson (1997) om i *Dagens Nyheter*. Läraren han intervjuat heter Tommy Thunström. Han har hoppat av sitt yrke som 1-7 lärare redan efter sju månader i en sexa. Han jobbar numera som steward på Transwede. Orsakerna till sitt avhopp anger Tommy Thunström vara: dålig gemensamhetskänsla med sina kollegor och att han vantrivdes med att "ta hem jobbet" på kvällar och helger.

Skolans status

- ? Skolans status i samhället har sjunkit och därmed även läraryrkets status. Detta har av många debattörer ansetts som en av huvudorsakerna att männen flyr läraryrket (Leonardz, 1997; Björnström, 1997). Även skolminister Ylva Johansson (1997) konstaterar i en debattartikel i *Dagens Nyheter* att lärarrollen måste stärkas och skolans status måste höjas. Regeringen skall satsa 50 miljoner på lärarna. Ylva Johansson skriver också att lärarnas utvecklingsmöjligheter är för få. Även detta har andra debattörer (Björnström, 1997; Sjökvist, 1997) angivet som en orsak till den manliga flykten.

Sexuella övergrepp

- ? När det privata dagisföretaget Pysslingen föreslog att män inte skulle få jobba ensamma med barn väckte det en hel del debatt. I *Aftonbladet* intervjuar Söderhjelm (1996) tre mycket upprörda män som sammanlagt jobbat över 40 år i barnomsorgen. De undrar ironiskt om man verkligen kan låta pappor få vara barnlediga och om man kan tillåta manliga lärare. En av de intervjuade säger:

Men om det (anklagelsen. vår anm) verkligen dyker upp, vad gör jag? Det finns en miljon situationer där jag skulle kunna bli anklagad och jag skulle inte ha en chans att försvara mig. Jag skulle bli totalt rättslös.

- ? Pysslingens VD Johan Göterfelt försvarade sig i en artikel av Nord (1996) i *Svenska Dagbladet*. Göterfeldt säger i artikeln:

Vi har aldrig haft ett könsfördelat schema, det vore olagligt. Vad vi sade var att det kanske vore bra om det fanns en kvinna på plats samtidigt som mannen, men männen arbetar självständigt och byter blöjor på barnen precis som tidigare.

På Pysslingens förskolor arbetar 430 anställda. Av dem är 15 män (Nord, 1996).

- ? British Airways låter inte barn som reser ensamma sitta bredvid män skriver Mattsson (1996) i *Aftonbladet*. Hon tycker att samhället drabbats av ett vad hon kallar "pedofil-virus" där alla män framstår som pedofiler tills motsatsen bevisats. Hon undrar också i artikeln var männens ilska över denna utveckling finns.
- ? I *Göteborgsposten* berättar Flemberg-Alcala (1996) om en pappa som gick på skogspromenad med sina barn. En kvinna ser dem och anmäler till polisen vad hon misstänker är en pedofil. När polisen kommer till platsen kräver de att mannen skall styrka att barnen är hans. Detta sker genom att mannen, barnen och polisen åker till mannens hem där han får visa fotografier på barnen. Polisen ställer sig efteråt oförstående till att mannen kan ha känt sig kränkt.
- ? I *Metro* (1997a) läser vi att regeringen tillsatt en utredare med uppdraget att ta reda på om lämplighetskontroller är möjliga att genomföra i skola och barnomsorg. Skolminister Ylva Johansson säger i artikeln att avsikten är att stärka barns och ungdomars skydd mot sexuella övergrepp från lärare.
- ? I *Aftonbladet* skriver Fallenius (1997) att föräldrar och som lämnar sina barn till skola och barnomsorg måste kunna känna sig trygga.
- ? Orsaken till misstankar om sexuella övergrepp, riktade mot män i barnomsorg och skola har en tragisk bakgrund - sådana övergrepp sker verkligen. I september 1997 avslöjades att en man, anställd på ett privat dagis i Karlstad hade förgripit sig på åtminstone 7 barn (Lindström, 1997). Detta faktum fick debatten kring män i barnomsorg och skola att starta på nytt. För de 14 manliga anställda i barnomsorgen i Karlstad blir arbetet tyngre och de känner av skvaller om och mot dem (Falkkloo, 1997). Barn och ungdomsförvaltningen i Karlstad kallade samman dem till ett hjälpmöte. Dessa män känner av skvallret och folks fundering om varför de jobbar i ett sånt dåligt betalt kvinnojobb. "Det måste finnas en annan orsak" (a.a.).

Pojkar utan manliga förebilder

- ? "Det är inget fel på de feministiska medelklasskvinnor som befolkar skolorna, men det blir väldigt ensidigt med bara sådana förebilder", säger Anders Carlberg i en artikel av Lööv (1996) i *Skolledaren*. I artikeln talar Anders Carlberg om problematiken kring de pojkar som han varit med om att ta hand om vid Fryshuset i Stockholm. En manlig vuxen med arbetarbakgrund gör att de här pojkarna känner att de har någon av sin egen sort att ty sig till i skolan. Anders Carlberg menar också, i artikeln, att man måste bejaka pojkarnas aggressiva energi och se den som en tillgång.

- ? I Hallonbergsskolan finns en nybildad mansgrupp som bland annat har till uppgift att göra sig själv till manliga förbilder och svara på pojkarnas frågor. Männerna i gruppen planerar också att genomföra ett sommarläger för stökiga tonårspojkar (Sundin, 1997). Mansgruppen vill också stödja blyga och tysta pojkars behov och uppmärksamma invandrapojkars speciella behov.
- ? I *Lärarnas tidning* länkar Apri (1995) samman Nordahls (1994) åsikter med de som Anders Carlberg framför (se ovan). Carlberg förslog i en refererad debatt att man ska könskvotera lärarut-bildningen 50-50.
- ? En sångbok för barn med titeln ”*Pojkaktig sångbok*” har givits ut av ett par manliga fritidspedagoger. (Ahlbeck, 1997). De menar att det gulliga har fått råda alltför länge och att sångtexterna är lite okvinnliga. Dessutom ser de boken som ett inlägg i debatten om manligt och kvinnligt i skolan.
- ? Att den stora majoriteten av kriminella män kommer från uppbrutna hem skriver Klemen (1996) i *Manliga Nätverket* där han refererar ett tal av Ann-Britt Grünwald. I talet säger Grünwald också:

Kvinnorna klara möjligen det mesta, dock lyckas de inte med att ge söner en god manlig förebild.

Biologismen

- ? Biologismen beskrivs och kritiseras av Arrhenius (1997 a – d). Hon ifrågasätter att vi styrs av våra gener och att man kan förklara manligt och kvinnligt beteende med biologi (Arrhenius, 1997a). Hon påstår att det finns paralleller mellan dagens biologiska förklaringar av de olika könen olika beteenden och historiens förklaringar till kvinnans lägre intelligens och olämplighet för boklig bildning. (Arrhenius, 1997c). Biologismen och delar av genforskningen försöker förklara allt med den genetiska koden från manlig trolöshet och kvinnlig blyghet till läktarvåld, våldtäkt och lojalitet (Arrhenius, 1997a). Arrhenius är kritisk mot biologismen och skriver:

Detta sätt att klumpa ihop och blanda samman helt olika typer av beteenden ger biologismens förklaringar en påfallande grumlighet som är motsatsen till vad en vetenskaplig analys borde vara (a.a. sid 5).

Arrhenius är också kritisk till det sätt som företrädare för biologismen förklarar mänskligt beteende med jämförelse till olika djurarters beteenden. (Arrhenius, 1997b). Hon menar att fiskmåsar som begär skilsmässa, maskar som är homosexuella och änder som våldtar varandra inte är förklaring till motsvarande mänskliga beteenden (a.a). Mänskligt beteende är omöjligt att reducera till biologiska faktorer eftersom det är ett resultat utav ytterst komplext och dynamiskt samspel mellan arv och miljö, medfött och inlärt där man inte kan skilja det ena från det andra. Att könshormonerna påverkar våra hjärnor i den utsträckning som biologismen påstår godtar hon inte (Arrhenius, 1997c). När biologisterna påstår att amningshormoner gör kvinnor dumma och slöa och att testosteron ger män bättre förmåga att orientera sig och läsa kartor lutar de sig på dåligt underbyggd forskning, menar hon.

Det stora forskningsprojektet HUGO (the Human Genome Organization) som ska kartlägga de mänskliga genernas betydelse tror Arrhenius (1997d) inte drivs enbart utav kunskapsörst utan har dolda finansiella intressen från företag som ägnar sig åt den kommersiella sidan av genteknik. I slutorden i sin artikelserie skriver Arrhenius (1997d) så här:

Många av biologismens "sanningar" om människan bör enligt naturvetenskapens egna kriterier kallas för hypoteser eller hugskott än fastslagna fakta eftersom de har så svagt empiriskt stöd (sid 5).

- ? Bojs (1997) beskriver med mycket mer positiva ordalag det stora genforskningsprojektet HUGO (se ovan). Hon menar att projektet nästan varje vecka ger svar på nya frågor och möjlighet att utveckla medicin och bot för nya mänskliga problem. Bland de saker hon i sin artikel räknar upp, som ev möjliga att påverka med genteknik, finns så olika saker som: schizofreni, dyslexi, homosexualitet och sjukligt spännings-behov.
- ? Robért, läkare, jungiansk psykoanalytiker, författare och filmmakare, porträtteras i *Dagens Nyheter* av Edlund, B.(1997). Robért har fått mycket kritik för sina biologiska åsikter som hon framfört i böcker och filmer. Mycket av kritiken mot henne är osaklig menar Robért och bygger på att hennes kritiker egentligen inte förstått vad hon försökt säga:

Jag talar själv inte om män och kvinnor, utan om manligt och kvinnligt, något som finns i oss alla (a.a. sid 2).

Manligt – kvinnligt

- ? Manliga och kvinnliga lärare lever i två olika världar hävdar Lundgren (1980) i en artikel i *Skolvärlden*. I artikeln skildras hur olika män och kvinnor behandlas i skolan.
- Att rektorer mitt i en diskussion komplimenterar sin kvinnliga lärare för hur snygg hon är i håret.
 - Att rektorer får önskemål om manliga lärare från föräldrar.
 - Att kvinnor har lärarjobbet som deltidsjobb för att hinna med hemmet medan männen har det som heltidsjobb
 - Att kvinnliga lärare blir mera provocerade av tonårsbarns frigörelseprocess eftersom de får ta "morsans" roll.
 - Att kvinnliga lärare mycket oftare bearbetar relationsproblem än männen.

Om de båda könen olika problem skriver Lundgren (1980):

Med det här vill jag inte ha sagt att kvinnor har större problem än män i arbetet. Det kanske t o m är tvärt om. I viss utsträckning är problemen desamma men i stor utsträckning möter kvinnliga och manliga lärare olika problem. De har olika förväntningar på sig från skolledning, föräldrar och kollegor. De bemöts på olika sätt av eleverna - särskilt tror jag på högstadiet.

- ? Genom att undervisa pojkar och flickor i skilda grupper har det noterats att alla barnen mår bättre och sedan fungerar bättre tillsammans. (Östberg, 1997) Försöket har pågått under 8 år i Hjallis förskola på Island. De menar att flickorna får ett förstärkt stöd i

individträning och att pojkarna slipper förnedrande utskällningar i flickors sällskap. Margrét Pala Olafsdottir som drivit projektet i Hallis förskola säger i artikeln:

Det är viktigt att barnen fostras till en positiv inställning till det andra könet. En positiv "bieffekt" vi fått är att överaktiva barn blivit lugna när deras självförtroende och egenbild förstärkts. Det hade vi faktiskt aldrig räknat med.

- ? Män och kvinnor missförstår varandra eftersom de är uppfostrade i två olika kulturer. Dessutom gäller olika spelregler i den manliga och den kvinnliga världen. (Helmersson, 1997) Skillnaderna mellan könen är beroende av både arv och miljö. Trots att alla individer är unika då finns det vissa särdrag som är vanligare hos kvinnor, respektive män. Män vill hävda sig medan kvinnor försöker samarbeta. Män sticker ut hakan för att förbättra sina positioner medan kvinnor vill vara snälla och omtyckta av alla och vara till lags. Män tar budskap mera bokstavligt än kvinnor osv. I artikeln citeras Bitte Hofman-Bang som åker runt och håller kurser om skillnaden mellan det manliga och det kvinnliga. Hon säger att det från att nästan uteslutande ha varit kvinnor som intresserat sig för dessa frågor så ökar intresset bland männen. Hon ser också stora pengar att tjäna för företagen om de förstår skillnaderna i mäns och kvinnors sätt att uttrycka sig. Bitte Hoffman-Bang förordar också könsblandade arbetsplatser och säger:

Balansen mellan män och kvinnor är viktig på alla nivåer. Det vittnas allmänt om hur blandade arbetsgrupper fungerar bättre än enkönade. Båda könen tillför sina specialiteter och det är livgivande och kreativt.

- ? Telia har fällts för annonsen med texten. "Det är en svår konst att köra bil och prata i mobiltelefon – i synnerhet för män." (Nordh, 1997) . Annonsen är könsdiskriminerande mot män anser näringslivets etiska råd. Telia menar att man använt humor för att nå ut med ett budskap.
- ? Män och kvinnor har olika språkliga strategier för att lösa problem. Det finns redovisat i litteraturen (Badinter, 1994; Gray, 1994; Kipnis, 1993; Robert & Uvnäs-Moberg, 1995) och dyker då och då upp i tidningsartiklar. I en artikel i *Dagens Nyheter* (Kåll, 1997) intervjuas riksrevisionsverkets kvinnliga chef om sitt jobb och om kvinnligt - manligt i yrkeslivet. I artikeln citeras en skrift från statliga utvecklingsverket:

Killar begriper många gånger inte hur tjejer kommer till beslut. Helt plötsligt är de överens, men det är ingen som har slagit klubban i bordet. Ingen fattar vad som händer (a.a. sid 2).

Jämställdhet

- ? I en artikel i *Norrköpings Tidningar* refererar (Sallnäs, 1997) ett tal av Mona Sahlin. Hon säger:

Jämställdhet är en demokratifråga . Demokratin blir trasig om inte både män och kvinnor blir delaktiga i alla sammanhang // Jämställdhet är bokstavligt en fråga för alla, för var och en. Det gäller också hållningen till barn. Varför pjäska med en liten flicka som klättrar i träd? När en jämnårig pojke får beröm och är duktig när han gör samma sak.

- ? Det är bättre med arbetsplatser med både kvinnor och män än enkönade arbetsplatser. Konkurrens och jargong minskar. Dessutom behövs personer av samma kön att umgås med på arbetsplatsen (Ruhde, 1995).
- ? I Metro (1997b) berättas om en undersökning gjord vid Linköpings universitet av Gunnel Hensing. Undersökningen handlade om hur människor som jobbar i yrken med ojämn könsfördelning mår. Det visar sig enligt artikeln att män i kvinnodominerade yrken och kvinnor i mansdominerade yrken är betydligt oftare sjukskrivna än personer som jobbar på arbetsplatser med jämn könsfördelning.
- ? Ju fler kvinnor det finns i en yrkeskår desto sämre status får yrket och desto färre män lockas av det yrket. Det är en slutsats som vi drar av en artikel i Dagens Nyheter (Keller, 1997). Där handlar det inte om läraryrket som redan är helt kvinnodominerat utan om läkaryrket som är på väg mot att bli ett lågstatus- och kvinnoyrke.

Jämställdhetsprojekt vid Högskolan i Kalmar

”*Kan MAN göra det mer MAN-lik*” är titeln på slutrapporten från ett jämställdhetsprojekt vid Högskolan i Kalmar (Havung & Karlsudd, 1992). Projektets innehöll en 5-poängskurs med titeln ”Mäns pedagogiska profession i utbildning och omsorg”. Kursens mål var att belysa, definiera och ge utrymme för den manliga kulturen. De menar att den manliga kulturen i omsorg och skola får stå tillbaka eftersom den övervägande delen av pedagogerna är kvinnor. Kursen pågick i fem veckor och innehöll litteraturseminarier, föreläsningar, diskussioner och projektarbeten. I dessa belystes mannens situation och betydelse som manlig pedagog i skola och barnomsorg. I slutdiskussionen i rapporten skriver man:

Det är viktigt att värna om de få män som finns inom skola och barnomsorg och att belysa den speciella betydelse de har för verksamheten. Ett sätt tror vi är att utveckla fortbildning och grundutbildning för denna grupp (a.a. sid 15).

Det manliga nätverket

Det manliga Nätverket bildades av män i Rädda Barnens styrelse 1993. Man arrangerar seminarier, studiecirkel och debatter. Dessutom ger man ut en tidskrift som heter Manliga Nätverket. Från tidskriften Manliga Nätverket kommer dessa två klipp:

- ? Det är rädslan för att inte vara en ”riktig” man eller att inte accepteras i de manliga strukturerna som håller männen tillbaka i deras reaktion mot schabloner om kvinnor och män. Denna rädsla resulterar ofta i att vi inte vågar visa oss som vi egentligen är (Gustafsson, 1996).

- ? ”Var finns alla goda manliga förebilder i samhället?” undrar Engbom (1997). Han refererar till bristen på män i barnomsorgen och skolan. Pojkarna utan fäder måste söka sig förebilder någonstans skriver han och fortsätter:

I dag finner pojkarna sina förebilder i filmhjältar eller någon äldre ”häftig” kompis. I bästa fall kan en framgångsrik idrottsman vara förebilden framför andra (a.a sid 18).

- ? Plattformen för det Manliga nätverket (1992) har följande utseende:

Att vara man är positivt, något vi är stolta över! Men vi har fått nog av övergrepp mot kvinnor och barn, sexresor och barnpornografi, förstörelse och våldsdyrkan, könsdiskriminering och sexuella trakasserier i ord och handling. Därför är vi aktiva i det Manliga nätverket.

- ✍ VI VILL visa att även männen tar ansvar, säger ifrån och agerar mot övergrepp.
- ✍ VI VILL verka för att kvinnor och barn inte utsätts för manligt våld.
- ✍ VI VILL ingripa eller kalla på hjälp om vi blir vittne till övergrepp.
- ✍ VI VILL bidra till förståelsen av våldshändelser och att ta reda på varför de inträffar.
- ✍ VI VILL stödja män att ta sitt ansvar som pappor. Att vara den manliga förebilden för barnen, att utnyttja vår pappaledighet och umgängesrätt.
- ✍ VI VILL arbeta för att män, kvinnor och barn skall kunna leva i gemenskap.
- ✍ VI VILL inspirera pojkar och män att fundera över vad som är manligt och mänskligt.
- ✍ VI VILL att män skall vara modiga, aktiva, känsliga, starka samt öppna för att visa sårbarhet och beroende.

Internationell utblick

Inledande ord

De manliga lärarnas ringa antal och feminiseringen av läraryrket är ett internationellt diskussionsämne. Europafackets kommitté för utbildningsfrågor, ETUCE, har en arbetsgrupp pågående om ”*Feminisation of the teaching profession*”. Gruppen väntas föreslå EU att anslå medel för mer forskning i detta ämne. (Edlund, U. 1997). Gruppens devis är: ”*No quality without equality*” Vi har sökt runt om i världen både i litteraturen och via Internet. Överallt har vi mött i stort sett samma frågor. Det är förutom de manliga lärarnas flykt: skolans allt lägre status, pojkar utan manliga förebilder, pojkepedagogik, jämlikhet och misstankar om sexuella övergrepp. I detta kapitel redovisar vi resultatet av vårt sökande via Internet. Våra fynd i utländsk litteratur t.ex. *Doing womans work*, (Williams red: 1993) och *Ligeværd - Mangfoldighed. Om ligestilling i Skolen* (Pedersen G & Riesby K red: 1991) redovisas tillsammans i kapitlet: Litteraturgenomgång (se sid. 21)

Metod

Via Internet och sökprogrammen ”Lycos” och ”Alta Vista” letade vi bland alla ”web-sidor”. Sökorden vi använde var: *lärare, male, man, manhood, menn, män, teacher, skola* och *school*. Vårt sökande begränsas av att vi enbart läst sidor på skandinaviska språk och engelska och dels av vårt urval av sökord. Med bättre kunskaper i franska och spanska hade vi kanske kunnat nå andra resultat. Här presenteras ett urval av länder och artiklar i bokstavsordning efter ursprungsland. Adresserna till de olika internetsidorna finns i referenslistan.

Från andra länder

Australien

I en artikel med titeln: *Schools failing boys* (1997) redovisas undersökningar av pojkars skolresultat i New South Wales och på Tasmanien. Dessa har visat på dåliga resultat i basämnena som t.ex engelska:

Their results in key subjects such as English and the humanities are very poor. Their development in basic areas such as reading and writing is far from satisfactory. Educators are well aware that boys' literacy results are poor (a.a.).

Man förordar i samma artikel införandet av ”boys-program” i skolorna. Dessa program ska hjälpa pojkarna att hitta sin manliga identitet och ge dem undervisning på ett för pojkar anpassat sätt. Han konstaterar till slut i artikeln: ”Men and male teachers will need to be heavily involved.”(a.a.). I ”Gender Menders FLUNK” debatterar (Vogel 1996) ett jämställdhetsdokument, ”Gender Equity Strategy”, utformat av skoldepartementet i New South Wales. Peter Vogel är kritisk mot mycket i dokumentet. Bland annat menar han att dessa dokument inte trycker tillräckligt på att både pojkar och flickor förlorar på dålig jämställdhet. Så här uttrycker han sig:

There is a tendency to see girls as victims and boys as problems. This is surely unhelpful for girls and boys alike (a.a.).

Vogel (1997) har också skrivit en artikel kallad: "Girl.Friendly/Boy Friendly. Även denna artikel handlar om pojk-pedagogik, jämställdhet och frånvaron av män i skolan. Han vill ha mera debatt om detta och skriver:

We are becoming a society that fears it will never cross a bridge built by a woman but couldn't care less that children may never be taught by a man.

Längre fram i artikeln citerar han en Dr Josephine Milne-Home (respekterad feminist). Hon har sagt:

Unfortunately education has become a feminised profession. We need more compassionate and caring men in teaching; the research says that men tolerate more noise and activity from children. There's too much emphasis on sitting still and making pretty pictures.

Även i Australien debatteras frågan om man borde undervisa pojkar och flickor var för sig. Ofta beskrivs nackdelarna med samundervisning för flickorna i debatten. Wallace (1996), rektor i Blackfriars Priory School i Adelaide drar en lans för pojkarnas situation och skriver:

Since the 1970s, boys' schools have seemed to many parents an anachronism. First of all there was a rush to co-education. Then came the claim that girls often did better in girls' schools - that they were often disadvantaged in the co-educational environment. There was some empirical evidence to support this. So the idea quickly got around that if girls were disadvantaged by co-education, boys must be advantaged. Thus an urban myth was born: that single-sex schools are better for girls, and co-education is better for boys. //
First of all, it is not true that a disadvantage for girls corresponds to an advantage for boys. For example, if the boys are "pushing out" the girls from math's or science, they are probably missing out on music or literature or art. When one part of a community suffers, everyone suffers (a.a.).

Danmark

I Danmark finns det en omfattande debatt kring mansroller, pojkpedagogik, jämställdhet etc. Ett debattinlägg av Bonde (1995), filosofie doktor vid Köpenhamns universitet, förordar idrott och kampkonst som ett medel att nå pojkarna och hjälpa dem i deras sökande efter sin mansroll. Så här anser han om fotbollens betydelse:

I fodbold lærer den danske dreng, hvad det vil sige at være en „rigtig mand“ Han lærer at være resultatorientere, fremadrettet og en god kammerat (a.a.).

Om skolans ritualer och om kroppslig intelligens skriver han så här:

Særligt for de mere ustrukturerede elever, er det vigtigt, at skolen har faste tryghedsgivende ritualer, som overholdes. For det andet at den „kropslige intelligens“ bør opprioriteres i form af idræts-, sløjd-, musik- og husgerningstimer(a.a.).

Finland

I Finland finns en jämställdhetsdelegation under social- och hälsovårdsministeriet. Denna delegation har fyra sektioner varav en kallas manssektionen. Från Finska manssektionens målsättningsdokument (1997) är detta citat hämtat:

.... verka för att de manliga förebilder som erbjuds pojkar och unga män i skolor och massmedia stöder och uppmuntrar till en mångfacetterad, jämställd och icke våldsam manlighet samt ansvar och tolerans i allmänhet (a.a.).

Island

Håller det manliga på att försvinna från skolorna? undrar Karlsson (1996) på Island. Han betonar vikten av manliga förebilder för pojkarna och tycker att de 25% män som finns kvar i den Isländska grundskolan är alldeles för få. Lite manlighet i lärarkåren skulle inte skada menar han:

Öll höfum við eitthvað að eiginleikum beggja kynja í okkur, karlar eðlilega meira af karlmennskunni. Gott samspil þarf að vera, stundum þurfum við að bregðast við af karlmennsku, stundum ekki (a.a.).

Fri översättning av Bolli Eidsson:

”Vi måste ha olika individer i lärarkåren, gärna lite manliga män och kvinnliga kvinnor, även om vi män har lite feminint inom oss och tvärt om och ibland skadar det inte med lite manlighet och tvärt om”

Norge

I Norge förekommer mycket debatt om mansrollen, män på dagis och män i skolan. En förening som bildades den 7 januari 1997 heter Menn i bevegelse (1997). Från deras målsättningsdokument kommer detta citat:

Foreningens mål er å medvirke til at mansrollen stilles i søkelyset og at menn selv må ta i et tak for å få rollen sin "opp å gå". Vi mener at det ikke er noe stort poeng i å legge skylden på noe eller noen for den situasjonen vi er i når det gjelder kjønnsrollemønstre, men at stikkordet er ansvar. Vi vil ikke beskyldte kvinnene for vår verden, ei heller feministene eller de "gamle mannfolka" for at det i dag er behov for en bred diskusjon om mansrollen og menns kultur. Det viktigste er å ta den utfordringen som ligger foran oss og være oss bevisst at det er ansvaret for fremtiden som teller og ikke skyldte på fortiden (a.a.).

En annan norsk förening som har ett verksamhetsfält med anknytning till vårt arbete är Menn i barnehagen (1997). Från deras förslag till handlingsplan kan vi läsa följande motivering till varför det bör vara fler män på dagis och i skolan:

Korleis vi møter menn og kvinner i barndom og ungdom, har mykje å seia for dei haldningane og kjønnsrollene vi tek med oss inn i vaksenlivet og overfører til våre eigne barn. Barn som møter menneske av baa kjønn i omsorgsroller, til dømes i barnehage og grunnskule, vil utvikla eit anna syn på kva kvinner og menn kan gjera, enn barn som berre møter kvinner i slike roller. Å kunne utvida og styrkja positive sider ved mansrolla av i dag, står sentralt. Når menn er meir med i offentleg omsorgsarbeid, kan det føra til styrking av farsrolla (a.a).

Nya Zeeland

I en artikkel i den Nord Ny Zeeländska tidningen *Guardian* (1997), tar den opp problemet med de få männen i undervisningen av små barn. De citerar där en rapport från The Massey University gjord av lecturer Sarah Farquhar:

"It seems that the main reason for employers favouring women teachers is the belief it is not safe and good for children to have male teachers," Dr Farquhar said. Discrimination towards men needed to be urgently addressed because it was "damaging to young children, as gender development takes place under the age of five". She said male teachers experienced various biases and difficulties which were largely ignored. "But the situation will not improve until there is positive publicity and support for men who choose to teach young children" The problems men faced in a female-dominated profession were largely ignored, she said. Low wages and status were other reasons for men's underrepresentation, her report said (*Guardian*, 1997).

Artikeln tar också upp problemet med misstankar om sexuella övergrepp:

A report on a Massey University study this week said men were scared away from early childhood teaching out of fear of being wrongly accused of sex abuse (*Guardian*, 1997).

Pakistan

I den Pakistanska provinsen Balochistan är det bristen på kvinnliga lärare som är det stora problemet. Utan flera kvinnliga lärare går det inte att utbilda flickorna:

"In the Balochistan Province of Pakistan, the acute shortage of female teachers has been due, in part, to cultural constraints against girls going away to attend residential teacher training colleges. The lack of female teachers is, in turn, an important factor in the low enrolment (15 percent) of girls in primary schools. Most parents find it culturally unacceptable to send their daughters to boys' schools or to have them taught by male teachers brought in from the city and unknown to the community" (*World Bank*, 1997).

Storbritannien

I en artikel med titeln "Male Teachers are Being Driven Away From Primary Schools" på det brittiska *TeachNet Newsletter* (1997) uppmärksammas bristen på manliga lärare. De framlägger också olika teorier varför män inte vill jobba i skolan:

Male teachers are disappearing from primary schools in droves. So bad is the problem that the Governments training chief has warned that there will be no male teachers in primary schools within 15 years. There have been many suggestions as to why young men are turning their backs on teaching. One such suggestion is that they are scared away by fears of false child abuse accusations. I personally think that this is stretching the point a little. Other experts think the problem is more widespread and linked to gender bias problems, salary levels and the changing social perception of teaching as a profession (a.a.).

USA

Bland afro-amerikaner i USA är man bekymrad över de få goda manliga förebilderna och i New York finns ett program startat för att ge goda modeller (Ascher, 1997):

The first assumption is that African American male students suffer from a lack of appropriate male models in their neighborhoods, at home, and in the school; and that they have few steady African American men with whom to bond. Most teachers are women. At the same time, black children are surrounded by an over abundance of negative images of black men. Thus, the programs offer positive images of African American male adulthood through African American male teachers, mentors, advocates, and other role models, in an all-male classroom (Ascher, 1997).

Debatten om misstankar om sexuella övergrepp utförda av manliga lärare förekommer från många länder. Detta exempel från USA visar en ytterligare konsekvens, männen blir för dyra att teckna försäkringar för:

“... male teachers are more expensive to insure with liability insurance. Because of the instances of false claims of sexual abuse or contact, schools don't like to hire male teachers (Busby, 1994).

Från flera platser i USA går det att få statistiska uppgifter på hur lärarkåren är sammansatt, både vad gäller kön och etnisk tillhörighet. Den amerikanska lagen om utjämning ”Affirmative action” har krävt utjämning och redovisning av resultatet.

Västindien (Barbados, Jamaica och St Vincent)

I en rapport kallad ’In One Ear and Out the Other: Unmasking Masculinities in the Caribbean Classroom’ beskriver Parry (1996) situationen i Jamaica, Barbados och St Vincent.

För Jamaicas och Barbados del känns argumentationen bekant:

Heads and teachers alike repeatedly voiced the opinion that ’there are too many women teachers’, ’males are sick of seeing women teachers’ and ’boys need more male teachers as role models’. At the same time however teaching is not seen as appropriate work for males. In other words heads simultaneously expressed a concern their male members of staff might not be ’real men’ and the very fact they had chosen to teach was seen as just cause for suspicion (Parry, 1996).

Men i St Vincent är förhållandena lite annorlunda:

In St. Vincent, teaching is more popular among males for two reasons. Teachers are classified as civil servants and they have been relatively occupationally mobile within the wider civil service. That there are opportunities to move both vertically and horizontally in the occupational structure of the civil service attracts males, particularly in the early stages of their careers. Also many of the St. Vincent respondents had, or were in the process of, obtaining higher qualifications through government assisted funding. It was not unusual for teachers to have received their teaching qualifications and university degrees since entering teaching. Teaching, for St. Vincentians, is therefore a vehicle for occupational mobility and as such is utilised by both males and females. In this context teaching avoids the level of ambiguity about gender roles which was reflected in data from Barbados and particularly Jamaica (Parry, 1996).

Resultat

Inledande ord

I detta kapitel redovisar vi historisk bakgrund, det aktuella läget för andelen män i grundskolan och våra mäns berättelser - sammanställda i rubrikform. Syftet med detta kapitel är att ge läsaren en bild av hur antalet manliga lärare förändrats i ett historiskt perspektiv och jämföra den med den aktuella situationen. Vi vill också ge läsaren en beskrivning av de sex män som vi intervjuat. Vi vill skildra dessa män med deras egna berättelser om sig själva, deras bakgrund och arbetssituation. Berättelserna bildar varpen i den väv av slutsatser som vi väver i vårt kapitel "Diskussion, analys och slutsatser"

I skolan för hundra år sedan

Under småskolans första tid var det ganska många män som var lärare där. Det var mestadels äldre och svaga män som inte orkade med något tungt jobb. Det fanns också yngre män som arbetade en tid i småskolan för att sedan vidareutbilda sig till folkskollärare. Andelen män i småskolan sjönk emellertid snabbt. År 1868 var 49,5% av småskollärarna män, år 1880 var det 15,8% och år 1900 fanns det bara 4% män i småskolan (Åberg, 1978). Fördelningen i procent mellan män och kvinnor i småskola, mindre folkskola och folkskola i början av detta århundrade framgår av följande tabell, som vi sammanställt, med Åberg som källa. I tabellen nämns den mindre folkskolan som var en fattigskola på landet.

Tabell 1: Antal lärare i procent.(Efter Åberg, 1978 sid 24, 152, 164)

	1896-1900	1920	1940
Kvinnliga småskollärare	96%	99,5%	99,8%
Manliga småskollärare	4%	0,5%	0,2%
Kvinnliga lärare i mindre folkskolor	85%	96%	98,8%
Manliga lärare i mindre folkskolor	15%	4%	1,2%
Kvinnliga folkskollärare	34%	43%	45%
Manliga folkskollärare	66%	57%	55%

Fördelningen i antal mellan olika kön och lärarkategorier under samma tidsperiod framgår av fig. 1 på nästa sida.

Män och undervisning av små barn

Undervisningen vid småskoleseminarierna var dessutom inriktad mot kvinnliga studerande och i ett protokoll från Kopparbergs landsting 1878 kan man läsa: *'kvinnan visar företräde framför män vid den första barnundervisningen'* (Åberg, 1978). En annan orsak till att allt färre män sökte sig till utbildningen vid småskoleseminarierna var säkert lönen.

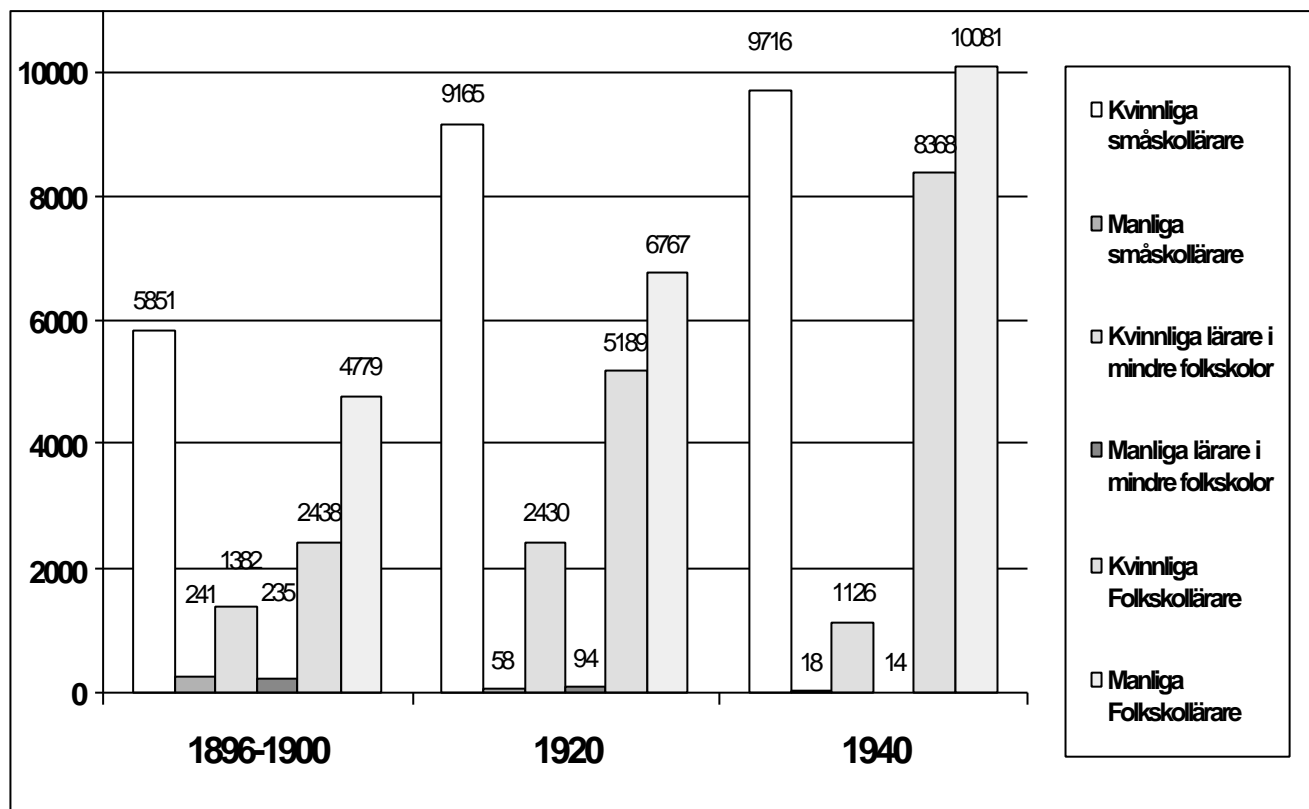

Fig. 1 Antal lärare av olika kategorier. (Efter Åberg, 1978 sid 24, 152, 164)

Lärlöner

Kvinnorna är, som framgår av tabell 2, lågt betalda och har lägre lön än männen för samma jobb. Att en man hade svårt att vara småskollärare och leva på den lön som en kvinna hade beror på att han förutsattes vara den som skulle försörja en familj medan småskollärarinnor inte fick vara gifta. Åberg (1978) menar att småskollärlönen var närmast under existensminimum. Om småskolans införande skriver Åberg:

För att kunna genomföra en pedagogisk reform på billigast möjliga sätt infördes 1858 en ny kategori lärare, som skulle utföra sitt arbete utan utbildning mot en ersättning som låg på existensminimum. Yrkets status blev därigenom mycket låg, och det visade sig vara svårt att höja den även sedan småskollärarna fått utbildning. (a.a. sid. 17)

Tabell 2: Årslöner för olika lärarkategorier gällande från 1910 (a,a sid 25)

Lönegrad	I	II	III	IV
Folkskollärare	1.800kr	2.200kr	2.600kr	3.000kr
Folkskolelärarinna	1.500kr	1.700kr	1.900kr	2.100kr
Småskolelärarinna	950kr	1.100kr	1.250kr	1.400kr

Jämförelser med löner i andra yrken.

En nytexaminerad småskollärarinna hade år 1892 en årslön på 300kr. I lönen ingick "tjänlig bostad och nödig vedbrand". Slutlönen för småskollärarinnor var 400kr. Ett kvinnligt skrivbiträde hade en årslön på 700kr. År 1900 hade en folkskollärare 700kr i årslön. En manlig grovarbetare 720kr i årslön och var dessutom utan studieskulder (a.a.).

Från 60- och 70-talet

Att det är ojämn fördelning mellan män och kvinnor i skolan, särskilt i de lägre stadierna har uppmärksamats länge. Den statliga barnstugeutredningen från 1968 som redovisas i SOU 1972:26 skriver så här på sidan 105-106:

Förskolans personal utgörs nu huvudsakligen av kvinnor. Eftersom ett betydande antal barn har ensamstående mödrar, innebär detta att många barn saknar möjlighet till manlig identifikation. Även i hem där en pappa finns tillgänglig är det inte alltid säkert att denna i nämnvärd utsträckning deltar i sitt barns vård och fostran eller överhuvudtaget har någon djupare kontakt med sitt barn.

På grundskolans låg- och mellanstadium är situationen likartad, dvs mycket få manliga lärare finns på dessa stadier. Detta innebär att ett betydande antal barn under de mest formbara åren i livet befinner sig i en bristsituation utvecklingsmässigt sett. De symptom som kan bli följden kanske inte uppträder förrän senare i livet eller kan vara så varierade i sina uttryck eller svårförståeliga att de inte relateras till just avsaknaden på manliga identifikationsobjekt under barna- och ungdomsåren.

Vi gick i skolan en månads tid. Av allt jag fick lära mig minns jag bara att på frågan: "Vad heter du?" fick jag inte svara rätt och slätt: "Pesjkov", utan måste säga: "Jag heter Pesjkov." Inte heller var det tillåtet att säga till lärarinnan: "Vad gormar ni för? Jag är inte rädd för er...."

Ur: Min barndom , Maksim Gorkij , 1913

Aktuell situation

Inledande ord

Att det är färre män än kvinnor i den svenska skolan har åtminstone vi som arbetat i den vetat länge. Hur antalet män och kvinnor var fördelade läsåret 94/95 framgår av fig. 2. Vi har hört från många håll och läst i en mängd artiklar och skrifter att antalet män bara sjunker. Rubriker som "Läraryrket lockar allt färre män" (Leonardz, 1997, sid 9) och "Manliga lärare flyr skolan" (Sjökvist, 1997 sid A5) har mött oss i tidningarna. I detta kapitel redovisar vi hur nuläget och trenden ser ut. De statistiska siffrorna har vi fått genom SCB, Skolverkets hemsida och genom artiklar i pressen. Vi har sammanställt dem till diagram och tabeller.

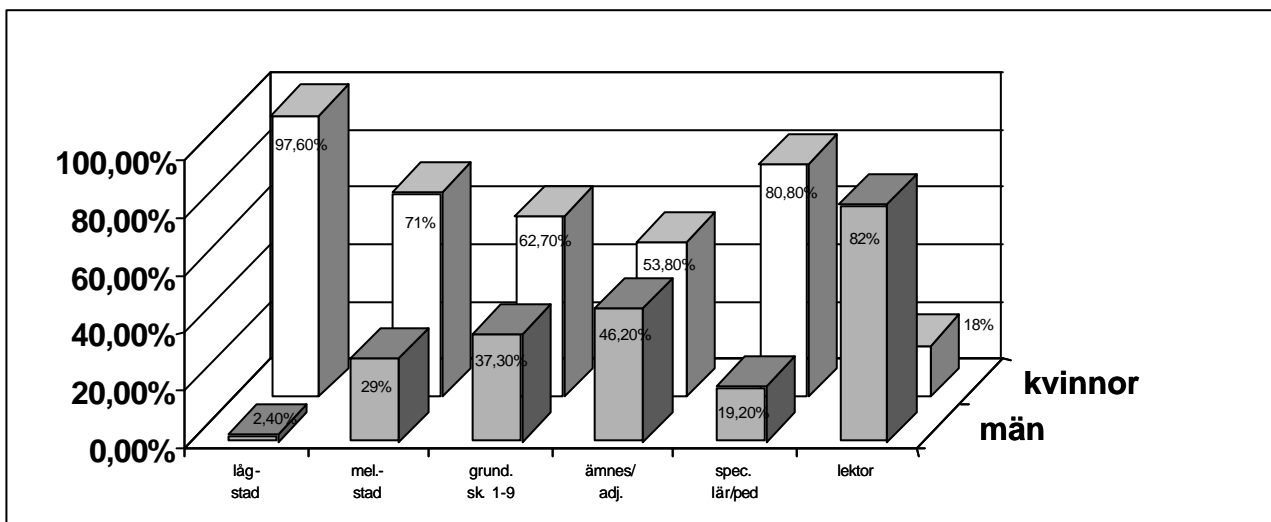

Fig2: Hur var fördelningen män/kvinnor i skolan läsåret 1994-95? (Efter Leonardz, 1997 sid 9)

Diagram och tabeller

Om man jämför antalet manliga och kvinnliga lärare som var i tjänst under läsåret 1994/95 (fig. 3) med antalet män och kvinnor som utexaminerades under samma läsår (fig. 4) ger det en bild av trenden. Siffrorna gäller både grundskolan och gymnasiet och visar på en klar nedgång i antalet manliga lärare. Av fig. 4 framgår däremot inte hur många som sen jobbade i skolan. Tecken tyder på att fler lärarutbildade män än kvinnor jobbar med något annat (Sjökvist 1997).

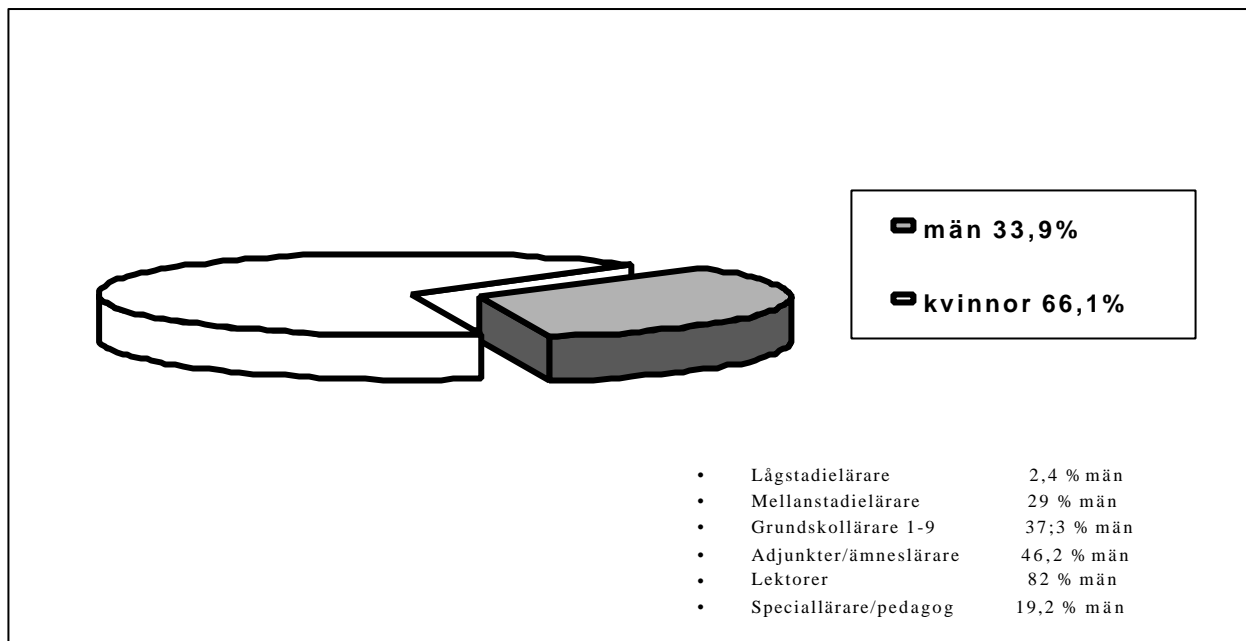

Fig 3: Lärare i tjänst läsåret 1994-95. (Efter SCB hemsida, 1997 och Leonardz, 1997)

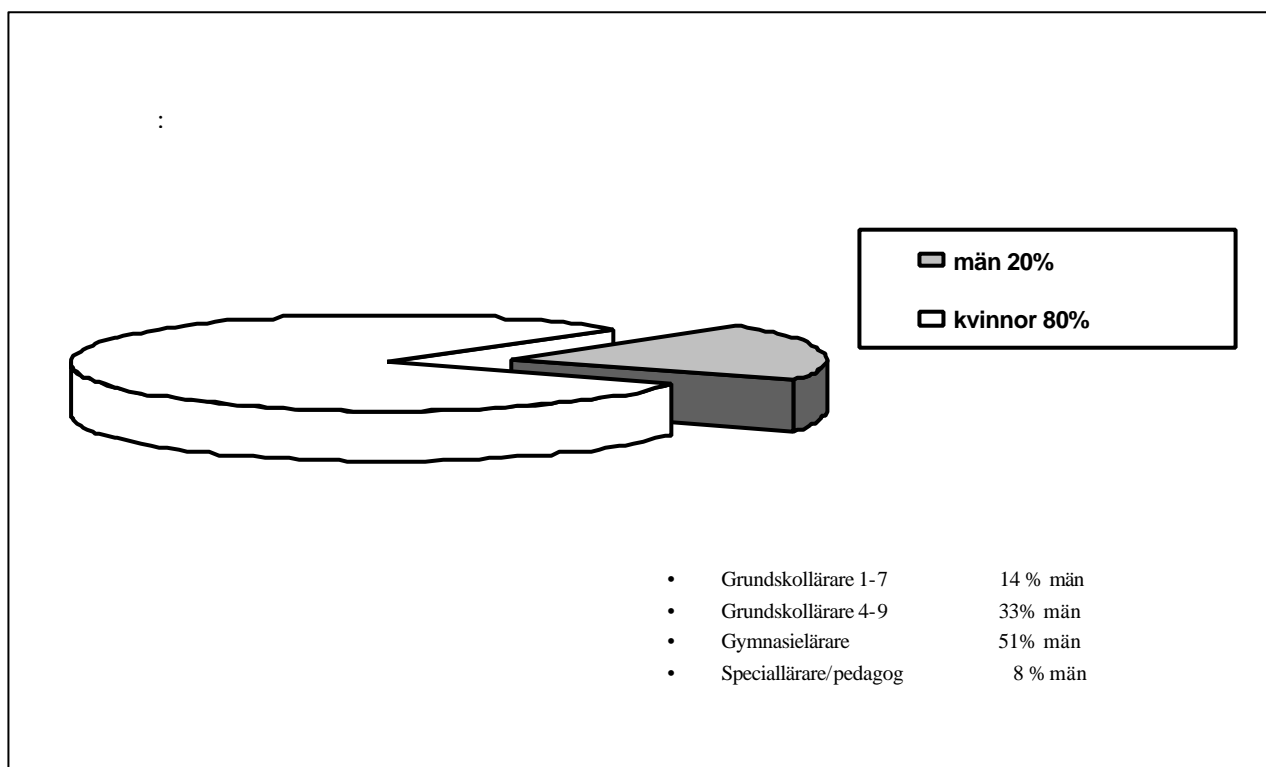

Fig 4: Utexaminerade lärare läsåret 1994-95. (Efter SCB hemsida, 1997 och Leonardz, 1997)

Vill man veta hur många barn i olika åldrar som undervisas av en man får man jämföra antalet elever i skolans olika stadier (tabell 3) med antalet tjänstgörande män samma läsår (fig. 3). Resultatet framgår av fig. 5.

Tabell 3: Antal elever i olika klasser i grundskolan. (Efter SCB hemsida, 1997)

Grundskolan: elever, klasser och skolenheter			
	1990/91	1994/95	1995/96
Elever	881 523	916 661	938 540 1)
A-klasser 2)	791 749	773 030	..
B-klasser 3)	89 774	143 631	..
Lågstadiet, åk 1-3	286 944	324 833	337 955
Mellanstadiet, åk 4-6	291 415	293 897	302 842
Högstadiet, åk 7-9	303 164	297 931	297 743
Klasser	40 449	41 456	..
A-klasser 2)	35 799	34 302	..
B-klasser 3)	4 649	7 154	..
Skolenheter	4 649	4 900	4 934

1) Uppgift saknas för ca 330 av totalt ca 20 250 elever i friskolor.
 2) Endast en årskurs ingår i klassen.
 3) Mer än en årskurs ingår i klassen.

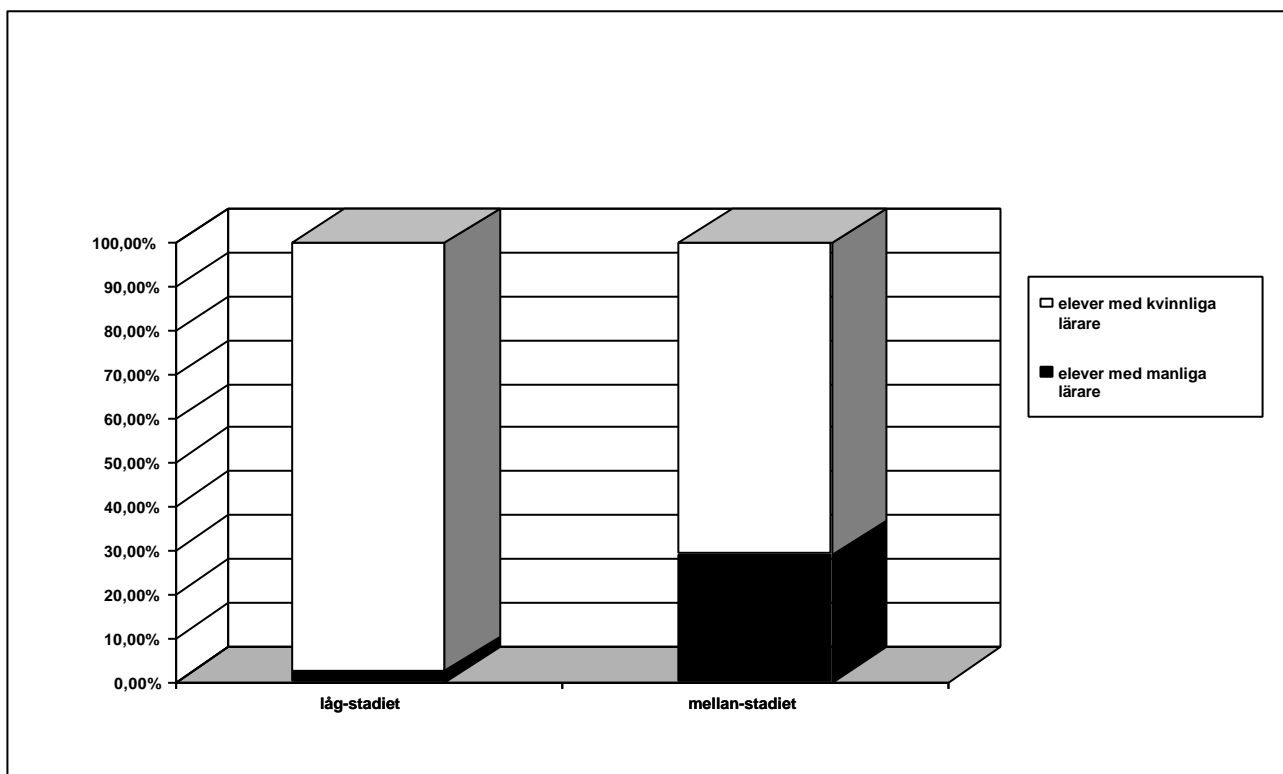

Fig. 5 Elever på låg- och mellanstadiet som undervisas av manlig lärare 1994-95. (Efter SCB hemsida, 1997 och Leonardz, 1997)

Ovanstående tabell 3 och figur 3, 4 och 5 visar att ca 7 800 av lågstadiebarnen och ca 85 000 av mellanstadiebarnen hade en manlig lärare. Ett möjligt fel i dessa siffror är att grundskollärarna, 1-9, där 37,3% var män 1994-95, inte är medräknade. Vi har antagit att de

arbetar i de olika stadierna i samma proportion som sina äldre kollegor, vilket förmodligen är lite högt räknat. Antalet män, i procent räknat, som utbildas är dessutom färre än de som redan är yrkesverksamma lärare. Grundskollärarytbildningarna, startade 1988. Från deras 1-7 utbildningar har det utexaminerats 764 personer. Av dem var 40 män. (Edlund, U. 1997). Det blir ca 5,25% män i de lägre stadierna.

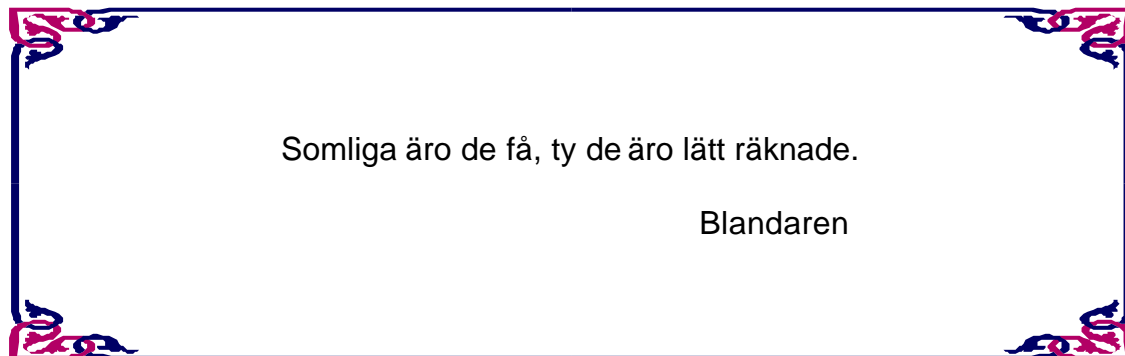
Antalet verksamma i grundskolan 1996

Enligt SCB tjänstgjorde hösten 1996 följande antal av de bägge könen i olika befattningar enligt nedanstående tabell.

Tabell 4: Antal män och kvinnor i skolan 1996. (Efter SCB hemsida 1997)

<i>Yrkeskategori</i>	<i>Antal män</i>	<i>Antal kvinnor</i>
Lågstadielärare	380	17634
Mellanstadielärare	4634	11273
Grundskollärare	2393	4878
Specialpedagoger	1424	6018
Adjunkter	5370	6941
Hemspråkslärare	778	1230
Rektorer	1189	1481

Tjänstgörande lärare innefattar alla som för tillfället arbetar i klasserna oavsett vilken utbildning de har.

Redovisning av intervjuer

Bakgrund

Familj

Vi har inte bland våra sex män sett några typiska mönster i uppväxtförhållandena. Varken beträffande socialgrupp eller förebilder i familjen. De lärare som undervisar i de lägre stadierna kommer dock företrädesvis från arbetarklassen. En hade stort stöd hemifrån och en annan blev näst intill motarbetad:

?Kommer du från en familj med akademiska utbildningar??
Nej, ingenting. Och, det kanske påverkar lite att man...att man fortsatte, att man börja läsa på högskola och så här va, att mamma och pappa tyckte att, ja nu vi har inte haft några chanser här då och nu ska du verkligen ta till vara dina chanser och möjligheter.
?Dom motarbete dig inte och tyckte att du var improduktiv när du satt med näsan över en bok??
Nej, nej, nej. Tvärtom. Dom tyckte jag skulle passa på nu när möjligheten fanns (Lågstadielärare).

Jag har läst böcker, varit ett problem i min familj, aldrig blivit uppmuntrad, setts som lite suspekt.....
(Mellanstadielärare).

Engagemang och barnintresse

Intresset för barn tycks ha väckts tidigt för flera av våra män. Från att ha varit kvarterets barnvakt till att bli ledare i idrottsrörelsen eller andra ideella rörelser. Detta gäller fem av sex män i vår undersökning. Ett humanistiskt eller politiskt engagemang är också vanligt bland våra män och anges som en orsak att stanna för fyra av våra män:

För min egen livsåskådning och så är det väl ett humanistiskt synsätt som avgör ett politiskt ställningstagande...för att vara lärare så måste man vara lite humanistiskt lagd, det tror jag
(Lågstadielärare).

Skoltid som barn

Skolresultaten tycks inte ha påverkat yrkesvalet särskilt mycket för våra män. Vi har bland de sex männen nästan alla sorter: bråkstakar, plugghästar, ambitiösa, korridorsittare, medelmåttiga. Däremot tycks trivseln spelat roll för yrkesvalet. Endera i så måtto att de trivts och vill fortsätta i skolan eller att de vantrivdes och vill visa att de kunde göra jobbet som lärare bättre än sina egna lärare:

Jag har mer eller mindre alltid hatat mina lärare. // jag skulle visa att jag kunde vara en lärare som inte var som dom
(Mellanstadielärare).

Vi kan också se en likhet mellan två av lärarna som gjort de mest gränsöverskridande valen. Deras egen skoltid var inte så lyckad.

Yrkesvalet

En uppmuntran i unga år och en positiv upplevelse av att arbeta i skolan verkar ha haft en avgörande betydelse för våra män i deras val av yrke. Att vara PRAO på en skola var en viktig faktor i yrkesvalet för fyra av sex. De två övriga vikarierade i skolan och hade andra tidiga erfarenheter av att jobba med barn:

..så var det en lärare på gymnasiet som föreslog att jag skulle bli lärare. Så gjorde jag en sån där praktik på lågstadiet. Det tyckte jag var roligt. Jag fick en positiv respons (Lågstadielärare).

..första vikariatet stämde till 100% (Mellanstadielärare).

Fem av dessa män hade en medveten strävan att bli lärare. Orsaken till yrkesvalet anges så här:

OK jag är förtjust i barn jag tycker om att jobba med barn (Högstadielärare).

En av männen valde yrket efter att ha provat det genom vikariat. För honom var den undervisande rollen mycket viktig:

Det var ett yrkesval, inget kallval (Högstadielärare).

Att vara man och lärare

Att vara man och lärare blir en allt mer unik kombination. Det kan vara på sin plats att fråga några sådana unika varelser om hur de ser på sig själva, sina olika roller i yrket och i olika livssituationer.

Våra män är noggranna med att markera att de *inte* är feminina. Detta ska inte förväxlas med våra mäns kunskap om, och bejakande av sin kvinnliga sida. Det är en sak att vara en feminin man och en annan att vara en man med feminina sidor:

Jag är en typisk kille, det har varit moppar, motorcyklar, pang-pang hela den där svängen, va. Jag har inte betraktat mig som någon, ..feminin pojke (Högstadielärare)?

Jag är väl som jag är. Jag har väl mina sidor och sen har andra män sina sidor. Jag är väl inte särskilt feminin av mig (Lågstadielärare).

Man kan säga att våra män vill skilja sig från feminina män genom att markera sin gräns i den riktningen. De ser sina manliga sidor i kontrast också mot kvinnliga beteendemönster, exempelvis hur de "tar itu med saker" på ett manligt sätt:

...jag hanterar en del saker väldigt manligt, ..rör det till sig, då rätar jag ut det, som karlar kan göra, "...Okey, gör det du !
" "Skit i det, ta bort det, ta bort det, ta bort det. Du gör det och du gör det!" Och så lugnar det ner sig, så där. Medan tjejer ska göra allt, ta på sig en massa, tjejer tar på sig saker, va.// Det är så jävla lätt, alltså att tjejer tar på sig saker, i tysthet (Lågstadielärare).

Gränser drar de även åt det motsatta hållet, mot det stereotypiskt manliga:

Ja, fast han hade stadig hand och sval blick, så att det är inte min stil, försäljartypen, är mycket sparka neråt slicka uppåt (Lågstadielärare).

?Du är ingen sån här karriärkille??
Nej, det är jag faktiskt inte (Lågstadielärare).

Jobbet kräver andra kompetenser som ibland benämns som kvinnliga, anser våra män. En av våra män använder uttrycket "relationskompetens" för att beskriva dessa kompetenser och förmågor. I fortsättningen kommer vi att använda detta ord för att uttrycka de sociala och känslomässiga aspekterna av läraryrket. Att utöva eller ha dessa kompetenser anser inte våra män gör en man mera feminin:

Jag har känt mig säker med människor, relationer och sånt. relationskompetens. // .man måste vara smidig alltså, på ett eller annat sätt, va villig att ta konflikter och lösa dom, man måste va villig att va med människor. Jag har aldrig haft problem att vara med föräldrar t.ex. (Lågstadielärare).

...kan se lite mer nyanserat på saker kanske inte i alla lägen så där fullkomligt fyrkantigt. Att man kan ha förståelse för känslor, sätt att vara och såna här saker (Högstadielärare).

Att vara pappa och lärare

Fem av våra sex lärare är pappor. De har barn från ett par månader till vuxen ålder. Att bli eller vara pappa är något som har betytt mycket även i sättet att arbeta för våra män. Speciellt gäller det vid föräldrakontakter. De har större förståelse för föräldrarnas villkor och större förmåga att "känna sig in i" föräldrarollen i skolan:

man har rätt mycket... makt eller man har en stor roll i deras (elevernas: vår anm.) utveckling och att man märker att man genom åren har uttryckt sig mindre lämpligt mot föräldrar av ren dumhet alltså Så man har lärt sig att gå lite mjukare fram de sista året, det tror jag (Lågstadielärare).

Romantik på jobbet

Blir en man misstänkt för att ha andra avsikter än yrkesmässigt samarbete? Eller ser han arbetsplatsen som en möjlighet för romantiska eller sexuella relationer? Bland våra män fann vi inget sådant. De uttryckte sig så här:

..det inget romantiskt ställe för mig, jobbet (Högstadielärare).

Mitt sexuella liv och mina sexuella tankar tar jag inte med mig på jobbet. På det sättet att mina arbetskompisar är mina arbetskompisar va och längre än så är det inte (Högstadielärare).

Men att ett par människor som jobbar tillsammans varje dag får ett nära förhållande till varandra, och att det blir lite speciellt om det är en man och en kvinna, hade ett par av männen erfarenhet av:

- Fröken Sture och andra magistrar -

Jag hade ju en tjej som jag jobbade ihop med som jag hade ett väldigt bra förhållande med, och med glimten i ögat, eller som man ska säga. På nåt sätt. Det var snarare en fördel. Då vet man att man gillar varann i alla fall, liksom på nåt sätt. Det är viktigt att man gillar varann. Men det blir ett litet annorlunda förhållande.....(Lågstadielärare).

Förväntningar på mig som man och lärare

Alla vi människor har en rad förväntningar på oss, både i privat- och yrkesliv. När förväntningarna stämmer väl överrens med ens egna kvalifikationer och ens egna idéer om uppgiften man har att utföra är det väl inget problem. Däremot om förväntningarna från omvärlden är beroende på andra faktorer än dem man själv tycker är de väsentliga och riktiga, kan de kännas både tunga och tröttsamma. Att bli framhållen som ett unikum eller att få fungera som reklam för skolan är naturligtvis lite roligt ibland, men inte alltid. Våra män funderar om det är könet eller yrkesskickligheten som är det viktigaste:

”Oh, jag har jobbat här i tjugo år och det är första gången jag anställer en manlig lågstadielärare!” (säger rektorn, vår anm.)

Hon vet ju inte vad jag är för typ! Jag kan ju vara en knöl, va (Lågstadielärare)!

Flera av våra män strävar efter att vara sig själv och en av lärarna i kollegiet och inte ”den där manlige”. Det fungerar för det mesta:

Det är ju häftigt! (med en manlig , vår anm.) Efter ett par veckor så är det ingenting längre...om jag funkar, trivs och vill fortsätta i skolan ... (Högstadielärare).

Bättre än andra

Som man i skolan förväntas du klara av somliga saker bättre än dina kvinnliga kollegor. Ett exempel kan vara disciplinen. Dessa förväntningar kan ibland kännas som krav och kan vara ganska tunga att bära. Man sticker dessutom ut och syns överallt. Detta börjar redan under lärarhögskoletiden:

..... på lärarhögskolan.. // ...det att man blev lite extra skärskådad (Lågstadielärare).

Sedan fortsätter det när man kommer till sitt första jobb:

I personalrummet, då fick jag den stolen i huvudänden av bordet Jag kände mig väldigt stressad av det på något sätt (Lågstadielärare).

Att alltid synas kan som sagt vara arbetsamt. Får man dessutom uppgifter som ingen gillar, bara för att man är man är kan vara ännu jobbigare:

... man sticker ut mer ,ensam ,Man kan bli pålagd uppgifter ...// dels kan det ju vara sånt här halvlarvigt, att laga än det ena än det andra, tekniska och sånt här, och du som är kille ska väl klara det här, och kan du hjälpa mig och lyfta ner dom här grejerna och sånt där. Det är ju smågrejer, det är ingenting. // att ta kontakter då, lite obehagliga kontakter med, man kommer i en konfliktsituation med en chef eller någonting på jobbet då. Då upplever jag ibland att man kan få, - ”Kan inte du som är kille gå och prata med henne eller honom om det och det?”. Det känner jag då, och det är väl en tyngre bit än att hjälpa till att lyfta ner ...(Lågstadielärare).

Flera av våra män känner kravet på sig att vara ”lite bättre”:

Det går an att vara en ganska dålig kvinnlig lågstadielärare, men det är nog svårt att vara en dålig manlig lågstadielärare. Jag tror att dom måste vara dubbelt så bra (Lågstadielärare).

Att vara den som håller ordning på barnen

Att vara den som tar hand om de ”bråkiga” eleverna och vara den som är sträng och håller ordning är en förväntan som hälften av våra män talat om som en tung uppgift:

Dom tyngsta bitarna har jag fått ta. Dom här stora konflikterna. männen som går omkring och blir arga. Och det är inte en positiv roll och det är inte en roll jag egentligen vill ta (Mellanstadielärare).

.. det är oftast killar som man inte vill ge till en kvinnlig mellanstadielärare utan ”dom här behöver en man” en papparoll då, så får vi ta dom Ibland blir man lite trött på det (Mellanstadielärare).

Några har sagt att det blivit mer ordning och reda (Högstadielärare).

Fördel man

Våra män känner att de ibland har en hel del gratis:

Jag får en del uppskattning och den får jag gratis för att jag är man (Högstadielärare).

Redan genom att vara lite ovanlig, dvs att inte vara kvinna, kan göra läraren intressant i elevernas ögon. Andra exempel på fördelar som männen känt av är att:

- ? ha lättare att bli åtlydd
- ? ha lättare att möta män med annan kulturell bakgrund
- ? ha ett auktoritets och förtroendekapital
- ? ha lättare att förhandla med chefer
- ? ha lättare att bli hörd vid stora samlingar

Men däremot krävs det att man har andra egenskaper än att *bara* vara man för att få respekt:

Det är möjligt att en kille på 1.88m har det lite lättare när det är föräldrasamtal än en ung tjej i början. Sen kommer det ändå att avspegla sig, om jag är riktigt knäpp så kommer det att visa sig, va. Men jag tror man kan ha en fördel när man startar.

?Räcker det inte att vara 1.88 m ??

Det gör det aldrig nånstans. Inte ens när det gäller att ha koll på ungar. Det är en utgångspunkt (Mellanstadielärare).

Att vara den mjuke mannen

Samtidigt som mannen i skolan har förväntningarna på sig att kunna få ordning på bråkiga elever och klasser så kan han känna förväntningen på sig att leva upp till någon sorts "ny" mansroll. Att ta fram sina känslor och våga visa ömhet:

Jag tror nog att många kvinnor på mitt jobb känner att dom vill se männen lyfta upp. Jag kan tänka mig att om dom själva var barn så vill dom se pappa lyfta upp barnen och visa kärlek va (Mellanstadielärare).

Detta är inte besvärligt bara med tanke på svårigheten i att kombinera sträng och hård med mjuk och öm utan också med tanken på misstankar om sexuella övergrepp (se nedan under rubriken "Misstankar" sid. 66).

Förväntningar från föräldrar

Det ses ofta positivt med en manlig lärare av föräldrarna. Det händer att föräldrarna vänder sig till rektorn och önskar "en manlig". Även om de inte vet vilka männen är. En förväntan från föräldrarnas sida är att den manlige läraren skall kunna hålla ordning bättre på klassen än lärarinnorna kan:

..... jag har hört flera gånger att föräldrar säger att det är skönt att dom får flera manliga lärare än dom hade på låg- och mellanstadiet. Det har dom tyckt att det är bra (Högstadielärare).

Föräldrarna tror ofta att en manlig lärare, speciellt i de lägre årskurserna, måste vara speciellt medveten och duktig eftersom han jobbar med ett så "otypiskt" jobb:

.. ja tjejdominerade yrken som vård- och undervisningsyrken, en del föräldrar som tänker att ja, det är klart tjejerna brukar ju alltid jobba med det här, men om en man kommer och ja, tycker dom att det är ett medvetet val här, nånting som man verkligen vill satsa på, det här är en väldigt engagerad (Lågstadielärare).

Fördomar och misstankar

Gränsen mellan förväntningar och fördomar kan vara svår att dra. Somliga förväntningar bygger naturligtvis på fördomar. Dessutom är det svårt att säga om det är en rimlig förväntan eller en fördom att t.ex. en manlig lärare skall vara som "alla andra karlar". Ibland är det kanske det den manlige läraren önskar bli sedd som men handlar det om manssamhällets avarter är det naturligtvis inte så roligt. Gränsen mellan fördomar och misstankar är inte

heller så lätt att dra. Vissa fördomar kan till och med upplevas positiva och kännas som en fördel i yrket, som redovisats under rubriken "Fördel man". En fördom kan vara orsaken till en misstanke. Om den extra anställda lokalvårdaren genast misstänker den ende manlige läraren för att ha lagt snus i toaletten, kan man kalla det fördom, misstanke eller ett rimligt antagande.

När en av våra manliga lärare förstod att han var tvungen att berätta om sin flickvän och sitt intresse för att bilar och idrott för att inte bli misstänkt för att vara homosexuell, är det en i vårt tycke tydlig fördom: "Riktiga karlar håller inte på med småbarn." Om man inte blir tagen för homosexuell så framstår man i alla fall som lite vek och kanske feminin, i alla fall ingen "riktig karl". Det kan kännas vid kontakten med pappor ibland:

..inför en förälder då det kommer in föräldrar, det kommer in pappor, grova storväxta karlar då , som jobbar med nåt praktiskt och man sitter här och talar om hur deras barn, ja hur dom uppträder, hur dom ligger till och stöd och hjälp och allting och då, då känner man ibland att det, ja, dom kanske nånstans längs inne - vad är du för en fjant, ungefär, ja (Lågstadielärare)!

Våra manliga lärare *vet* kanske inte alltid vilka fördomar det finns om dem och deras manliga yrkesbröder, men de *tror* naturligtvis somliga saker:

Att vara lågstadiefröken (manlig, vår anm) det skulle jag kunna tänka kan ses som omanligt men däremot att vara lärare i samhällskunskap eller historia det är ändå lite Karl XII över det. Däremot är det ju många som undrar om man är riktigt klok (som jobbar i skolan, vår anm.) (Högstadielärare).

Att själv vara både man och lärare utesluter naturligtvis inte att man har fördomar om sin egen kategori:

Lågstadielärare är mjukistypen eller den förvirrade typen...// .. inte feminina. Snarare lite halvjolmiga typer (Lågstadielärare).

Generellt tror jag att de män som jobbar inom skolan och barnomsorgen är till 75% socialister, det tror jag, utan att veta, så känns det (Mellanstadielärare).

Jag tror att högstadielärar-män ofta är borgerliga (fp) medan männen på IQ^M är oftare till vänster. Kvinnorna är nog normalfördelade (Högstadielärare).

Alla våra män har påverkats mer eller mindre av debatten om sexuella övergrepp i skolan och barnomsorgen. Några av våra män rör inte ens barnen och en del är mycket medvetna om faran med fysisk kontakt. Ibland skapar det svåra dilemman i arbetet:

. Men jag tänkte på det här exemplet att dom är i badhuset och badar och så här va, om man åker rutschbana då och dom sitter i knät och man åker ner och sånt här. Det tycker jag verkligen inte är nåt märkvärdigt. Man har ju nånstans i

bakhuvudet om nån ser att man gör det här va, och hur tänker dom då (Lågstadielärare)?

Om väl en misstanke skulle uppstå anser våra män att det är näst intill omöjligt att försvara sig:

... det skulle vara en skräcksituation, för hur skulle man försvara sig mot det..
jag har hört att olika manliga lärare har fått sluta på en del olika ställen. Oavsett om det har varit sant eller inte. Jag tror att man är ganska utlämnad (Högstadielärare).

För att lösa problemet så har våra män några olika strategier. De överdriver den sportsliga kontakten i idrotten genom att tom tackla flickorna extra hårt, tar upp det till diskussion på föräldramöten eller överlåter initiativet till fysisk kontakt till barnet:

Man måste var medveten om det som kille. Om jag blir uppsökt av en unge vem det än är så tar jag den till mig s.a.s. så är det problemet löst. Det är en *omsorgsfråga* (vår kursivering) (Mellanstadielärare).

Lika-olika man-kvinna

Under denna rubrik redovisar vi hur våra män beskriver de skillnader de upplevt mellan män och kvinnor i skolan. Påpekas bör att alla männen var noga med att säga att detta är inte generella skillnader. Skillnaderna beror på vilken man och vilken kvinna man jämför:

...det tror jag inte att det har med man eller kvinna att göra. Det har väl med person att göra i såna fall, tror jag (Lågstadielärare).

Skillnader mellan manligt och kvinnligt språkbruk ger våra män exempel på. De upplever att man talar med män och kvinnor om olika saker och på olika sätt:

Jag tycker att man har både dom bästa och dom sämsta samtalen med kvinnor medan dom samtalen man har med män är: "Hur funkar din bil?" och ganska praktiska saker. Medan med kvinnor pratar man personliga saker men minst lika ofta skvallras det om elever. Det är ett evigt prat om vad den och den har gjort och vad den sa och vad som hände. //... kärringsnack, det låter ju negativt, och jag tycker ju att det är negativt. Samtidig så det är ju ett sätt att släppa ångan på också. Man behöver prata om vad som har hänt på lektionerna, man ska ha ur sig saker och ting jag har varit med om någonting och den människan har varit med om någonting och så det är enbart av ondo det tycker jag inte.
?Hur släpper män ånga då??
Svär! ... Ja, dels så tror jag att vi släpper pressen lite mer lite inne i klassrummet, vi blir förbannade och säger "Håll käften" och slår näven i bordet eller kör någon i korridoren och säger: "Nu jävlar får du sopa tills det slår igen" (Högstadielärare)!

De upplever också att kvinnor talar och diskuterar frågor, i allmänhet längre före ett beslut än vad en del av våra män själva gör. Detta kan kännas lite tröttande ibland:

..jag kan då tycka att jag är snabbare än en del andra.
Ja, det löser sig, det där ordnar sig, och det där är jag inte orolig för, och då är jag inte orolig för det, för om jag är orolig för nåt kan jag tänka mig att ta mig tid till det. Ja, det tror jag kan vara en manlig grej.
? Och du märker att det är skillnad ibland??
Jag kan få skit för att jag är för snabb ibland. // Jag kan bli trött på dom när dom pratar för länge om någonting (Mellanstadielärare).

Våra män anser att den manliga kommunikationen är rakare och utan tjat. En man slipper vara en förlängning av "mamma-tjatet". Dessutom uttrycker sig män något mer bokstavligt, medan kvinnor måste tolkas:

Jag tror att vi är rakare och mera , vi pekar med hela handen och säger "Nu får det vara nog!" Jag tror nog att dom männen som jag har som kollegor, dom säger till (Högstadielärare).

Vad menade hon egentligen ...//... Jag kan bli vansinnig ibland. Jag menar vad jag säger (Lågstadielärare)!

Kommunikationen kvinnor emellan används av de kvinnliga lärarna i kontakterna med barnens mammor. (Här skulle vi kunnat ha rubriken "Fördel kvinna" jfr "Fördel man" ovan.). Det blir naturligtvis en annan typ av samtal mellan en manlig lärare och en mamma, menar en av våra lärare:

Jag får aldrig förtroende från föräldrar t.ex., nästan aldrig. Det får mina kvinnliga kollegor. Dom kan sitta i timmar i korridoren och prata med föräldrar om ditt och datt (Lågstadielärare).

Att få koppla av och samtala med en man på "mäns vis" visar sig vara en av de mest betydelsefulla faktorerna för trivseln på jobbet för våra män. Män talar om andra saker än kvinnor:

Och sen så tycker jag också att man får just umgås med män på mäns vis men det behöver inte utesluta att man har kvinnliga kollegor också. Och det har jag tyckt varit otroligt roligt och trevligt. Hos oss är det mycket att vi är idrottsintresserade (Högstadielärare).

När man gick till jobbet så var det bara för jobbet skull, och den här kamratrelationen runt omkring då som man, där man sitter och snackar skit rent ut sagt, snackar sport och fotboll och sånt här, på raster, som blir ett litet avbräck då. Det upplever jag att man inte hade där, med bara tjejer (Lågstadielärare).

Vad är viktigt

Våra män ser ingen skillnad i yrkesskicklighet mellan män och kvinnor i allmänhet. Det är snarare en skillnad mellan olika individer. Våra män talar om sina kvinnliga kollegors pedagogiska kunskaper, respekten de känner för dem, och de möjligheter till professionellt samarbete som finns i skolan:

Men i övrigt pratar man ju skola, va. Det finns ju inget kön i det, liksom. //... dom här kvinnliga kollegorna är så duktiga pedagoger och det är det enda vi snackar om (Mellanstadielärare).

Det pedagogiska uppdraget

Man kan tänka sig att män och kvinnor prioriterar olika delar inom undervisningen på grund av sina olika erfarenheter. Vi har bitt våra män formulera vad de ser som sina viktigaste pedagogiska uppdrag. Att bibringa det uppväxande släktet nödvändiga kunskaper är naturligtvis ett pedagogiskt uppdrag. Detta redovisar framför allt våra högstadielärare:

Dels tycker jag att alla människor som går i våran skola ska kunna vissa saker både att dom ska känna till och referens kring sig om saker som vuxna känner till. Så att dom har en sportslig att kunna göra sig gällande med andra människor. // Plus att dom ska kunna skriva och läsa och kunna såna saker (Högstadielärare).

Våra män anser dock att det sociala arbetet, att skapa ett gott arbetsklimat är viktigt och har blivit viktigare med åren:

... jag vill att var och en av dom här ungarna då ska känna att dom duger som dom..... att dom duger som dom är. Och då är det rätt viktigt att man har ett..... ett klimat i klassen som ger tillfälle till det.... (Lågstadielärare).

... förändra hela situationen för mig och för barnen och skapa en bra arbetsmiljö... ha en positiv inställning... (Mellanstadielärare).

Jag förstår, eftersom jag vet mera, så förstår jag att det är svårt att ha läraryrket som enbart ett yrke. Att jag har upptäckt, det är inte bara att komma dit och göra sin lektion. Det är mycket mer som inte har med stormaktstiden att göra.//.. det räcker inte med det utan dom måste kunna hur man ska vara som människa. // .. Man kan inte som vuxen bara titta åt andra hållet (Högstadielärare).

Våra män har ofta höga målsättningar i sin yrkesutövning. Våra män hade olika hjärtefrågor. Viktiga delar att utveckla och driva för våra lärare är:

- ? ledarrollen
- ? lärandets teori
- ? utvecklingspsykologi
- ? föräldrasamarbete / utvecklingssamtal
- ? arbetslag
- ? hjälpa barn med inlärningssvårigheter

Manlig förebild

Barn i dag har för få manliga förebilder, sägs det i debatten (se sid. 41). Hur medvetna är våra män om detta? En av våra män ställde sig helt frågande till om han kan undvika att vara en manlig förebild:

Det är ju klart att man är en manlig förebild. Jag är ju en man och då är jag ju en förebild vare sig om jag vill det eller inte (Lågstadielärare).

Att vara en manlig förebild innehåller mer än att vara en ”macho” som exempelvis har brynja och lyfter skrot. Det finns betydligt fler sidor att visa hos en man:

... Jag tror att det är viktigt för en tolvåring att se på mig då, och han vet att jag är fotbollstränare och håller på med killgrejer och jag åker skidor och så där. Och då är det viktigt för honom att se hos mig mina kvinnliga drag, liksom. Dom där omsorgsdelarna, att jag värderar somliga delar som inte är macho, mer än att jag tycker om att springa fort eller att hoppa högt eller vad man nu gör (Mellanstadielärare).

Det räcker inte att *bara* vara man menar en annan av våra lärare. Det krävs kvalitet på förebilden:

Men det är ju dåligt för ett barn som inte har någon pappa, som har en otydlig man till. Så där hänger det på hur man är, det är sämre för barnet det är bättre att möta en tydlig kvinna då (Lågstadielärare).

Flickpedagogik, pojkpedagogik och jämställdhet

Våra män är medvetna om forskningen om pojkars och flickors olika förutsättningar och behov. De flesta av dem redovisar ett mer eller mindre aktivt arbete för att antingen lyfta fram flickorna eller hålla tillbaka pojkarna. Den som markerade tydligast sitt arbete för att lyfta fram flickorna är en av mellanstadielärarna. Han jobbar alltid med sin klass uppdelad i flick- och pojkgrupp. Orsaken till detta är:

Jag tycker så här: Att jag har aldrig sett en tjej ta plats av en kille... och då har jag tänkt att det måste jag göra något åt. Det är ju en demokratisk fråga (Mellanstadielärare).

Att pojkar oftast tar det största ”talutrymmet” i skolan föranleder speciella åtgärder:

Varannan gång pojke och varannan gång flicka, om det bara finns möjlighet (Högstadielärare).

Pojkars behov av ett annat sätt att lära sig på, och ett stort rörelsebehov är ofta svårt att kombinera med skolarbetet. Det är inte självklart att det blir enkelt bara för att en man leder undervisningen:

... det är en tanke som slår mig. Att en man kanske har lättare att acceptera vilda pojkar.... // samtidigt har ju pojkarna en betydligt större del i skoldagen när det gäller att göra sig hörda och sedda än vad flickorna har, i och för sig,

- Fröken Sture och andra magistrar -

så att Det kanske skulle vara mer ... eller bättre om flickorna fick mera utrymme (Lågstadielärare).

Det går att undervisa i jämställdhet genom att vara ett föredöme, menar flera av våra män. Att undervisa med handling snarare än med ord exemplifierar våra män som en tydlig skillnad mellan manligt och kvinnligt:

Så behövde jag inte prata jämställdhet... // ..mera tyngd i dom argumenten som jag kan använda mot dom, (invandrarpojkar) som lärare (Högstadielärare).

Redan genom att finnas i skolan och utöva ett ”kvinnligt” yrke menar några av våra män att de är föredömen i jämställdhet.

Datorer och facklig verksamhet

Att ha fler uppdrag än sitt vanliga lärarjobb är vanligt hos våra män. Fem av sex har antingen fackliga uppdrag eller ansvar för datorerna i skolan.

Höjdpunkter

Vad har hänt de dagar ni känner er riktigt uppåt och nöjda med ert yrke, undrade vi. Det kan vara både undervisningsresultat och mänskliga möten fick vi veta:

Om några utav barnen släpper lite grand utav tonårsmaskerna och säger: – Faan, vi förstod för en gångs skull! - eller: - Ska vi fortsätta med det här i morgon ? och kollar en i ögonen och inte har ”jag måste vara cool” som högsta regel. Det är ofta ett möte individ till individ där man kanske till och med glömmer bort att det är jag som är läraren och den som är fjortonåringen (Högstadielärare).

... tillfredsställelsen som jag kan få när eleverna har lärt sig något av mig... (Högstadielärare).

När man känner att det stämmer i klassen och man upptäcker att man börjar få idéer att göra nya saker (Mellanstadielärare).

Man blir ju glad när man jobbar! ?Vad specifikt gör dig glad i jobbet?? Det är relationen (Mellanstadielärare)!

Andra viktiga delar

Jobbet är viktigt och meningsfullt för våra lärare. Det finns delar i det som är något mer än ett yrke, kanske till och med ett kall:

Man har den här sociala kontakten, man tror att man kan göra någonting för barn som har problem, och behöver kanske en fadersgestalt.... (Mellanstadielärare).

Medvetenheten om att ge barn en fast punkt i tillvaron nämns också som en viktig uppgift:

Ja, jag tror dom behöver någon som finns kvar här, då och då, under de här åren och som har då fasta rutiner eller vanor då, som dom kan lära sig – så här funkar han – så är han –

- Fröken Sture och andra magistrar -

lika dan hela tiden. så här att jag inte skickar ut olika signaler. Det tror jag är väldigt viktigt (Lågstadielärare).

Det är mycket rutiner och vardag i våra mäns berättelser, som anges som betydelsefulla för tillfredsställelsen i jobbet, både för dem och barnen:

Ungarna ska komma på morgonen och ha det trevligt //.....ta i hand och hälsa //.... och kolla om dom har nåt att berätta, och så säger vi vad vi ska göra under dagen, och så gör vi det (Lågstadielärare).

En hel del av idealitet och/eller politiskt engagemang finns hos ,de flesta av våra män. Solidaritet, demokrati och klassfrågan är nyckelbegrepp här:

Jag känner inte att vi inom skolan har lyckats speciellt bra i dom här demokratiska frågorna. Jag ser tyvärr inte några minskade klyftor. Jag ser fortfarande barn som inte äger ett språk som ger dom här möjligheterna.... // Det är klassfrågor (Mellanstadielärare).

Arbetskamrater

Manliga arbetskamrater är väldigt viktiga för våra män. Några av dem anger tillgången till manliga arbetskamrater som ett skäl att stanna kvar:

Jag skulle inte stå ut i en tillvaro där det bara är kvinnliga kollegor, och det är det inte på en högstadieskola (Högstadielärare).

Om alla killar där nere slutade skulle jag nog vara bland dom sista som slutade. Men till slut så skulle jag sluta (Högstadielärare).

Alla våra sex män har tillgång till manliga kollegor och har inte trivts så bra när de tidigare jobbat i helt kvinnliga kollegium.

Förmåner och arbetsmarknad

De tre "klassiska fördelarna" med läraryrket: juni, juli och augusti är fortfarande, trots att de numera är något naggade i kanten, attraktiva. De behövs för att återhämta krafter menar man. Friheten att själv få planera sitt arbete är en annan viktig del av läraryrket. Den ansträngda arbetsmarknaden och svårigheten att få ett annat jobb med liknande lön redovisades också som en orsak att stanna kvar.

Är du kvar om 10 år?

Trots medvetenhet om flera avigsidor med läraryrket tror eller hoppas våra män att de är kvar i yrket om 10 år. Det händer att de ibland funderar över vad de egentligen håller på med:

...när lönekuvertet kommer och räkningarna är betalda....
Vad håller jag på med? Jag lägger ned så pass mycket jobb med det här och vad får jag ut, va (Högstadielärare)?

Hur de skall orka ända fram till pensionen oroar några av våra män.

Varför flyr andra män läraryrket

Vilka orsaker, tror våra män, är det som får så många män att sluta i skolan och så få män att söka sig dit, trots en säker utkomst. Vi gör en uppräknig:

- ? lönen är låg
- ? skolans och lärarens status är låg
- ? friheten i läraryrket inskränks allt mera
- ? sommarlovet blir kortare
- ? det är för många konferenser
- ? det är för tungt och stressigt arbete under terminstid
- ? jobbet blir aldrig färdigt
- ? det är för få män
- ? det finns inga karriärmöjligheter
- ? man får ingen belöning för ett väl utfört arbete
- ? misstankar om sexuella övergrepp

Orsaken kan kanske till och med vara så enkel som en av våra lågstadielärare föreslår:

Äh, skolan är väl inte så rolig! Skolan är rätt torr. Det är jobbigt att dalta med en massa ungar som stökar och bökar (Lågstadielärare).

- Fröken Sture och andra magistrar -

Analys, diskussion och slutsatser

Inledande ord

Låt oss börja med att fastslå några fakta som vi funnit och som bildar bakgrunds-förutsättningar för vår diskussion.

1. Den svenska skolan *är* en kvinnodominerad arbetsplats, från förskola/lågstadium till högstadium och skolläring.
2. Allt färre män jobbar i skolan (Leonardz, 1997).
3. Allt färre män söker sig till lärarutbildningarna (Edlund, U. 1997).
4. Forskning (Kryger, 1991) och debatt (Nordahl, 1994; Sundin, 1997) säger att manliga lärare behövs i skolan som komplement till kvinnliga lärare. Det är sålunda önskvärt att vända trenden.
5. För att vända trenden krävs kunskap, dels om varför män slutar som lärare och dels varför en del män stannar kvar.

Vi har valt den senare utgångspunkten som huvudfråga för vårt arbete:

Varför väljer våra män att stanna kvar i läraryrket?

Vi har frågat våra män om deras bakgrund, yrkesroll, mansroll, och de förväntningar som de känner i yrkes- och mansrollen. Med hjälp av svaren vi fått av våra män växer i detta kapitel möjliga bilder av hur männen i grundskolan är och inte är, hur de ser på sitt arbete och sin arbetssituation. Med hjälp av dessa bilder kan vi förstå varför dessa män stannar kvar i sitt yrke. Genom vår genomgång av litteratur och debatt har vi kunnat spegla möjligheter och svårigheter liksom förväntningar och misstankar mot varandra. Vi tror att en helhetssyn krävs, både mannens egna upplevelser och de yttre kulturella, sociala och politiska betingelser han jobbar under, för att kunna förstå männens villkor i grundskolan. Finns inte denna förståelse kan vi inte förstå vilka val män i skolan måste göra beträffande sitt yrke.

Bakgrund

Våra mäns berättelser visar inte på några större likheter i uppväxtförhållanden. Chanserna att hitta gemensamma familjbakgrunder tror vi skulle ha varit större om vi undersökt sex män från samma stadium. Vi antar m.a.o. att manliga adjunkter har mer gemensamt med varandra än med manliga lågstadielärare.

Familj

Wernersson & Lander (1979) undersökte män inom barnomsorgen och fann att flertalet män i detta yrke kom från arbetarklass. Lindblad & Perez Prieto (1992 i Andersson & Åhs-Forslund, 1994) fann att det framför allt är medelklassbarn som blir lärare. Denna undersökning (a.a) gäller både manliga och kvinnliga lärare från alla stadier. Vi tror att resultatet hade blivit annorlunda om det bara rört män och bara män från ett stadium. Undersökningen (a.a) stämmer i alla fall inte så bra med våra män där fem av sex kommer från arbetarklass.

Skoltid

Lindblad & Perez Prieto (a.a.) fann även att de som senare i livet blev lärare var välanpassade skolelever och trivdes bra i skolan med positiva minnen från den. Detta stämmer inte helt med våra män; de flesta har inte trivts så bra i skolan. En av våra män säger att han har sin egen skoltid och sina lärare som negativ drivkraft till att bli lärare – han vill inte vara som de var och han vill göra skolan bättre. Samma orsak till att bli lärare har Andersson & Åhs-Forslund (1994) funnit i sin undersökning:

Att i stället referera till negativa minnen av skolan och ibland hänvisa till det som en grund för yrkesvalet – ”sådan ska aldrig jag bli, så ska barn inte behöva ha det...” är alltså vanligare hos de äldre kvinnorna, men framför allt hos männen (a.a. sid 119).

Yrkesbeslut

Kvinnor bestämmer sig för sitt kommande yrke tidigare i livet än män (Andersson & Åhs-Forslund, 1994). Vi har bland våra män inte funnit något som motsäger detta. De gjorde sitt yrkesval i övre tonåren eller senare. Våra män har valt sitt yrke efter ett mera moget, vuxet övervägande än en hel del kvinnor som tidigt bestämde sig för att bli som ”fröken” (a.a.). Hur skulle det se ut i skolan om det fanns många små pojkar som kunde välja att bli som ”majjen”? Vi ställer oss frågan hur skolan lyckas leva upp till sitt ansvar att påverka även pojkar till att välja könsrollsöverskridande:

Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet (LpO-94, sid 15).

I litteraturen finns mycket att läsa om hur man i skolan låter pojkar ta utrymme och uppmärksamhet från flickor. Ett sätt att påverka det kan vara att dela upp grupperna könsvis. Frykhammar (1994) har intervjuat förskollärare som arbetat med grupper uppdelade könsvis. Resultatet för flickorna blev gott, de fick större utrymme, lugn och ro och dessutom större möjlighet att utveckla sina egna kompetenser. Även i andra länder funderar man i samma banor, vi har t.ex. mött samma diskussion i Australien (Wallace, 1996). En av våra mellanstadielärare jobbar konsekvent med pojk- och flickgrupper. Vi har i detta arbetes inledande kapitel ställt oss frågan ”Vilka män?” apropå den generaliserade bilden av manlighet och män. När personalen i Frykhammars (1994) undersökning säger ”Pojkarna bråkade och flickorna grät”, (Frykhammar, 1994 sid 9) ställer vi oss frågan: ”Vilka pojkar?” Här ligger vår fundering om vilka som arbetar för de ”lite veka”, vågar vi säga de lite ”feminina” pojkarna. Det är, tror vi, betydligt lättare för en flicka att vara en pojkflicka, lite ”Pippi Långstrump”, än för en pojke att vara en flickpojke. Vilken förebild finns för honom? Vi har funderat på om det i denna grupp pojkar finns presumtiva studenter till landets lärarhögskolor och om en pedagogik som understödde deras kompetenser skulle kunna föra dem dit. Dessa pojkars situation i skolan tycker vi är ett intressant uppslag för vidare forskning.

”Fotboll passar mycket bra för robusta flickor, men är knappast lämpligt för ömtåliga pojkar.”

Oscar Wilde

Engagemang

Alla våra lärare har haft ett idrottsintresse och fem av sex har i unga år utövat sitt idrottsintresse i verksamhet med barn. Här stämmer männen i vår undersökning överens med männen i en undersökning av Andersson & Åhs-Forslund (1994). De fann att människans engagemang för barnen i skolan var en viktig orsak till yrkesvalet. Den av våra män som inte jobbade ideellt med barn som ung är högstadielärare i teoretiska ämnen. Han såg sitt yrkesval mera som en förlängning av sitt ämnesintresse och en möjlighet att förmedla kunskaper i detta ämne. Det kanske är så att utgångspunkterna för yrkesvalet är olika i så motto att ämneslärarna i första hand är intresserade av ämnet och därefter pedagogik och vice versa för lärare på lägre stadier. Detta pekar vissa av våra lärares uttalanden på.

Positiv uppmärksamhet

En positiv uppmärksamhet av sin förmåga att arbeta med barn tycks ha haft stor betydelse för våra mäns yrkesval. Därför noterar vi att arbetet med jämställdhetsfrågor i skolan, där PRAO ingår som ett styr-instrument, är särskilt viktigt. Skolan skall befrämja ett gränsöverskridande yrkesval (LpO-94).

Vad är viktigt

Bland yttre faktorer som vanligtvis nämns i samband med läraryrkets nackdelar är dålig lön och låg status. Våra män är naturligtvis medvetna om dessa nackdelar och andra delar som stress, aldrig få koppla av eller att tiden blir allt mer reglerad. Trots dessa ”tyngder” i den ena vågskålen så väger den andra vågskålen tyngre.

Vilken karriär?

Det centrala i läraryrket för våra män tycks vara mötet med eleverna då de lärt sig något, upptäckt saker, tycker skolan är intressant eller att möta en tonåring som tappat sin ”vara cool” blick. Dessa höjdpunkter beskriver våra män som orsaker till att stanna kvar. Våra män vill inte beskriva sig själva som karriärmänniskor eller som en som har ”sval hand och stadig blick”, försäljartypen. Fyra kvinnor i en undersökning om sitt yrkesval – läraryrket – säger så här om vad karriär är för dem: ”Att man har ett mål och har nått dit man vill” (Gudmundsson & Norlén, 1994. sid 57). Dessa kvinnor menar att trivsel och eget mående liksom självutveckling är viktigare än materiella fördelar. De fyra kvinnorna i undersökningen (a.a.) tycker att deras uppfattning om karriär skiljer sig från mäns uppfattning, som de menar är ”att gå spikrakt uppåt ..” där materiell standard är ett mått på karriären. Att männen i vår undersökning inte är som de män som kvinnorna ovan (a.a) syftar på har vi kunnat se klart. En av dem, som undervisar i ett praktiskt ämne, säger så här:

Ord som karriär går väl inte riktigt ihop med att ha mycket att göra med barn (Högstadielärare).

Relationskompetens

Våra män har värdesatt sin ökande relationskompetens, sin förmåga att möta barnen, upplevelsen av att se hur undervisningen och samvaron med barnen gör att det fungerar i klassen. De har funderat vad de håller på med när de får sitt lönekuvert men ändå valt att fortsätta. Vi tror att det är svårare för män i allmänhet att finna sig tillrätta i detta karriärlösa yrke. Tecken på att vara en ”lyckad man”, kan för många vara att göra karriär och tjäna mycket pengar. En av våra män ser ibland på sin bror, som har mobiltelefon, tjänstebil och en

månadslön som nästan är dubbelt så stor, och tänker så här: ”jag skulle ändå inte vilja leva som han gör”.

Motsatsförhållande

Männen i vår undersökning är sålunda inte intresserade av vad som vanligen kallas karriär. Trots det finner vi en förundran hos dem över det sätt som fortbildning och kompetensutveckling bedrivs i skolan och hur lite den värdesätts. Här upplever vi ett motsatsförhållande. Å ena sidan vill våra män inte göra traditionell karriär å andra sidan är de inte nöjda med att stå still i samma position. De vill att det ska märkas och synas. De vill bli belönade för det de gör. En av våra män tycker att kvinnorna runt honom är förunderligt nöjda med ”en liten fortbildningskurs i matte” Han säger:

...jag har inte lust att gå mattekurs, och så går jag hem och så gör jag likadant, eller förbättrar min matteundervisning, och sen är jag nöjd med det. Jag vill göra sånt som syns och märks och ...ja, ganska manligt tror jag.
Jag tror att jag liksom... om man går en utbildning vill man ha högre lön, förstår du... tydliga referenser.
Men kvinnor, det var någon som sa det: Kvinnliga lågstadielärare det är den grupp som utbildar sig mest och som utvecklar sig mest under sin yrkeskarriär och inte får ett skit för det (Lågstadielärare)!

Extra uppdrag eller nisch.

Utom sitt läraryrkes ordinarie uppgifter har våra lärare fler uppdrag och/eller specialintressen med anknytning till yrket. Det är fackliga uppdrag, institutionsföreståndarskap och dataansvar m.m. Eftersom vi i vår undersökning inte tar reda på vad kvinnliga lärare gör vet vi inte om detta är någon skillnad mellan män och kvinnor i läraryrket. En av våra kvinnliga studiekamrater framförde den tankeväckande åsikten att kvinnor i lärarkåren ofta sett läraryrket (före nuvarande tidsavtal) som ett yrke möjligt att kombinera med skötsel av hem och barn, medan deras manliga kollegor har sett sitt yrke som sin huvudsyssla och ansvaret för hemmet har legat hos deras fruar. Denna åsikt bygger på att gamla könsrollsmönster gäller i hemmen. En invändning vi kan tänka oss är att det är troligt att män som väljer ett omsorgs/vård/relationsyrke som t.ex. lågstadielärare förmodligen har en annan syn än den traditionella på fördelningen av hemarbetet. Har vi rätt finns det andra huvudsakliga drivkrafter till extrauppdragen. Det kan kännas viktigt för en man bland många kvinnor att genom en extrasyssla bevisa sin manlighet. I USA är en vanlig bisyssla för manliga lärare att vara ”coach for the school team”(Allen, 1993). I Sverige är skollag inte lika vanliga, här kan då extrajobben få en annan karaktär men kan ha samma syfte. Det kan vara ett slags kompensation och ett maskuliniserande av yrket att vara en duktigt och drivande facklig förtroendeman eller en teknisk dataansvarig. Det kan också vara ett slags kompensation för de så gott som obefintliga karriärmöjligheterna som finns i läraryrket (Björnström, 1997) . Att data/IT-utbyggnaden i skolan skulle förmå fler män att söka sig till skolan alternativt stanna kvar, tror dock inte Björnström på. Det finns mer pengar och status att hämta i databranschen menar han.

Medvetenhet

Våra män är människor som redan från början, eller under resans gång känt och känner en stor tillfredsställelse i mötet med barn eller vuxna. De känner sig dessutom säkra i sin lärarroll och är medvetna om sin egen kapacitet som duktiga lärare. Tre av våra män har valt ett verkligt könsatypiskt arbete. Själva anger de slumpen som orsak. Denna slump tycks träffa ganska

glest bland de manliga leden, så vi tror att det är något annat. Förutom prao-erfarenheten, relationsintresset och ett tidigt engagemang, som vi redan nämnt, har vi inte funnit något gemensamt. En teori om människor som gjort gränsöverskridande yrkesval är att de har tvingats reflektera mera över yrkets olika dimensioner än den som valt traditionellt. Wernersson & Lander (1979) har funnit ett liknande fenomen bland män i barnomsorgen. De skriver:

”Det är sannolikt att en grupp individer som gör ett otraditionellt yrkesval i viss mån tvingas tänka igenom sitt val noggrannare och därmed blir mer medvetna om vad de vill med sitt yrke jämfört med den som väljer traditionellt (a.a sid 24).

Vi har funnit en liknande medvetenhet hos de tre andra männen i vår undersökning trots att de inte valt ett lika gränsöverskridande yrke. De är mellanstadie lärare och högstadielärare i teoretiska ämnen. Detta kan förklaras på olika sätt. Antingen anses läraryrket vara ett kvinnligt yrke så att de män som väljer detta yrke gör ett gränsöverskridande val, även om de utbildas till ett stadium där män är något mer representerade. Eller så har läraryrkets och skolans status debatterats och ifrågasatts så att lärarna tvingats till medvetna ställningstaganden.

Innehåller läraryrket några delar som skulle kunna betecknas som kall, för våra lärare? Vilken medvetenhet och engagemang styr dem? Det tar sig olika uttryck. En gemensam nämnare är dock att alla våra män arbetar mer eller mindre aktivt för att bryta ett traditionellt könsrollsmönster. De menar att bara genom att finnas där i ett ”kvinnligt” yrke så har undervisningen om könsroller och jämlikhet startat. Genom att vara ett exempel, en förebild, visar de både pojkar och flickor vad jämställdhet kan innebära. En annan arbetsmetod för jämställdhet våra män använder i undervisningen är att ge varannan fråga till pojke respektive flicka. Även i samhällsfrågor, inom ideella eller politiska områden, har nästan alla våra män tagit ställning och arbetar efter höga målsättningar. Det kan vara demokratiska mål, rättvisa och solidaritet eller att lyfta fram den tysta och svaga människan. Behöver mannen en extra kraft som i ovan angivna exempel, för att orka arbeta? Är kvinnor, eller rättare sagt blir kvinnor bättre rustade att möta de krav som ställs på läraryrkets sociala delar än männen i allmänhet? Är detta en av de förklaringar till att så få män är kvar i yrket? Det finns naturligtvis kvinnor som inte heller klarar alla de krav som läraryrket ställer, men faktum är att det är procentuellt fler män som flyr yrket. Om det finns kvinnor som orkar jobba utan ett särskilt engagemang behöver det inte innebära att alla kvinnor gör det. Tvärtom påpekar våra män att det inte är något kön i det pedagogiska uppdraget. Respekten för pedagogiskt skickliga kvinnliga kollegor är stor hos våra män. Vi tror att läraryrket ”kräver” särskilt engagerade människor för att orka med att involveras i andra människors liv. Endera har blivande lärare ett engagemang som gör att man väljer yrket eller så hamnar man i yrket och blir med tiden mera intresserad av och medveten om de sociala aspekterna av yrket. Våra män redovisar mycket tydligt hur de värdesätter det sociala arbetet allt mer. De menar att yrket kräver att inte blunda för dessa frågor.

Yrkessocialisation

Det ökade intresset för de sociala aspekterna skulle också kunna vara fråga om en anpassning till yrket eller socialisation. Lauvås & Handal (1993) skriver:

Praktiska yrkesteorier är förankrade i vårt kön, vår sociala tillhörighet och våra sociala erfarenheter - hela vår historia. Om vi arbetar tillsammans med samma människor under en

längre tid, kommer vår individuella yrkesteorin att påverkas av detta. Vi är inte enbart individualister, vi är också bärare av en gemensam kultur (a.a. sid 131).

Andersson (1996) säger att denna kultur har långsamt förändrats i riktning från kunskapsförmedling till större krav på social kompetens och engagemang:

Förskjutningen av lärarrollen från ren kunskapsförmedlande till en mer allmänt fostrande roll kommer tydligen till uttryck för låg- och mellanstadielärarna. En del lärare uttrycker t.o.m. sin lärarroll på följande sätt: "Min roll är att höja elevernas självkänsla." "Mitt mål är att skapa de yttre förutsättningarna för inläring, det är inte målet i sig utan vägen dit som är det väsentliga." "Läraren är ett instrument för relationerna" (a.a. sid 26)

Är män i allmänhet sämre rustade än kvinnor att möta sådana yrkeskrav? Det vet vi inte. Våra män anser att det sociala arbetet i klassen är så pass viktigt att de benämner den delen av arbetet som en förutsättning för att skapa en positiv inläringssituation. Samtidigt som detta arbete upplevs som viktigt poängterar männen att det också tillhör en av det svåraste och tyngsta delarna i läraruppdraget.

Kvinnliga och manliga sidor

För att erövra relationskompetens behövs det vi ibland benämner som "kvinnliga" förmågor (Robert & Uvnäs-Moberg 1995). Detta beskriver våra män som att vara säkra med människor, ha förståelse för känslor och vara medveten om relationer. Män som är säkra på sin manlighet har lättare att visa sina kvinnliga sidor:

Flera forskare, bl.a. Stoller (1973), Chodorow (1978), Rocklin (1980) konstaterar att de flesta män hela tiden omedvetet måste erövra känslan av manlighet och denna manlighet kan alltid ifrågasättas. Ju sämre självkänsla en pojke har desto mer ängsligt upptagen blir han av var gränserna går mellan manligt och kvinnligt (Lennéer-Axelsson, 1989 sid 95).

Det krävs alltså säkerhet på sin egen manlighet för att våga visa sina kvinnliga sidor (Fidler-Dennis, 1984). Detta gäller också i motsatt riktning: Det krävs säkerhet på sin egen manlighet för att våga visa manliga sidor i skolan som är en kvinnokultur (Nordahl, 1994). Vi upplever våra män som trygga i sin mansroll och att de står för en fast punkt i en annars ofta rörlig tillvaro för många barn. Männen i skolan i allmänhet har en större relationskompetens och en större empatisk förmåga än den genomsnittlige mannen (Lennéer-Axelsson, 1989). Kan det då vara så att det är de män som har en något lägre känslomässig begåvning är de som lämnar läraryrket och de som stannar kvar har lättare för relationer, kommunikation och empatiskt tänkande? Det kan vi naturligtvis inte med någon större säkerhet svara på. Vad vi kan säga är att det i våra mäns berättelser om sig själva finns tydliga tecken på socialt engagemang och relationskompetens. Våra män namnger dessa kompetenser som de viktigaste i sina jobb och det som ger dem störst tillfredsställelse i jobbet:

Man utvecklar också sina medmänskliga relationer och relationer till barnen väldigt intensivt, jag tror att man blir en väldigt levande människa (mellanstadielärare).

Även här frågar vi oss om dessa relationsinriktade, sociala kompetenser är något som utvecklas i jobbet eller om det är de som redan har sådana som söker sig dit. En av våra män har uttryckt en fundering kring det senare alternativet:

.. typiska egenskaper för män som hamnar i kvinno-dominerade yrken är nog att de kan se lite mer nyanserat på saker kanske inte i alla lägen så där fullkomligt fyrkantigt. Att man kan ha förståelse för känslor, sätt att vara och såna här saker (Högstadielärare i praktiskt ämne).

Kanske är den manliga känslolinriktade kommunikationen med barnen annorlunda än den kvinnliga motsvarigheten. Vi tror det, och tycker att det är rätt naturligt att det blir så. Både vi själva i våra egna yrkesliv och våra män har uppmärksammat skillnader i manlig och kvinnlig kommunikation. Men att säga att kvinnlig kommunikation är detsamma som relationskompetens är lite väl mycket sagt. Det bästa som kan hända en skola är att den har tillgång till både manlig och kvinnlig relationskompetens. Två olika ingångar till socialt arbete med barnen i skolan (Lee 1993).

Arbetskamrater

Det är för många kvinnor och för mycket "kärringsnack" (Edlund, U. 1997) sägs det bland annat i debatten om varför männen flyr skolan. Det är lätt att se de manliga lärarnas situation som en ensam, strump-stickande Lucky Luke bland alla skolfröknar. Bilden finns publicerad i boken *Hankön i skolan* (Nordahl, 1994). Att vara ensam man bland många kvinnor har några av våra män upplevt. Det upplevdes inte som alldeles enkelt. Alla våra män har för närvarande manliga arbetskamrater. Några av dem har aktivt sökt sig till arbetsplatser där andra män finns. Att ha män att tala med är värdefullt. Det är avkopplande att ha lite "killsnack" om t.ex. sport på rasterna. Med de kvinnliga kollegorna blir det lätt bara samtal om jobbet. Det är viktigt för män att få tala om gemensamma erfarenheter och intressen på sitt köns typiska vis (Kipnis, 1993). För en del av våra män är det t.o.m. en avgörande faktor för att stanna kvar på den arbetsplatsen att det finns män att tala med. Med männen på arbetsplatsen kan ett annat sorts umgänge också ske t.ex. landbandy eller att ta en öl. Vi tror att en tänkbar framtidsbild av den svenska skolan är att de få män som finns kvar söker sig till skolor där andra män arbetar och de övriga skolorna blir utan manliga lärare. När det gäller yrkesutövningen och samarbete runt pedagogiska frågor är olikheterna inte lika påtagliga, kanske beroende på yrkeskoden (Lauvås & Handal, 1993). Våra män diskuterar gärna pedagogik med en god pedagog. Man eller kvinna spelar mindre roll.

Umgänget med kvinnorna på arbetsplatsen är naturligtvis också berikande för våra män. Ingen av dem skulle vilja arbeta på en arbetsplats med bara män. En av våra högstadielärare säger så här:

Jag tycker att man har både dom bästa och dom sämsta samtalen med kvinnor medan dom samtalen man har med män är: "Hur funkar din bil?" och ganska praktiska saker. Medan med kvinnor pratar man personliga saker men minst lika ofta skvallras det om elever. Det är ett evigt prat om vad den och den har gjort och vad den sa och vad som hände.

När man blir pappa

Fem av våra män är pappor. De tycker allesammans att faderskapet har förändrat deras sätt att utöva sitt yrke, särskilt när det gäller föräldrakontakterna. De redovisar en större förståelse för föräldrarnas känslor och några av dem tycker att det underlättar att kunna ta sig själv som förälder och sin familj som exempel i samtal med föräldrarna.

Förebild i faderskap

I och med en förändrad mansroll har inte dagens unga män sina egna fäder som förebilder i sitt faderskap (Bengtsson, 1993). Vi anser att det inte går att vara pappa på 90-talet på samma sätt som man var på 50- eller 60-talet. Dagens manlige lärare, som dessutom är pappa, kan däremot vara någon att ha som förebild. Här tror vi att manliga lärare har en stor uppgift att fylla. Dahlbom-Hall (1992) skriver:

Vi vill ha en ny typ av män, mogna, vuxna ledare som har tagit sitt pappansvar. Man vet t.ex. att det har betydelse för manliga lärares förmåga till empati att de levt nära sina barn i uppväxtåldern. Det förväntas av dagens pappor att de ska ha varit med på kvartssamtal och andra aktiviteter som gäller deras barn. De ska vara pappor på ett sätt som de inte har några förebilder för i sina egna fäders sätt att vara pappa. Faderskapet är med andra ord ganska diffust för dem (a.a sid 47) .

Förmågan till empati ökar således hos manliga lärare som är föräldrar och får leva nära sina barn. Det är dessutom så att de flesta män som säger sig ha lätt för att uttrycka känslor och har lätt för att kommunicera med andra människor är: lärare, journalister, reklammän, säljare etc. (Lennéer-Axelsson 1989). Lennéer-Axelsson (1989) tar det som hon menar mycket "kantiga" och manliga dataspråket som en ytterlighet och den kommunikation som man måste ha med ett mycket litet barn som en andra ytterlighet. Hon funderar då över vilken roll och förebild som framtidens barn kan komma att ha:

Kampen kring språket kommer i framtiden inte att utspelas enbart mellan män och kvinnor utan också förflyttas till konflikten mellan datasspråk och mänskligt språk. I detta sammanhang kan man undra hur kommunikationen blir för alla de pojkar som under uppväxtåren grundlägger en djup relation till sin dator, när de ska växla om till en kvinnas kommunikation, som inte är lika lätt att kontrollera. Men kan hända blir det en ny typ av man vi kommer att se i framtiden som är en syntes av både extremt logiskt dataspråk och extrem mänsklig behovskommunikation, inlärdd under långa pappa-ledigheter (a.a sid 181)?

Och nog var det onaturligt att se tolv rövare och en rövarhövding sitta där fåraktigt mysande och jubla bara för att en liten unge just hade lärt sig krypa runt stensalen, precis som om större underverk aldrig hade skådats på jorden.

Ur: Ronja Rövardotter, Astrid Lindgren

Förväntningar, krav och misstankar

Jobbar man extra med facklig verksamhet kan det vara ett utslag av de förväntningar och krav som några av våra män känt. Man ska föra gruppens talan eftersom man lyssnar mer på en man. Data-verksamheten kan vara ett personligt intresse men det kan också vara en verksamhet som en man förväntas behärska. Detta är bara en av flera förväntningar, ibland positiva, och ibland negativa, kravliknade som våra män mött. Att få klä skott för alla manssamhällets avarter har vi själva ibland upplevt som påfrestande förväntningar. Förväntningarna kan dessutom kännas som krav, vilket inte gör dem lättare att bära. En kvinna på en arbetsplats med många män kan givetvis tycka att det är trevligt att få en komplimang någon gång, men att alltid först och främst få sitt utseende kommenterat är säkerligen tröttsamt. På liknande sätt är det för en man på en kvinnodominerad arbetsplats. Det är naturligtvis roligt med positiva förväntningar och uppskattning för att en man finns i skolan men det kan bli tröttsamt att alltid i främsta rummet vara man. Förväntningar som åtminstone i början kan uppfattas som positiva är att fungera som reklampelare för skolan. Att vara exempel på en gränsöverskridare kan också vara tröttsamt i längden (Wernersson & Lander, 1979).

Misstankar och fördomar

Det manliga stod för förtryck, våld m.fl. mindre goda egenskaper i könsrollsdebatten under 60- och 70-talen (Lenéer-Axelsson, 1989). Vissa radikala feminister ser fortfarande manlighet sammankopplad med sina sjukliga sidor som våld och våldtäkt (Badinter, 1994). I skolans värld förekommer negativa förväntningar, fördomar om män och manlighet i debatten om sexuella övergrepp.

Sexuella övergrepp

Sexuella övergrepp sker beklagligt nog. Nyligen avslöjades en pedofil på ett privat dagis i Karlstad (Lindström, 1997). Det är förfärligt att sexuella övergrepp sker. Vi känner oss bedrövade över de små barnens situation. Vi förstår deras föräldrars vrede. Vi känner med de manliga förskollärarna i Karlstad och hoppas att de ska ha tillräcklig egen säkerhet och få stöd nog för att stanna i sitt viktiga yrke. Vi tycker självklart att man måste göra allt för att sådant inte ska ske. Våra män känner också oro över de övergrepp som sker. De är rädda för ogrundade misstankar mot dem själva. Barnets rätt anser våra män vara självklar och har inte mycket till övers för de män som verkligen begår övergrepp. Men hur skall det bevisas:

Har dom varit på och tafsat då är det ju självklart att dom ska ha sparken heller något sådär, men om dom nu inte.....
(Högstadielärare)?

Här finns ett dilemma. Å ena sidan behövs männen bland barn (Lööv, 1996; Engbom, 1997), å andra sidan upplevs eller beskrivs de som ett hot. Händelserna påverkar inte antalet män sökande till lärarutbildningar i gynnsam riktning. Föräldrar måste kunna känna sig säkra på männen, de kan ju vara pedofiler (Fallenius, 1997). Ett förslag har varit att kontrollera personal mot brottsregistret för sexualbrott (Metro, 1997a). Det är i sig ett rimligt krav men frågan är om man kommer att hitta de framtida förövarna av sexuella övergrepp. Dels begås de flesta övergreppen mot barn av personer som inte finns i något register (Brattberg, 1997) och dels har vi inte hört något förslag om hur man skall kontrollera redan anställda personer. En annan möjlighet kan vara att lägga upp arbetet på det vis som en företrädare för de privata daghemmen Pysslingen föreslog 1996 – Låt aldrig en man arbeta ensam med barnen (Söderhjelm, 1996). Regeringens ensamutredare, Solveig Paulsson överväger att föreslå ett

förbud mot ensamarbete i barnomsorgen (Brattberg, 1997). Lärarförbundets Solweig Eklund är mycket kritisk till tanken på ett sådant förbud och menar att det pekar ut lärare och förskollärare som presumtiva förbrytare (a.a.) Från förskolläraryrket är man livrädd för en hysterisk debatt (Pettersson, 1997). Blir en man oskyldigt utpekad är stora delar av hans liv raserat och det kan vara omöjligt att fortsätta i sitt yrke (Tottmar, 1997).

Vi har tidigare i vårt arbete ställt oss frågan: Vilka män? Den frågan anser vi verkligen är befogad här. Det är förvisso sant att män begår sexuella övergrepp men vilka män? Även kvinnor begår sexuella övergrepp mot barn och även om kvinnliga pedofiler anses vara mycket ovanliga så finns de på dagis (de Bouczan, 1997) och i samhället utanför skola och barnomsorg (Helsingborgs Dagblad, 1997). Vi tror att sexuella övergrepp mot barn begås av sjuka individer. Övergreppen är varken särskilt manliga eller kvinnliga. När det skrivs att män begår sexuella övergrepp är det lätt att få intrycket att *alla* män gör eller kan tänkas göra det, vilket självfallet inte är sanning. Uttalandet ovan är lika sant som att kvinnor talar latin. Det finns kvinnor som gör det men långt ifrån alla talar latin. Vi har stött på ett växande intresse bland män för den manliga identiteten. I Sverige finns t.ex. Det manliga nätverket (se sid. 45) och motsvarigheter finns i många länder. Denna debatt handlar om sexuella övergrepp och endast sexuella övergrepp. Det finns, menar vi, många andra former av övergrepp och missriktad maktutövning i skolan. Hur missbrukas och utövas makt över barn av män respektive kvinnor. Hur vanligt är det att lärare trakasserar elever? Ett intressant ämne för vidare forskning. Debatten om sexuella övergrepp har påverkat våra män mycket. Detta är också ett tydligt internationellt mönster (Allen, 1993). Alla våra män har mer eller mindre förändrat sitt förhållningssätt till fysisk kontakt. Vad detta ger för följder kan vi bara sia om. En sak är i alla fall säker - en manlig lärare har ögonen på sig i högre grad än en kvinnlig lärare. En man behöver vara tydlig i sitt agerande för att inte missförstås och vara mycket trygg i sin egen identitet. Det klarar de flesta män i läraryrket, men det ligger naturligtvis med i vågskålen när ett val skall göras. Våra män vittnar om hur de med olika strategier kan möta detta problem, t.ex. genom samtal med kollegor och föräldrar. Frågan kvarstår dock för oss manliga lärare som förväntas vara manliga förebilder för små, ibland pappalösa barn: Hur sluter vi små barn till oss och visar dem hur världen ter sig från manlig utsiktspunkt, samtidigt som vi håller dem på armlängds avstånd för att inte bli misstänkta.

Att inte vara "riktig karl"

Att inte vara någon "riktig karl" eller att vara homosexuell är exempel på andra misstankar eller fördomar som kan möta den manlige läraren (Allen, 1993). I alla fall om han jobbar med yngre barn. Några av våra män har sett det som viktigt att visa sin manlighet genom att tala om sin fru och sin motorcykel (eller i omvänd ordning). I mötet med pappor med mycket "manliga" yrken upplever ibland män en känsla av att bli betraktade som "fjolliga" och att inte utträtta ett riktigt dagsverke (McCloughy, 1992). Styrkan i sin manliga identitet sätts på prov när de ofta måste bevisa att de är "vanliga män", vilka som helst. Det krävs både mod och styrka att välja ett kvinnligt yrke och att förklara varför de arbetar där. Detta kan vara en viktig faktor i valet mellan yrken eller valet att stanna eller att lämna yrket. Ibland är kraven och förväntningarna schizofrena (Engqvist, 1995). Den manlige läraren ska både vara en "mjukis" och "en karl för sin hatt". Hur gör en man när han ska vara både stark och vek? När han skall kunna trösta och stötta ett litet barn samtidigt som han skall ryta till och sätta tydliga gränser. Detta är ett problem för många manliga lärare (Allen, 1993). Dock har ingen av våra män nämnt detta som ett problem. Vår hypotes är att epiten "mjukis" och "karl för sin hatt" är generaliseringar som inte beskriver någon person som individ. En människa och därmed även en man är betydligt mera sammansatt än så. Det är individ man först och främst är, därefter kommer könet (Ekman, 1995). En man måste hela tiden bevisa att han är en "riktig

man” (Badinter, 1994). Denna press upplever vi själva är olika stark i olika sammanhang. Pressen att vara ”manlig” känner vi ofta som betydligt större i samvaro med andra män än i kvinnliga sällskap. Exempel är värnplikten eller inom idrottsvärlden. Eftersom våra män är idrottsaktiva män verkar det som de finner sig tillrätta i både manliga och kvinnliga världar.

Skillnader och likheter mellan könen

Dessbättre är inte alla förväntningar, krav och fördomar av samma tragiska karaktär som de ovan nämnda. Redan i yrkesrollen som manlig lärare upplever våra män att det finns vissa förväntningar. De känner också att det skapas förväntningar på dem som tydliggör vissa skillnader i dimensionen manligt/kvinnligt. Det är framförallt inom områden som berör språk- och handlingskulturer. Dessa skillnader tolkar vi som att våra män är medvetna om, och står för delar av sin manlighet som de uppfattar som positiva. De är inte heller rädda för att använda sig av sidor som traditionellt anses som kvinnliga:

Verklig styrka hos en man är att kunna vara sig själv vare han känner sig stor eller svag, lycklig eller ledsen. Männen håller också på att utsträcka sin manliga identitet. //
Jag tror att en man som är trygg i sin könsroll och sin identitet finner det mycket lättare att utsträcka denna till att även omfatta egenskaper som av tradition tillskrivits kvinnorna (Fidler-Dennis, 1984 sid 12-13).

Det ”lilla livet”

Inom skolan värderas de reproduktiva s.k. kvinnliga kunskaperna sämre än de produktiva kunskaperna som då skulle betecknas som manliga (Hjälmeskog, 1994). De reproduktiva kunskaper och färdigheter beskriver Hjälmeskog som ”det lilla livets” kunskap. Vi har i våra mäns berättelser uppmärksammat att de värdesätter det sociala livet i klassrummet alltmer. Vi tolkar detta som att den typiskt manliga kunskapssynen, den produktiva, inte är dominerande hos dessa sex män. Tvärtom vittnar de om hur vardagslivet med dess relationer är lika viktigt som inläring av basfärdigheter En av våra lågstadielärare värdesätter vardagskontakten så här:

Ungarna ska komma på morgonen och ha det trevligt. // ...ta i hand och hälsa.//och kolla om de har något att berätta.....och så säger vi vad vi ska göra under dagen, och så gör vi det.

Den vardagliga kontakten, att möta eleverna som människor och inte enbart som magister, blir också viktig i lärarrollen. Hjälmeskog (a.a.) menar att skolan behöver genomsyras av tre C: ”caring, concern, connection”. Vår tolkning av detta blir då att våra män på olika sätt uttrycker en strävan att tillvarata innebörden i dessa nyckelord. Det kan vara att en fråga om solidaritet med dem som inte äger ett språk, eller när högstadieläraren möter en fjortonårings blick och glömmer för en stund bort att han är lärare. Vi tror att inom de nuvarande diskussionerna om den nya lärarrollen, där rollen som handledare fokuseras, finns inbyggt just att man som lärare kan möta eleven som människa, släppa fram det privata.

Språk- och handlingskultur

Under våra mer än 20 yrkesverksamma år i den svenska grundskolan har vi sett hur lärarjobbet utvecklats från ett ensamarbete till ett arbete som sker i arbetslag. Detta ställer

större krav på flexibilitet och samarbetsförmåga för dagens lärare än gårdagens. Många är de frågor som måste avgöras i grupp. Arbetslagen i grundskolan är av naturliga skäl till största del bestående av kvinnor. De manliga lärarna måste finna sig tillrätta i sina arbetslag och vara med och fatta beslut där. Här sker ett möte mellan manligt och kvinnligt språk och mellan manligt och kvinnligt sätt att lösa problem. Ju kvinnligare skolan blir ju mer måste männen försöka förstå och anpassa sig till kvinnors problemlösningssmodeller. Ibland kan det vara svårt. Männen tycker att kvinnorna bara pratar runt problemet och när de sedan fattat beslutet förstår de inte hur det gick till (Kåll, 1997). Generellt kan man säga att medan männen strävar efter att analysera och lösa ett delmoment i taget av ett problem så resonerar kvinnorna runt problemets alla aspekter och kommer så fram till en lösning (Gray, 1994). Män kan uppfatta det som om kvinnorna vill ha hjälp att lösa problemen, medan kvinnorna tycker att det är en bit av lösningen att tala om dem (a.a.). Här finns en parallell till biologismens teori, den tror sig kunna förklara dessa olika problemlösningssmetoder med nedärvda könsskillnader. Medan mannen/hannen går ut på jakt och koncentrerar sig på sin enda uppgift: att döda villebrådet, är kvinnan/honan kvar vid boplatsen och löser sina många uppgifter: passa barnen, hålla elden vid liv, ordna med kläder etc (Robert & Uvnäs-Moberg, 1995). Här skulle man också, enligt denna teori, kunna se grunden till det karikerande påståendet: Män kan bara göra en sak i taget – att diska och tugga tuggummi är inte att tänka på. Vi ställer även här frågan: vilka män? En man som ensam har ansvaret för hem och barn kan inte bara lösa en sak i taget. Om han t.ex. inte kan duka, tala med barnen, sätta på en tvätt m.m. medan potatisen kokar kommer han aldrig att hinna med sitt hemarbete. Det är nog vanan som avgör härvidlag. Läraryrket låter sig inte heller utföras med endast ett moment i taget. En mängd frågor måste lösas och hållas i minnet samtidigt. Vi tror med andra ord inte på den biologiska teorin även om den är intressant. Trots vanan att arbeta på flera plan samtidigt så kvarstår skillnaden i det manliga och kvinnliga språket och sättet att lösa problem på (Engquist, 1992). Det har vi själva mött i våra egna familj- och yrkesliv och hos våra män i deras beskrivningar av sina yrkesliv. Det har varit rätt lätt att få våra män att redovisa språkliga skillnader i mäns och kvinnors kommunikationsmönster. En av våra mellanstadielärare gör ett typiskt uttalande när han säger: ”Jag kan bli trött på dem när dom pratar för länge om någonting”. Han vill ha kortare väg till beslut och handling. En av våra lågstadielärare beskriver hur han enligt sig själv reagerar ”klassiskt manligt” i en problemlösningssituation och säger: ”... rör det till sig, då rätar jag ut det, som karlar kan göra”. Skillnader i språk- och handlingskultur kan också förklaras med socialgruppstillhörighet. Ambjörnsson (1996) beskriver sin egen uppväxtmiljö i arbetarklassen. Han menar att självbehärskning, som vanligen anses som ett typiskt manligt drag, hör hemma bland både kvinnor och män som ett klassbundet reaktionsmönster i arbetarklassen. Att tala om känslor är mindre accepterat inom arbetarklassen, menar Ambjörnsson. De av våra män som har arbetarklassursprung har således även i denna aspekt varit gränsöverskridare.

Tydlighet

Exempel på manliga sidor som våra män uppfattar som positiva är tydlighet och handlingskraft. Beslut fattas och tillsägelser levereras på ett snabbt och enkelt sätt. Detta kan ge effekter som att föräldrar föredrar och förstår männen på ett bättre sätt. Speciellt med tanke på att många föräldrar med invandrarbakgrund accepterar män och mäns språk på ett lättare sätt. Elever, särskilt stökiga killar nämns som exempel på grupper som männen lättare kan möta. Denna förväntan har några av våra män ibland upplevt som ett tröttsamt krav på att ständigt vara skolans ”polis” och att ta emot besvärliga elever till sin klass. Även från föräldrar kommer förväntningar på ”ordning i klassen”. I detta ligger två saker som bör noteras. För det första kan detta innebära att man, som man, tvingas in i ett sätt att vara, vare sig man vill eller inte. En manlig lärare ska ha ordning, disciplin och reda. Ett misslyckande i

detta är troligtvis värre för en man än för en kvinna. Det andra är att de kvinnliga kollegorna uppfattas till följd därav som sämre i fråga om ordning och disciplin. (Hjälmeskog, 1996). Att det ibland är bra med något manligt behöver inte betyda att det är dåligt med något kvinnligt. Vi tror att det är kombinationen av bägge könsens egenskaper som skapar en gynnsam utbildningsmiljö. Idealet är alltså, som vi ser det, ett tätt och gott samarbete mellan män och kvinnor i undervisningen. Ett sådant samarbete ger fantastiska möjligheter till förebilder i könsroll och jämlikhet. Eftersom en könsidentitet i huvudsak skapas av ett samspel mellan individ och miljö (Ekman, 1995) så är det viktigt att det finns både män och kvinnor i skolan. Kryger (1991) kallar till och med samarbetet för perfekt:

I den traditionelle skolekultur ser man ofte en slags arbejdsdeling mellem de to køn på lærersiden, som virker sammen i en samlet påvirkning (disciplinering) af eleverne. En traditionel mandlighed og kvindelighed kan virke ”perfekt” sammen i disciplineringen af eleverne(a.a. sid 103).

Manlig förebild

En vanlig föreställning är att manliga lärare ska vara en förebild för pojkar som själva saknar eller har dåliga förebilder. Cullberg (1992) framhåller hur väsentligt det är för en pojkes självkänsla att en god fadersgestalt finns till hands som själv accepterar både sina manliga och kvinnliga sidor. Lee (1993) menar att drivkraften hos en pojke att finna manliga förebilder är mycket stark. Han skriver:

När pojkar inte har någon ”synlig” man i sin omgivning kan de göra vad som helst för att förse sig med en ”manlig täckmantel” eller ett maskulint alibi. så stort är deras behov av manligt föredöme att de hellre accepterar en osynlig mansgestalt än en synlig kvinnodito. (a.a. sid. 207)

Men att förklara vad det innebär att vara förebild är svårare. I Allen (1993) säger Mike, en av de intervjuade männen:

I don't know what it means to be a male role model as a teacher. I say I do it, but I don't know what it means. I guess I say I do it because I have so many parents who say I do it.. (a.a. sid 121).

Våra män känner inte lika höga förväntningar från föräldrar att vara förebilder. Däremot finns en tydlig medvetenhet om att många pojkar behöver manliga förebilder. Liksom Mike har de svårt att förklara vad det innebär. Att även flickor är i stort behov av manliga lärare är ett ofta förbisett förhållande. Helmadotter (1989) pekar på att flickorna får ett annat utrymme när det finns flera män på fritidshemmet. Vi tror att detta också gäller i klassrummet vilket flera av våra män också noterat:

.. om jag visar upp mig som en man med vissa kvinnliga drag eller, som dom kan känna igen hos sig själva, så måste ju det vara bra både hos flickor och pojkar för dom ser mig som förebild. En sån där fotbollstränare som jag, han kan ändå säga det där och mena det och faktiskt bli upprörd om nån gör tvärtom, va. Det är ju det att vara förebild då, på nåt sätt. Jag tror att det är viktigt att man har lite taktik där (Mellanstadielärare).

Någon egen erfarenhet från barn- och ungdomstiden av hur en manlig lärare kan eller bör vara som förebild för eleverna har inte våra män redovisat. Avsaknaden av bilder av hur man är för att vara lyckad man i skolan tror vi är ett problem. Det är ett problem för män i allmänhet, hurdan *man* en man ska vara. Under de gångna decennierna har olika mansideal varit de härskande. Lennéer-Axelsson (1989) redovisar männens upplevelser av mansidealen:

På 60-talet skulle vi vara John Wayne. På 70-talet skulle vi vara velourpappa. På 80-talet skall vi vara Tarzan och Herman men samtidigt jämställda. Vi hinner inte rätta oss efter trenderna (a.a. sid. 103)!

Bristen på förebilder både i sin roll som pappa (Bengtsson, 1993; Dahlbom-Hall, 1992) och i sin roll som manlig lärare är en svårighet som kvinnorna i skolan inte har en motsvarighet till. ”Medan kvinnorna saknar förebilder i arbetslivet, saknar dagens unga män förebilder i sin fadersroll” (Dahlbom-Hall, 1992, sid 48). Arbetslivet som Dahlbom-Hall syftar på är inte skolan. I skolan är det de manliga lärarna på låg- och mellanstadiet som saknar förebilder.

Läraryrket, ett kvinnoyrke

Under småskolans första tid var det många män som blev småskollärare, men andelen har sjunkit genom åren. De manliga småskollärarna utgjordes vid mitten av 1800-talet i huvudsak av äldre män som var för kläna för fysiskt arbete. (Åberg 1978). År 1868 fanns det 49,5% manliga lärare i småskolan men redan 1880 hade andelen sjunkit till 15,8%. I den fattiga sk. mindre folkskolan tjänstgjorde i huvudsak kvinnor medan den ordinarie folkskolans lärarkår hade manlig majoritet fram till 1940-talet. Sedan dess har även folkskollärares yrke femininiserats och i dag består mellanstadielärarkåren av 29% män (se fig. 3 sid. 55). Utvecklingen de senaste åren visar att den akademiska lärarkåren, adjunkter/ämneslärare, består av mer än hälften kvinnliga lärare. I 4-9 utbildningen 1994-95 utbildas t.o.m. ännu färre. Där var männens andel 33%. Detta är en internationell trend.

Vilka faktorer har gjort skolan till en kvinnodominerad arbetsplats? Från början var det en tydlig uppdelning mellan utbildningen för små barn och de lite äldre. Kvinnor ansågs mera lämpliga att hand om småbarn. De var dessutom mycket billigare att anställa.(Åberg1978). Högre studier var till för pojkar och var därmed mera lämpade för manliga lärare. Det var dyrt att låta utbilda sig. Eftersom småskollärartjänst krävde minimal utbildning blev fler kvinnor utbildade där. De män som hade råd med utbildning valde i större utsträckning att utbilda sig något mer, till folkskollärare och ämneslärare. Dessutom var den sexåriga folkskolan obligatorisk. I den gick även barn från de lägsta samhällsklasserna. Vidare utbildning var dyr och i huvudsak till för högre samhällsklassers pojkars förberedelse till det produktiva livet. I detta grundades yrkets status. Den visas lönemässigt redan på 1800-talet. Småskollärare hade hälften så stor lön som folkskollärare som i sin tur var sämre avlönade än grovarbetare. Varför har även ämnesläraryrket under senare decennier blivit ett kvinnoyrke? En möjlig förklaring till detta är att högstadiet har blivit en obligatorisk ”folkskola” för alla och därmed fått sämre status. Den var de facto inte längre avsedd enbart för högre samhällsklasser. Den förändrade situationen på arbetsmarknaden, där högre utbildning krävs och antalet enkla jobb minskats drastiskt, har förlängt ”barndomen” upp till vad man förr i tiden skulle ha kallat vuxen ålder. Att ta hand om *barn* har alltid ansetts som en kvinnoyssla. Den pedagogiska grundsynen, presenterad i läroplanerna, har radikalt förändrats från kunskapsförmedling till en som vi kallar ”kunskapssökande” skola. Att visa känslor, att handleda, att se samband och att bry sig om, det sk. lilla livet (Hjälmeskog 1994) är honnörsord i denna nya skola. De är också ofta benämnda som kvinnliga förmågor (Sandkvist 1993). Den ”gamla” skolans ideal var mer anpassad efter sk. manliga förmågor som t.ex. viljestyrka, handlingskraft,

konkurrensinställning och ledarförmåga. Därmed är skolans "själ" i utveckling från "manlighet" till "kvinnlighet".

Slutsatser

Varför väljer våra män att stanna kvar i läraryrket? Hur upplever våra män sina villkor som man i den svenska grundskolan? Vi drar slutsatser av intervjuerna som vi gjort med våra sex män. Vi drar också slutsatser på grundval av litteratur, statistik, aktuell svensk och internationell debatt.

Duktiga lärare

Vi har mött en medvetenhet om sin egen kompetens och sin egen betydelse på arbetsplatsen. Troligtvis behövs en extra förmåga för att välja, trivas och stanna i ett yrke som har blivit alltmer kvinnligt. Dessa förmågor är i form av ett socialt eller politiskt engagemang. Det finns även en stor pedagogisk medvetenhet om sina uppdrag. Dessa uppdrag, förutom själva ämnesundervisandet, beskriver de själva som solidaritet, värnandet om den svaga individen, trygghet och demokratifostran. Våra män har själva formulerat och format sin roll som man och lärare. De har inte själva haft någon manlig förebild i skolan. En kvinna kan bli som fröken men ingen av våra män har valt yrket för att bli som "majjen".

Relationskompetens

Att vara lärare i dagens skola kräver mycket mer än goda ämneskunskaper. Det räcker inte heller med att vara man och 188 cm lång. Vad som behövs är en rejäl portion av: empatisk förmåga, socialt engagemang, förmåga att möta barnen och skapa ett klimat i klassen som ger tillfälle för barnen att känna att de duger. Dessa egenskaper kallar vi i detta arbete för relationskompetens. För att möta morgondagens skola bör lärarutbildningen inrikta sig alltmer på att utveckla denna kompetens.

Arbetsplatsen

Alla våra män har manliga arbetskamrater och säger att dessa är en av de grundläggande förutsättningarna för att stanna, i alla fall på den arbetsplatsen. De manliga arbetskamraterna beskrivs inte som väsentliga för det yrkesmässiga samarbetet. I det samarbetet är de mycket nöjda med alla de kompetenta kvinnor som de tycker finns många av i skolan. De manliga arbetskamraterna är betydelsefulla för avkopplande umgänge och "killsnack". Att mäns och kvinnors språk- och handlingskultur skiljer sig åt har vi fått bekräftat både genom litteraturen och av våra män.

Yrket

Utöver sin vanliga lärartjänst har de flesta av våra män extra uppdrag i skolan. En traditionell karriär intresserar inte våra män. Däremot kan extrauppdrag, så kallat "nischande", exempelvis dataansvar och facklig verksamhet ses som en kompensation för bristande karriärmöjligheter. Synen på kompetensutveckling i skolan skiljer sig, enligt våra män, mellan män och kvinnor. Kvinnorna är mera nöjda med fortbildningskurser medan männen vill ha synliga resultat och belöningar. Även detta ser vi som ett slags karriär i skolan.

Man i skolan

Att vara man i skolan ger våra män en del fördelar. De möter ofta positiva förväntningar. En erfarenhet som våra män delgivit oss är att det inte räcker att vara man för att allt ska gå bra.

En man måste vara duglig och duktig också. Men som start skadar det inte att vara 188 cm lång. Vi anser att kraven på att en man ska lyckas som lärare är större än på en kvinna. Våra män tror att män har en fördel i mötet med utagerande pojkar men känner också kravet att lyckas med dessa elever. De pappalösa pojkarnas enda manliga förebild är ett åliggande som de ser som en given uppgift. Uppgiften menar de löses genom att bara finnas där som ett exempel. På samma sätt sker könsrollsundervisning, med sig själva som goda exempel. Våra mäns små manliga elever får på detta sätt en framtida möjlighet att välja läraryrket, precis som "majjen". Förväntningarna på att vara skolans polis eller reklampelare känns ibland tröttsamma. Att få stå till svars för vad andra män gör är arbetsamt. Särskilt svårt är det med diskussionerna om sexuella övergrepp. Alla våra män har påverkats på olika sätt av detta. Detta kommer definitivt inte göra det lättare för unga män att välja läraryrket i framtiden.

Arbetsmarknad

Läraryrkets relativa frihet, trygga anställning, hyfsade lön och generösa semester är faktiskt, förutom trivseln och uppdraget, viktiga faktorer för att stanna kvar i yrket. När våra män har en dålig dag och funderar på att sluta frågar de sig själva: Vilket yrke skulle jag kunna få? Hur liten skulle min lediga tid bli? Skulle jag hinna träffa min familj? Skulle den nya lönen kompensera fritidsbortfallet? Svaren de själva ger sig utfaller till läraryrkets fördel. Vår erfarenhet säger oss att det finns många lärare, både manliga och kvinnliga, som gärna skulle vilja arbeta med något annat. Våra män är personer som vill vara kvar och tror att de är kvar om 10 år. Skulle de mot förmodan tvingas lämna läraryrket skulle det säkerligen kännas som ett misslyckande för dem. Yrket är näst intill ett kall för några av dem.

Skolans roll

PRAO och annan praktik som ger pojkar positiva erfarenheter av arbetet med barn är av central betydelse för ett framtida yrkesval i denna samhällssektor. Det har våra mäns berättelser visat.

Skolans status

Skolans status har aldrig varit hög, åtminstone inte på de lägre och obligatoriska stadierna. Här hamnar man i en "hönan eller ägget" fråga. Har läraryrket låg status på grund av det är ett kvinnoyrke eller har det blivit ett kvinnoyrke eftersom läraryrket har låg status. Skolans status i samhället nämns både i svensk och internationell debatt som en orsak till att män lämnar läraryrket. Känslan av skolans sjunkande status bekräftas av våra män. Även utbildningsministern har observerat skolans låga status (Johansson, 1997).

Andelen män i grundskolan

Den största förändringen är andelen män i fd. mellan- och högstadiet, nuvarande 4-9 lärartjänsterna. Trenden visar att andelen i utbildningen sjunker. Även andelen manliga skolledare sjunker. Om trenden fortsätter kommer läraryrket att vara ett kvinnoyrke i framtiden. Detta kommer i sin tur att avhålla ännu fler män att söka sig dit.

Svensk debatt

Vi valde ett "hett" ämne för vår studie. Under hela tiden vi samlat material och arbetet med vår undersökning har mannens frånvaro och felaktiga beteenden debatterats flitigt i svensk press. Vi tycker att debatten är polariserad. Å ena sidan är mannen en potentiell sexualbrottsling och våldsvärkare, å andra sidan är han eftertraktad och behövd i skolor och på daghem. Om inte den senare delen av debatten får ökad tyngd finns risken att ännu färre män kommer att söka till lärarutbildningarna.

Internationellt

I vår genomgång av internationell debatt i anslutning till vårt ämne har vi sett att samma frågor som är aktuella i Sverige debatteras i hela världen. Det är för få män i skolan i hela västvärlden. Andelen män i skolan blir allt färre. Skolan status i samhället sjunker. Skolan ses alltmer som en kvinnoarbetsplats. Arbete i skolan ger därmed låg status, låg lön och få karriärmöjligheter. Pojkar har få manliga förebilder. Rädslan för sexuella övergrepp eller, från de manliga lärarnas synvinkel, att bli misstänkt för sådana, verkar hämmande på att öka kvoten män i skolan.

Litteraturen

Det som på engelska kallas "gender studies" (studier om könsroller) innehåller en formlig djungel av uttryck och begrepp som tangerar och bitvis täcker varandra. Några exempel är: mansroll, mansidentitet, mansideal, manlighet, animus, manligt tänkande osv. Det är av vikt att vara säker på ordens exakta definition annars är det stor risk att bli missförstådd. Det har också under denna period förts en intensiv debatt om orsakerna till manligt och kvinnligt beteende. Biologismen hänvisar till arv och dess motståndare tror mera på kulturella och sociala skillnader. Vi ser en tydlig fara med det biologiska synsättet. Det kan tas som intäkt för att acceptera ett föråldrat könsrollsmönster och därigenom försvåra för gränsöverskridande yrkesval. I vår undersökning har vi dock uppmärksammat att skillnaderna mellan mäns och kvinnors språk- och handlingskultur är känd och därmed hanterbar för våra män. Dessa skillnader kan användas som positiva i ett samarbete i stället för särskiljande av yrkesgrupper.

Om vårt arbete. Glädjeämnen, problem och svårigheter

Vi började redan i december 1996 att läsa böcker om manligt, kvinnligt och skolan. I varje boks referenslista fick vi tips på nya böcker. Att sälla ut de böcker som var relevanta för vår studie var rätt svårt. Vi tycker att vi hittat många intressanta böcker som har bidragit till en fördjupning i ämnet. Möjligheten att använda internet har varit av stort värde för vårt sökande efter information. Våra slutsatser baserar sig på våra mäns berättelser, våra egna erfarenheter och litteraturstudier. Det hade berikat studien att jämföra männens upplevelser med kvinnors tankar kring möjligheter och samarbete med män i skolan. Urvalet av män var inte så lätt. Det finns t.ex. ganska få manliga lågstadielärare. Skulle vi ta med speciallärare, lärare på skoldaghem eller tekniklärare på högstadiet? Vi är trots allt nöjda med det urval vi till sist gjorde. Urvalet är gjort utifrån praktiska förtecken. Vi har varken någon man från Kiruna eller Smygehuk med. Ingen riktig glesbygdsskola finns representerad. Däremot finns miljonprogramsskolor och skolor i villaområden representerade. Vi antar att villkoren för män i skolan är liknade i hela landet. Våra frågor i undersökningen har utgått från vår egen förförståelse. I detta finns en risk att vi lägger åsikter i våra intervjuoffers mun. Våra första intervjuer var ganska ostrukturerade jämfört med de sista. Varje ny intervjuad gav oss nya uppslag till frågor till nästkommande. Vi har ändå valt att inte göra någon uppföljningsintervju. Att bända intervjuer gick mycket bra vid fem av tillfällena. Den sjätte intervjun genomfördes med en bandspelare som gick med fel hastighet. Att lyssna av och skriva ut den intervjun var förvisso besvärligt, men det gick. Vi har ofta under arbetets gång haft stor nytta av att vara två. Detta har givit möjligheter till reflektion och diskussion som vi tror har berikat både arbetet och oss själva.

Tips till fortsatt forskning

Vi vill här lämna tre tips till intressant vidare forskning med anknytning till vårt ämne.

1. Att undersöka hur små veka pojkars situation i skolan är. Hur blir de bekräftade? Hur blir de påverkade av jämlikhetsprogram av typen pojk- och flickgrupper? Finns exempel på gruppuppdelningar över könsgrensens med tysta, lugna i ena gruppen?
2. Att pojkar har få förebilder i skolan har vi kunnat konstatera. Läger vi sedan till den etniska dimensionen blir frånvaron av förebilder än mer skriande. Hur påverkas invandrapojkar av denna brist?
3. Debatten i Sverige och omvärlden beträffande övergrepp i skolan rör sig så gott som enbart om sexuella övergrepp (utförda av män). Vilka andra sorts övergrepp eller maktmissbruk sker i skolan och hur är könsfördelningen?

Slutord

Detta arbete har varit en spännande och lärorik resa genom vår egen yrkeserfarenhet via våra mäns berättelser och all den litteratur vi läst. Vi har funnit nya perspektiv som vi tror för kunskapen om de manliga lärarnas situation framåt. Dessa kunskaper menar vi är viktiga om trenden med allt färre män i skolan skall kunna brytas. Hur framtiden ser ut kan naturligtvis ingen med säkerhet veta. Det finns emellertid personer, sk. trendoraker, som brukar ge förhandsvinklar. I Dagens Nyheter presenteras trendoraket Henrik Mattsson (Ståhl, 1997). Mattson ser ett ökat intresse för relationer. Flera moderna företagsledare säger att förmågan att relatera till och kommunicera med andra är viktigare än teknisk kompetens. Det viktiga är med andra ord vad vi kallar relationskompetens. Mattson säger också:

Morgondagens män bedöms från sin förmåga att relatera och kommunicera, d.v.s. hur de är som människor. Manlighet blir mer en fråga om innehåll än om yta. (Ståhl, 1997)

Vi hoppas att Mattsons spådom går i uppfyllelse så att våra män och andra magistrar blir framtidens män.

Referenslista

- Allen, J. (1993) *Male Elementary Teachers: Experiences and Perspectives*
I: Williams C (red.) *Doing Women's Work*
Newbury Park: Sage Publications
- Ambjörnsson, R. (1996) *Mitt förnamn är Ronny*
Stockholm: Bonnier Alba Essä
- Andersson, I. (1996) *Samverkan för barn som behöver*
Jönköping: Folksam
- Andersson & Åhs-Forslund (1994) *Varför blir man egentligen lärare?*
I: Härnsten m.fl. (red) *Kvinnoperspektiv i pedagogiken*
Pedagogiska Institutionen Uppsala: Arbetsrapport nr 184
- Badinter, E. (1994) *XY om mannens identitet*
Tronhjem: Mån-pocket
- Bengtsson, M. (1993) *Som pappa vill jag inte bli !*
I: *Visst är vi olika!*
Arbetsgruppen Kvinnligt och Manligt i skolan. Utbildningsdepartementet.
- Bergman, G. & Törnvall, M-L. (1992) *Handledningens teori och praktik*
Universitetet i Linköping: Lärarutbildningen, Skapande vetande nr23
- Bly, R. (1991) *Järn-Hans. En bok om män.*
Stockholm: ICA Bokförlag
- Bradley, H. (1993) *Across the Great Devid: The Entry of Men Into "Women's Jobs"*
I: Williams, C. (red.) *Doing Women's Work*
Newbury Park: Sage Publications
- Cullberg, J. (1992) *Kris och utveckling*
Stockholm: Natur & Kultur
- Dahlbom-Hall, B. (1992) *Lära män leda kvinnor*
Stockholm: Natur och Kultur
- Eidem, R. (1984): *Mannen i arbetslivet*
I: *Mannen i förändring - Idéprogram från arbetsgruppen om mansrollen*
Värnamo: Tiden/Arbetsmarknadsdepartementet
- Engquist, A. (1995) *Handbok för vuxna pojkar.*
Stockholm: Rabén Prisma
- Engquist, A. (1992) *Kommunikation på arbetsplatsen*
Kristianstad: Rabén & Sjögren

- Ekman, D. (1995) *En mans bok*
Stockholm: Natur och Kultur
- Fidler-Dennis, T. (1984) *Tre män möter sig själva genom terapi.*
Värnamo: Prisma
- Frykhammar, E. (1994) Flickors villkor i förskolan.
I: Härnsten m.fl. (red) *Kvinnoperspektiv i pedagogiken*
Pedagogiska Institutionen Uppsala: Arbetsrapport nr 184
- Gray, J. (1994) *Män är från mars, kvinnor från Venus*
Stockholm: Brombergs
- Gudmundsson, I. & Norlén, A. (1994) Kvinna hur får du din gloria?
I: Härnsten m.fl. (red) *Kvinnoperspektiv i pedagogiken*
Pedagogiska Institutionen Uppsala: Arbetsrapport nr 184
- Hasselrot, T. (1986) *Ur skägget*
Stockholm: Tiden/Arbetsmarknadsdepartementet
- Havung, M. & Karlsudd, P. (1992) *Kan MAN göra det mer MAN-likt?*
Kalmar: Högskolan i Kalmar, Institutionen för pedagogik och metodik.
- Helldin, R. (1990) *Den unika speciallärarkompetensen?*
Uppsala Studies in Education 37
Uppsala: Almqvist & Wiksell
- Helmadotter, A-M. (1989) *Pedagogik för flickor*
Stockholms socialförvaltning: I o U -rapport 113
- Hjälmeskog, K. (1994): "Det lilla livet" och grundskolans läroplan.
I: Härnsten m.fl. (red) *Kvinnoperspektiv i pedagogiken*
Pedagogiska Institutionen Uppsala: Arbetsrapport nr 184
- Hjälmeskog, K. (1996) "Om jämställdhet i lärarutbildningen"
I: *Utbildning och demokrati 1992:2*
Uppsala: Centrum för didaktik, Uppsala Universitet
- Holmström, Å. (1995) *Men män då...(om män och vad de funderar på).*
Västerås: ICA Bokförlag
- Idéprogram. (1984) *Mannen i förändring*
Värnamo: Tiden/Arbetsmarknadsdepartementet
- Illich, I. (1985) *Genus: bidrag till en historisk kritik av jämlikheten*
Stockholm: Liber
- Jalmert, L. (1984) *Den svenske mannen*
Kristianstad: Tidens förlag, Stockholm

- Kipnis, A. (1993) *Riddare utan rustning*
Västerås: ICA Bokförlag
- af Klinteberg, B. (1993) Ett ständigt pågående samspel.
I: *Visst är vi olika!*
Arbetsgruppen Kvinnligt och Manligt i skolan. Utbildningsdepartementet.
- Kryger, N. (1991) Køn, skolekultur og den mandlige lærer
I: Pedersen, G. & Riesby, K. (Red): *Ligeværd - Mangfoldighed. Om ligestilling i skolen*
Viborg: Danmarks Lærerhøjskole 1991
- Lauvås, P. & Handal, G. (1993) *Handledning och praktisk yrkesteori*
Lund: Studentlitteratur
- Lee, C. (1993) *Vilsna hjältar*
Hälsingborg: Wahlström & Wistrand
- Lennér-Axelsson, B. (1989) *Männens röster i kris och förändring.*
Stockholm: Sesam
- Liljeström, R. (1976) *Roller i omvandling*
I: SOU 1976:71
- LPO 94 (1994) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*
Utbildningsdepartementet
Stockholm: Fritzes
- Lönroth, A. (1981) Först låsta i roller. Sedan fria androgyner.
I: *Manligt, Kvinnligt, Androgynt*
Falun: Svenska Dagbladet
- Lönroth, A. & Hogfors, M. (1981) Androgynitetstet: De flesta visade sig vara könsrollsöverskridare.
I: *Manligt, Kvinnligt, Androgynt*
Falun: Svenska Dagbladet
- McCloughy, R (1992) *Män och manlighet*
Malmö: Libris
- Molloy, G. (1990) ”Men killarna är så sura på oss...”.
I: *KRUT* nr 58
- Nilsson, A. (1993) Lär skolan flickor att tala och pojkar att tala?
I: *Visst är vi olika!*
Arbetsgruppen Kvinnligt och Manligt i skolan. Utbildningsdepartementet.
- Nilsson-Schönnesson, (1987) *Föräldraskap - delad föräldradighet – jämställdhet*
Stockholm: Delegationen för jämställdhet. Rapport 9

- Nordahl, B. (1994) *Hankön i skolan*
Lund: bookLund
- Patel, R. & Davidsson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder*
Lund: Studentlitteratur
- Pedersen, G. & Riesby, K. (1991) *Ligeværd - Mangfoldighed. Om ligestilling i Skolen*
Viborg: Danmarks Lærerhøjskole
- Persson, B. (1995) *Specialpedagogiskt arbete i grundskolan*
Göteborg: Göteborgs universitet
- Reinsholm, N. (1991) Drengene i skolen. Er drengenes identitetsarbejde muligt i skolen?
I: Pedersen, G. & Riesby, K. (Red) *Ligeværd - Mangfoldighed. Om ligestilling i skolen*
Viborg: Danmarks Lærerhøjskole
- Robert, R. & Uvnäs-Moberg, K. (1995) *HON & HAN Födda olika*
Halmstad: Brombergs
- Sandqvist, K. (1993) *Pappor och riktiga karlar*
Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Sinkkonen, J. (1992) *Till små pojkars försvar*
Stockholm: Forum
- Skolverket. (1996) *Jämställdhet i skolan*
Skolverket
- SOU 1972:26 *Förskolan. Del I.*
Stockholm: Betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning..
- Trost, J. (1993) *Kvalitativa intervjuer*
Lund: Studentlitteratur
- Wernersson, I. & Lander R. (1979) *MÄN och kvinnor i barnomsorgen*
Stockholm: Jämställdhetskommittén
- Wernersson, I. (1995) *Undervisning för flickor - undervisning för pojkar eller undervisning för pojkar och flickor.*
Göteborgs universitet
- Williams, C. (1993) *Doing womans work*
Newbury Park, Californien: Sage Publications
- Åberg, G. (1978) *Sveriges småskollärare och deras förbund 1918-1966, Pedagogiska skrifter-nr 259*
Nacka: Sveriges Läraförbund

Zackari, G. & Borhagen, K. (1994) *Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor*.
Skolverkets rapport nr 47

Övriga referenser – tidningsartiklar och internetsidor

Ahlbeck, C. (1997) Hallå där ...

I: *Metro* 1997-03-13 sid 2

Ascher, C. (1997) *School Programs for African Males*

<http://eric-web.tc.columbia.edu/digests/dig72.html>

Apri, T. (1995) Så kan snälla fröknar klara bråkiga pojkar.

I: *Lärarnas Tidning* 1995 nr 28 sid 21

Arrhenius, S. (1997a) Hur vetenskaplig är egentligen biologismen?

I: *Aftonbladet* 1997-04-09 sid 4-5

Arrhenius, S. (1997b) Djuren är ju också människor.

I: *Aftonbladet* 1997-04-11 sid 4-5

Arrhenius, S. (1997c) Det intelligenta könet.

I: *Aftonbladet* 1997-04-13 sid 4-5

Arrhenius, S. (1997d) Drömmen om att knäcka koden.

I: *Aftonbladet* 1997-04-15 sid 4-5

Biddulph, S. (1997) *Manhood*

<http://www.manhood>

Björnström, M. (1997) Låg lön och brist på karriärmöjligheter avskräcker.

I: *Svenska Dagbladet* 97-04-01 sid9

Blank, A. & Palmqvist, H. (1997)

I: *Amos* Nr 2 1997

Bojs, K. (1997) HUGO jagar gener

I: *Dagens Nyheter* 1997-05-25 sid 16

Bonde, H. (1995) *Maskulinitet og kampkunst – en udfordring till skolen*

<http://www.uvm.dk/uddbonde.htm>

Borås kommun. (1996) *Barnomsorg och skola - en pedagogisk plan från förskola till komvux*

<http://www.bk.boras.se/utbildni/skolplan.htm>

- de Bouczan, N. (1997) Kvinna förgrep sig på treåring?
I: *Nya Wermlands Tidningen* 1997-09-20 sid 10
- Brattberg, L. (1997) Ensamarbete kan stoppas
I: *Dagens Nyheter* 1997-09-19 sid. A5
- Busby, A. (1994) *Sexual Abuse Male teachers*
<http://info-sys.home.vix.com/men/school/whynomaleteach.html>
- Edlund, B. (1997) Hon retar gallfeber på sina systrar
I: *Dagens Nyheter* 1997-04-06 DN söndag sid 2
- Edlund, U. (1997) Allt färre män lärare
I: *Lärarnas tidning* Nr10 1997 sid 4
- Engbom, P. (1997) Att erövra den goda manligheten
I: *Manliga Nätverket* 1997 juni nr 3-4 sid 18
- Falkkloo, B. (1997) Misstänksamhet sprider sig
I: *Dagens Nyheter* 1997-09-16 sid A5
- Fallenius, A. (1997) ”Skolor och dagis måste få kontrollera nyanställda”
I: *Aftonbladet* 1997-04-30 sid 15
- Flemberg-Alcala, A. (1996) Kanske med oanade följder.
I: *Göteborgsposten* 1996-10-13 sid 50
- Finska manssektionens målsättning. (1997)
<http://www.kaapeli.fi/~mies/svenska/malsattn.htm>
- Guardian (1997) *Low pay worst part of Cinderella service*
<http://www.pncc.govt.nz/news/29-197c1.htm>
- Gustafsson, R. (1996) Ett positivt läge med stora utmaningar
I: *Manliga nätverket* 1996 december nr 2 sid 1
- Helmersson, S. (1997) Kvinnligt och manligt – upp – och nedvända världen.
I: *Mersmak* 1997 nr 1 sid 36-37
- Helsingborgs Dagblad. (1997): Kvinna misstänkt för sex med barn.
Helsingborgs Dagblad 1997-09-21, Internetupplagan:
<http://www.helsingborg.se/newspaper/21/HD01.HTM#art1>
- Johansson, Y. (1997) ”Vi satsar 50 miljoner på lärarna”
I: *Dagens Nyheter* 1997-09-11 sid A4, DN Debatt
- Karlsson, H. (1996) *Er karlmennskan að hverfa úr skólunum?*
<http://rvik.ismennt.is/~hsteinn/karl/html>

- Keller, A. (1997) Lärarstudent söker stöd i poesi
I: *Dagens Nyheter* 1997-09-07 Ekonomi/söndag sid 1
- Klemen, N. (1996) Är vi på väg mot ett våldsammare samhälle?
I: *Manliga nätverket* 1996 december nr 2 sid 8
- Kåll, K. (1997) Kallar saker vid dess rätta namn.
I: *Dagens Nyheter* 1997-09-14 DN söndag sid 2
- Leonardz, J. (1997) Lärarkyrkan lockar allt färre män.
I: *Svenska Dagbladet* 97-04-01 sid 9
- Lindström, B. (1997) Övergrepp på dagisbarn
I: *Dagens Nyheter* 1997-09-15 sid A5
- Lundgren, K. (1980) Manliga och kvinnliga lärare lever i två olika världar.
I: *Skolvärlden* 1980 nr 9 sid 6-7
- Lööv, K. (1996) ”Det går att anpassa skolan till dem som i dag slås ut.”
I: *Skolledaren* 1996 nr 10 sid 4-6
- Manliga Nätverket (1992) *Plattform*
<http://www.rb.se/man/org/plattform.html>
- Mardell, T. (1997) Tjejsnacket fick Lars att byta jobb.
I: *Aftonbladet* 1997-05-05 sid 13
- Mattson, Å. (1996) Åsa Mattsson drabbad av pedofil-virus?
I: *Aftonbladet* 1996-10-05 sid 20
- Menn i barnehagen. (1997)
<http://nettvik.no/foreningsgaarden/mib/handplan.htm>
- Menn i bevegelse. (1997)
<http://www.men.no/foreningsgaarden/mib/mib.htm>
- Metro. (1997a) Skolan kan få kontrollera om lärare begått sexbrott.
I: *Metro* 1997-04-25 sid 2
- Metro. (1997b) Färre sjuka med jämn könsfördelning.
I: *Metro* 1997-05-22 sid 8
- Nord, C. (1996) ”Manlig personal särbehandlas inte på Pysslingens förskolor.”
I: *Svenska Dagbladet* 1996-09-27 sid 14
- Nordh, H. (1997) Hallå där ...
I: *Metro* 1997-03-22 sid 2

- Parry, O. (1996) *'In One Ear and Out the Other: Unmasking Masculinities in the Caribbean Classroom'*, Sociological Research Online, vol. 1, no. 2,...
<http://kennedy.soc.surrey.ac.uk/socresonline/1/2/2.html>
- Pettersson, A. (1997) "Vi är livrädda för en hysterisk debatt"
I: *Lärarnas tidning* nr 16 /1997 sid 5
- Petersson, T. (1997) Från klassrummet till kabinen.
I: *Dagens Nyheter* 1997-06-03 sid A11
- Ruhde, E. (1995) Så kan snärjda män betyda mer för barnen
I: *Lärarnas Tidning* 1995 nr 28 sid 20
- Sallnäs, A. (1997) "Ge flickor råg i ryggen"
I: *Norrköpings tidningar* 1997-05-23
- SCB. (1997) hemsida
<http://www.scb.se/scbswe/svsiff/svfigs12.htm>.
- Schools Failing Boys. (1997)
http://www.manhood.com.nf/scripts/manhood/dad_00.idc?topic=SchoolsFilingBoys&ID=3&UserID=&UserName=&Avatar&Threads=off
- Sjökvist, E. (1997) Manliga lärare flyr skolan
I: *Dagens Nyheter* 1997-05-04 sid A5
- Ståhl, A-B. (1997) Trendgurun som ser sanningen i vitt
I: *Dagens Nyheter* 1997-10-26 sid. 4 DN söndag
- Sundin, E. (1997) Pojkar behöver män för att utveckla sin identitet.
I: *Kom In* 1997 nr 2 sid 6
- Söderhjelm, S. (1996) Ska de övervakas?
I: *Aftonbladet* 1996-09-14 sid 19
- Södertälje kommun. (1997) *Skolplan för Södertälje kommun*
<http://193.45.189.65/html/skolplan.html#1.3>
- TeachNet Newsletter No 1. (1997) *Male Teachers are Being Driven Away From Primary Schools*
<http://www.jokak.demon.co.uk/teachnet/newsletter.html#anchor104553>
- Tottmar, M. (1997) Oskyldigt anklagad anser sitt liv förstört
I: *Dagens Nyheter* 1997-10-04 sid C1
- Vogel, P. (1996) *Gender Menders FLUNK*
<http://www.pnc.com.au/~pvogel/cm/wint96/flunk.htm>

- Vogel, P. (1997) Girl-Friendly/Boy-Friendly
<http://www.pnc.com.au/~pvogel/cm/wint95/girlboy.htm>
- Wallace, M. (1996): Why a boys' school?
<http://www.pnc.com.au/~pvogel/cm/spring96/whya.htm>
- Wernersson, I. (1997) *Betydelsen av sociala könsskillnader för inläring, kunskapsutveckling och prestationer i skolan. (BASK)*
Skolverkets projektnr: 6382 <http://www.skolverket.se/jisnet/forsk/u6n.html>
- World Bank Participation Sourcebook.. (1997) *Facilitating Women's Participation*
<http://www.worldbank.org/html/edi/sourcebook/sb0402t.htm>
- Zobel, O. (1997) Lämplighetsprov via muntliga intervjuer
I: *Folkbladet i Norrköping* 1997 02-21
- Östberg, A. (1997) Skolan som ger självkänsla
I: *Norrköpings Tidningar* 1997-04-19

- Fröken Sture och andra magistrar -

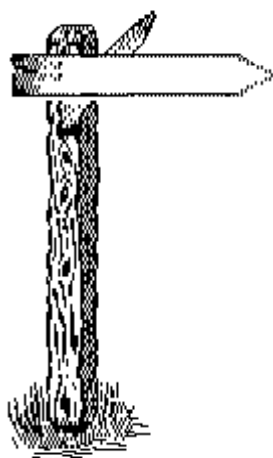
Bilaga 1

Frågor till

Dessa punkter är några utgångspunkter för vår kommande pratstund.
Du kanske har lust att fundera lite på dem i förväg.

- ? Vilka är dina främsta orsaker till att fortsätta läraryrket?
- ? Hur är det att vara man i ett kvinnodominerat yrke?
- ? Hur tror du att dina kvinnliga kollegor ser på dig som man?
- ? Vad är typiska manliga resp. kvinnliga egenskaper, enligt din åsikt.
- ? Hur reflekterar du på ditt pedagogiska uppdrag?
- ? Hur har din lärarroll förändrats under ditt yrkesliv?
- ? Vilka aspekter på lärarrollen lägger du störst vikt vid?

Hälsningar
Torsten och **Wern**